

Πάντειο Πανεπιστήμιο
Τμήμα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών
ΠΜΣ Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών
Κατεύθυνση: Διεθνείς σχέσεις και στρατηγικές σπουδές

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΙΑΠΩΝΙΑΣ

Επιβλέπων Καθηγητής: κ. Παπασωτηρίου

Σπανός Ι. Κωνσταντίνος
Α.Μ. 1212Μ027
Σεπτέμβριος 2014

Οι σύγχρονες στρατηγικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ιαπωνία

Περίληψη

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει και να αναλύσει τις στρατηγικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει το ιαπωνικό έθνος. Η εργασία έχει την εξής δομή: Ξεκινούμε με μία σύντομη αναφορά στην ιστορία της Ιαπωνίας με έμφαση στην περίοδο του μακρού μεσαίωνα της Ιαπωνίας μέχρι την παλινόρθωση του Μείτζι, όπου τονίζουμε σημαντικά σημεία για την υπόλοιπη ιστορική της πορεία. Στη συνέχεια, αφού παρουσιάσουμε ενδεικτικά στοιχεία της σύγχρονης ιαπωνικής κοινωνίας, πραγματευόμαστε το κύριο θέμα της εργασίας κατηγοριοποιώντας το στις εξής τρεις πιο προβλεβλημένες απειλές για την ιαπωνική ισχύ: την δεινή δημογραφική κατάσταση την ασθμαίνουσα οικονομία, και την αναπτυσσόμενη στρατιωτική δύναμη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας. Κλείνοντας σε κάθε ενότητα αναφερόμαστε στους πιο πρόσφατους προσανατολισμούς της ιαπωνικής εξωτερικής πολιτικής όπως αυτή προκύπτει από τις πρόσφατες πολιτικές εξελίξεις στην Ιαπωνία. Κατά την έκθεση των θεμάτων αυτών θα παραθέσουμε στοιχεία ώστε να δοθεί μία όσο το δυνατόν πιο ρεαλιστική άποψη αυτών, τον τρόπο που εκλαμβάνονται τα θέματα αυτά από την ιαπωνική κοινωνία και τους τρόπους που προτίθεται να τα αντιμετωπίσει.

Λέξεις κλειδιά: Ανατολική Ασία, Ιαπωνία, Κίνα, Κορέα, Δημογραφία, ιαπωνικό Σύνταγμα, TPP, ιαπωνική υψηλή στρατηγική.

Περιεχόμενα

Ευχαριστίες	4
Εισαγωγή	5
Ιστορική ανασκόπηση	7
Οι στρατηγικές προκλήσεις	14
Οι δημογραφικές τάσεις.....	14
Η οικονομική κατάσταση	29
Οι σινοϊαπωνικές σχέσεις	44
Συμπεράσματα	58
Βιβλιογραφία	65

Ευχαριστίες

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή της παρούσας εργασίας κο Χαράλαμπο Παπασωτηρίου για την βοήθεια που μου πρόσφερε καθώς και για την εμπιστοσύνη του.

Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω την υπεύθυνη της ερευνητικής ομάδας Ανατολικής Ασίας του Ινστιτούτου Διεθνών Σχέσεων, κα Αλεξάνδρα Δόγα, για την ευκαιρία να ασχοληθώ με τα ζητήματα της εξωτερικής πολιτικής της Ιαπωνίας.

Τέλος, με αυτή την ευκαιρία θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την ανεκτίμητη και αδιάκοπη στήριξή τους. Είμαι ευγνώμων. Η παρούσα εργασία αφιερώνεται στη μνήμη του πατέρα μου.

Εισαγωγή

Όπως είναι γνωστό η Ιαπωνία σε οικονομικούς όρους είναι μία υπερδύναμη, κάτι που είναι φανερό με βάση όλους τους οικονομικούς δείκτες. Αυτή η οικονομική της όμως ευφορία απειλείται από δύο παράγοντες: Την χρονίζουσα αναπτυξιακή άπνοια που χαρακτηρίζει την οικονομία της ήδη από τη δεκαετία του 1980 και τη ταχύτατη γήρανση του πληθυσμού της.

Στον οικονομικό τομέα μετά από μια αλματώδη ανάπτυξη κατά τα μεταπολεμικά χρόνια η Ιαπωνία εξελίχθηκε σε ατμομηχανή και ταυτόχρονα όαση οικονομικής ανάπτυξης στην περιοχή της Ανατολικής Ασίας όπου η φτώχεια ήταν χαρακτηριστικό όλων των κρατών. Από τη δεκαετία του 1980 όμως η ιαπωνική οικονομία υποφέρει από ρυθμούς ανάπτυξης που πλησιάζουν το μηδέν και από αποπληθωρισμό. Σειρά από μεταρρυθμιστικές προσπάθειες δεν έχουν καταφέρει να επιστρέψουν την ιαπωνική οικονομία σε ανοδική πορεία. Ο παρών πρωθυπουργός της Ιαπωνίας με την «στρατηγική των τριών βέλων» ευελπιστεί ότι θα τα καταφέρει εκεί όπου οι προηγούμενοι απέτυχαν.

Από τη δημογραφική σκοπιά η Ιαπωνία είναι η χώρα στην οποία όλες οι μελέτες αναφέρονται όταν πραγματεύονται το θέμα της γήρανσης του πληθυσμού των ανεπτυγμένων χωρών. Οι παρούσες δημογραφικές πιέσεις αναμένεται να ενταθούν τις επόμενες δεκαετίες καθώς το προσδοκώμενο όριο ζωής συνεχώς αυξάνεται ενώ το ποσοστό αναπαραγωγής είναι εδώ και δύο δεκαετίες σταθερά κάτω από το απαιτούμενο για τη διατήρηση του πληθυσμού. Οι δημοσιονομικές πιέσεις προς τις υπηρεσίες πρόνοιας και στα ασφαλιστικά ταμεία για την κάλυψη των αναγκών των ηλικιωμένων θα είναι δυσθεώρητες ενώ ο αριθμός των εργαζομένων που θα πρέπει να τις καλύψει θα είναι επικίνδυνα μικρός για τη βιωσιμότητα του συστήματος. Οι Ιάπωνες ιθύνοντες για τη λύση του γόρδιου αυτού δεσμού στρέφονται στο συγκριτικό πλεονέκτημα της χώρας τους, την τεχνολογία, ευελπιστώντας ότι θα επιτρέψει την παραμονή όλο και περισσότερων ηλικιωμένων στην αγορά εργασίας και την κάλυψη των αναγκών περίθαλψής τους με πιο οικονομικό και αποδοτικό τρόπο.

Για να επιδεινωθεί περαιτέρω το ιαπωνικό περιβάλλον ασφαλείας της Ιαπωνίας, η ραγδαία οικονομική ανάπτυξη της Κίνας που προέκυψε από τις μεταρρυθμίσεις του Ντενγκ Ξιαο Πινγκ τη δεκαετία του '70 και έπειτα, έχει αρχίσει να μετουσιώνεται σε αύξηση των αμυντικών προϋπολογισμών και σε μια πιο δυναμική και διεκδικητική εξωτερική πολιτική. Παράλληλα η Βόρειος Κορέα παραμένει ένας απρόβλεπτος και επικίνδυνος γείτονας ενώ η χώρα της Νοτίου Κορέας αν και βρίσκεται στο ίδιο

φιλοαμερικανικό στρατόπεδο είναι πάντα επιφυλακτική απέναντι στις προθέσεις της Ιαπωνίας ενθουμούμενη το αποικιοκρατικό της παρελθόν. Αυτές ακριβώς οι αναμνήσεις από το ιμπεριαλιστικό παρελθόν της χώρας τους, δυσκολεύουν τους Ιάπωνες ιθύνοντες να συνθέσουν έναν εξισορροπητικό συνασπισμό απέναντι στην Κίνα. Πάντως, οι Ιάπωνες πολιτικοί προσανατολίζονται σε πολιτικές οι οποίες καταργούν τους μεταπολεμικούς περιορισμούς στο ρόλο των ενόπλων δυνάμεών τους και ενισχύουν τις δυνατότητες των στρατιωτικών τους δυνάμεων. Φαίνεται ότι και η ιαπωνική κοινωνία, αν και δεν στηρίζει ενθουσιωδώς υπέρ αυτή την αλλαγή, δεν είναι πλέον τόσο απερίφραστα αντίθετη σε μια τέτοια κατεύθυνση.

Ιστορική Ανασκόπηση

Σε σχέση με τον πανάρχαιο πολιτισμό της Κίνας, η ιστορία της Ιαπωνίας έχει την αφετηρία της πολύ πιο πρόσφατα και αποτελεί ένα ιδιότυπο μείγμα επιρροών από ποικίλες πηγές που με καταλύτη την ισχυρή αίσθηση ιδιαιτερότητας των Ιαπώνων τελικά συγκροτούν έναν ξεχωριστό πολιτισμό¹.

Από γεωγραφικής άποψης η Ιαπωνία συχνά παρομοιάζεται με την Μεγάλη Βρετανία ως προς την εγγύτητά της με την ηπειρωτική περιοχή αλλά στην πραγματικότητα η Ιαπωνία απέχει πολύ περισσότερο από την ασιατική ήπειρο, το πενταπλάσιο της αντίστοιχης απόστασης, και είναι πολύ περισσότερο απομονωμένη.

Σε μία πορεία γεμάτη με επιρροές από εξωτερικά ερεθίσματα πολιτισμού, μπορούμε να επισημάνουμε δύο σημαίνοντα χρονικά σημεία. Τον 6^ο μΧ αιώνα όπου έχουμε μια Ιαπωνία με κυρίαρχα στοιχεία του κινεζικού πολιτισμού και από το 1868 και την επανόρθωση του Μεϊτζί όπου η Ιαπωνία «δυτικοποιείται» από πολλές απόψεις.

Η ιστορία της Ιαπωνίας είναι τόσο πρόσφατη που μέχρι την έλευση του Βουδισμού, το 522 μ.Χ., για πολλούς δεν υφίσταται ιαπωνικός πολιτισμός. Έτσι εντελώς κωδικοποιημένα μπορούμε να αναφερθούμε σε κάποιες πολύ σημαντικές εξελίξεις. Από την 5^η χιλιετία προ Χριστού μέχρι τους πρώτους χριστιανικούς αιώνες φαίνεται ότι οι πρωτόγονοι κάτοικοι της Ιαπωνίας (και σχεδόν αποκλειστικά στην περιοχή της σύγχρονης πόλης του Κυότο), οι Αινού, είχαν να αντιμετωπίσουν εισβολές από πληθυσμούς από την Κορέα, τη Μαντζουρία ακόμα και από τη Σιβηρία. Μεταξύ 3^{ου} και 2^{ου} αιώνα πΧ, η αρχαιολογική σκαπάνη ανευρίσκει νέα αντικείμενα, όπως τροχό του αγγειοπλάστη, σίδηρο, νομίσματα της Κίνας των Χαν και ρύζι ενώ εξαπλώνεται η εγκατάσταση πληθυσμών προς τα νότια. Από το 2^ο και 3^ο αιώνα μΧ έχουμε το σχηματισμό των πρώτων φατριών με τους έφιππους αρχηγούς τους, τους τεχνίτες, τους αγρότες και πολλούς δούλους. Οι άρχοντες αυτοί υποστηρίζουν ότι κατάγονται από τις τοπικές θεότητες, θεσμοθετώντας με τον τρόπο αυτό την ηγεσία τους. Είναι η ίδια εποχή κατά την οποία διαμορφώνεται η θρησκεία της Ιαπωνίας, η οποία το 19^ο αιώνα θα ονομαστεί Shinto. Ταυτόχρονα, την ίδια περίοδο με επίκεντρο την αρχαία περιοχή Γιαμάτο, παρατηρούμε την πρώτη συγκρότηση κάποιας μορφής αυτοκρατορικής αρχής με θρησκευτικές καταβολές. Πρόκειται για μια αυτοκρατορική αρχή με πολύ χαλαρή

¹ Fernard Braudel, *Η Γραμματική των Πολιτισμών*, ΜΙΕΤ 2010

επιβολή επί των τοπικών αρχόντων. Η αυτοκρατορική ισχύ εγκαθίσταται περισσότερο στέρεα και γίνεται περισσότερο σεβαστή από τα τοπικά φέουδα κατά τον 7^ο αιώνα κατά την περίοδο όπου μέσω των Κορεατών μεταφέρεται στην Ιαπωνία ο κινεζικός πολιτισμός. Τα στοιχεία αυτά της κινεζικής πολιτισμικής παράδοσης είτε μεταμορφώνονται και λαμβάνουν ένα σχήμα ιαπωνικό είτε διατηρούνται σε τόσο ατόφια μορφή που πλέον στην Κίνα έχουν θεωρηθεί αρχαϊκά και εγκαταλείπονται σε αυτή τη μορφή.

Τον 12^ο αιώνα έχουμε μία μεγάλη μεταβολή στις πολιτικές εξελίξεις όταν η αυτοκρατορική δύναμη καταρρέει και την θέση της λαμβάνει το καθεστώς του σογκουνάτου που διαρκεί από το 1191 μέχρι το 1868. Ήδη από το τέλος του 8^{ου} αιώνα η αυτοκρατορική ισχύς έχει υπονομευθεί από τις ισχυρότερες φεουδαρχικές φατρίες (ισχυρότεροι η Φουτζιβάρα). Όταν εκλείπει η ισχύς των συγκεκριμένων φεουδαρχών που στηρίζουν τον αυτοκράτορα, θα εκλείψει και αυτή του αυτοκράτορα και στη θέση της υπάρχουν πλέον πολλά φέουδα που αλληλεπιδρούν άλλοτε καταστροφικά και άλλοτε δημιουργικά με ξεκάθαρες κοινωνικές τάξεις στο εσωτερικό τους και ηγέτες τις στρατιωτικές ελίτ με επικεφαλής τον σογκούν.

Το 1274 και το 1281 οι απόπειρες των Μογγόλων της Κίνας να καθυποτάξουν την Ιαπωνία αποτυγχάνουν όταν μία θύελλα, χάρη σε έναν θεόσταλτο άνεμο (καμικάζε) θα καταστρέψει την αρμάδα τους. Αυτές ήταν και οι τελευταίες απόπειρες κατάκτησης της Ιαπωνίας από την Κίνα.

Το 1639 από την σημαντικότερη φατρία της Ιαπωνίας τους Τοκουγκάβα, λαμβάνεται η πολύ σημαντική απόφαση, να διακοπεί κάθε επικοινωνία των νησιών με τους ξένους με την εξαίρεση κάποιων κινεζικών και ολλανδικών πλοίων που με ειδική άδεια θα μπορούσαν να προμηθεύσουν τις αρχές με πολεμοφόδια, πολεμικό εξοπλισμό, γυαλιά και καπνό.

Η κοινωνία των σογκούν συγκρατείται χάρη σε ένα εκτεταμένο δίκτυο αφοσιωμένων ανδρών με ισχυρό κώδικα τιμής, αποδοχή και επίγνωση της κοινωνικής κάστας στην οποία ανήκουν και στρατιωτική πειθαρχία.

Το 1853, η άφιξη του αμερικανικού στόλου και το αναγκαστικό άνοιγμα της Ιαπωνίας στο εξωτερικό εμπόριο ήταν η σπίθα που προκάλεσε και τις πολυεπίπεδες μεταβολές που προκάλεσε η Παλινόρθωση του Μεϊτζί το 1868.

Από την παραπάνω παράθεση κάποιων από τα σημαντικότερα σημεία της ιστορίας της Ιαπωνίας μπορούμε να επισημάνουμε κάποια χαρακτηριστικά που εξηγούν

κάποιες νόρμες της συμπεριφοράς του ιαπωνικού κράτους απέναντι σε διάφορες καταστάσεις.

Έτσι, αν και γενικά γίνεται δεκτό ότι οι επιρροές της Κίνας στην κοινωνία της Ιαπωνίας οφείλονται στο διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης, δε θα πρέπει να υποτιμάται και η εργαλειακή αντιμετώπιση των κινεζικών επιτευγμάτων από τις ιαπωνικές ελίτ. Έτσι, όταν το 672 μΧ οι εξελίξεις στην κορεατική χερσόνησο σηματοδοτούν κινδύνους για την ιαπωνική εδαφική ακεραιότητα ο τότε αυτοκράτορας Τενμού, επιχειρώντας να επιβάλει συγκεντρωτικό έλεγχο σε όλη την ιαπωνική επικράτεια θα προσπαθήσει να εφαρμόσει το κινεζικό σύστημα διοίκησης.

Επίσης, αν και η ιδιαιτερότητα και η διάκρισή της από τον κόσμο που είχε επίκεντρο το Μέσο Βασίλειο της Κίνας ήταν θέμα υπαρξιακό για την Ιαπωνία, της οποίας η κοσμοθεωρία δε θα μπορούσε ποτέ να συμβιώσει με τη σινοκεντρική διεθνή τάξη, υπήρξαν περιπτώσεις, όπου προκειμένου να αντληθούν υλικά οφέλη, έγιναν συμβιβασμοί όσον αφορά τον προσδιορισμό του κέντρου του κόσμου. Πιο συγκεκριμένα τον 15^ο αιώνα οι ιστορικοί εντοπίζουν σε επιστολή του σογκούν Ashikaga Yoshimitsu προς τον αυτοκράτορα Ming, να αυτοχαρακτηρίζεται ως υπήκοός του. Αυτή η ένδειξη υποτέλειας συνήθως συνδέεται από τους ιστορικούς με την παραχώρηση ειδικών εμπορικών προνομίων προς τον ανωτέρω σογκούν από την κινεζική αυτοκρατορική αυλή. Μία άλλη όμως ερμηνεία που σχετίζεται με τη στρατηγική κατάσταση της Ιαπωνίας έχει επίσης ερείσματα. Έτσι, υποστηρίζεται ότι η ανωτέρω επιστολή συντάσσεται σε μία περίοδο κατά την οποία υπάρχει ανησυχία για πιθανή εισβολή της Κίνας στα ιαπωνικά νησιά. Και στην πραγματικότητα όταν με το θάνατο του Yoshimitsu αναλαμβάνει ο γιος του ο οποίος διακόπτει κάθε διπλωματική επαφή, ο Κινέζος αυτοκράτορας απειλεί με εισβολή την Ιαπωνία. Ότι ακριβώς φοβόταν ο Yoshimitsu. Τελικά, ο επόμενος σογκούν αποκαθιστά τις διπλωματικές σχέσεις με την Κίνα και το επικερδές εμπόριο συνεχίζεται μέχρι την εκούσια απομόνωση της Ιαπωνίας.

Δεδομένης της διαρκούς περίπου απομόνωσης στην οποία υπήρξε η Ιαπωνία καθόλη την ιστορία της, έχει μεγάλη σημασία για την στρατηγική της νοοτροπία η φεουδαλική της περίοδος. Σε αυτή την περίοδο ανεξάρτητες συνορεύουσες κρατικές οντότητες θα πρέπει να συμβιώσουν και να αναπτύξουν αφενός σχέσεις συνεργατικές και να διατηρήσουν τις εμπορικές τους σχέσεις και αφετέρου θα πρέπει να εξετάζουν πάντα το ισοζύγιο ισχύος μεταξύ τους. Έτσι, όταν δεν διεξάγονταν εμφύλιοι πόλεμοι το πεδίο μάχης ήταν ο οικονομικός τομέας όπου όπως είναι φυσικό επικράτησαν μερκαντιστικές πρακτικές. Αυτή η περίοδος βοήθησε ιδιαίτερα την Ιαπωνία στη μοντέρνα εποχή να

προσαρμοστεί στο διεθνές σύστημα όταν εισήλθε σε αυτό και μάλιστα με το status μεγάλης δύναμης.

Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι καθόλη τη διάρκεια της ιστορίας της η Ιαπωνία διατηρεί μια ρεαλιστική προσέγγιση όσον αφορά την εξωτερική της πολιτική. Κάποια από τα χαρακτηριστικά του ρεαλισμού της Ιαπωνίας είναι και τα εξής²:

Δίνεται ιδιαίτερη σημασία στην έννοια της δύναμης και της εξασφάλισής της από τις κυβερνώσες ελίτ. Με την παλινόρθωση του Μείτζι, οι ιαπωνικές ελίτ, έχοντας την παράδοση από τη φεουδαλική περίοδο άμεσα επένδυσαν στην απόκτηση δύναμης και στη δημιουργία συμβόλων αυτής της δύναμης. Η παλινόρθωση του Μείτζι η οποία ήταν μία επανάσταση από την κορυφή έδωσε δύναμη στην κρατική συγκρότηση και στην κεντρική διακυβέρνηση της Ιαπωνίας διευκολύνοντας τον επιμερισμό των περιορισμένων πόρων για την απόκτηση όλο και μεγαλύτερου μεριδίου δύναμης.

Επίσης, οι μεγάλες προκλήσεις που συνεπάγεται η γεωγραφική θέση της Ιαπωνίας καθώς και οι πραγματιστικοί της τρόποι διεξαγωγής της εξωτερικής πολιτικής δεν έχουν αφήσει περιθώρια για επιδίωξη μεγάλων ιδεαλιστικών σκοπών όπως συνέβη σε άλλες χώρες πχ η αταξική κοινωνία ή η εξάπλωση της δημοκρατίας. Αντιθέτως, οι Ιάπωνες ηγέτες υπήρξαν πάντα ιδιαίτερα προσαρμοστικοί αναγνωρίζοντας ευκαιρίες και αποφεύγοντας τις απειλές που παρουσιάζονταν κάθε φορά στο προσκήνιο. Έτσι, η Ιαπωνία με τη συμμετοχή της στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο με ελάχιστες απώλειες εξασφάλισε τεράστια πλεονεκτήματα ενώ όταν ξέσπασε ο Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος, δεν διέλαθε της προσοχής των Ιαπώνων ότι οι αποικίες πολλών ευρωπαϊκών δυνάμεων στην Νοτιοανατολική Ασία ήταν ευάλωτες. Στη πιο σύγχρονη περίοδο, οι Ιάπωνες εκμεταλλευόμενοι την ψυχροπολεμική αντιπαλότητα μεταξύ ΕΣΣΔ και ΗΠΑ κατάφεραν να επωφεληθούν από την δωρεάν στρατιωτική εξασφάλιση που τους πρόσφερε η αμερικανική πολεμική μηχανή, εξοικονομώντας πόρους για επενδύσεις στην παιδεία, την έρευνα και την ανάπτυξη που δημιούργησαν το μεταπολεμικό ιαπωνικό οικονομικό θαύμα. Άλλωστε κατά την μακρά περίοδο της ιαπωνικής φεουδαρχίας οι εναλλαγές των ηγετών γίνονταν με τον πολύ «γήινο» τρόπο της στρατιωτικής κατάκτησης και εντός μίας ολιγάριθμης ολιγαρχικής τάξης.

Ένα από τα σημαντικότερα χαρακτηριστικά της Ιαπωνίας που διαμορφώθηκε από την απομόνωση της από τον έξω κόσμο είναι ο τρόπος που αντιλαμβάνεται το διεθνές σύστημα. Δεδομένου ότι μέχρι την εποχή των μαύρων καραβιών του ναυάρχου Πέρι, το

² K. Pyle, *Japan rising*, Public Affairs, 2008

εξωτερικό περιβάλλον της Ιαπωνίας ήταν ο σινοκεντρικός κόσμος, μέρους του οποίου δεν θα δεχόταν να γίνει ποτέ το νησιωτικό έθνος, στη σύγχρονη εποχή το διεθνές σύστημα συνιστά περισσότερο απειλή παρά οποιαδήποτε άλλη αλληλεπίδραση, παρόλο που μεταπολεμικά ακριβώς αυτή η εμπορική της αλληλεπίδραση με τον υπόλοιπο κόσμο ήταν που την απέδωσε το status μεγάλης δύναμης, η πολύτιμη ιδιαιτερότητα της ήταν πάντα στο επίκεντρο της προσοχής. Έτσι όταν η Ιαπωνία εξαναγκάστηκε να ανοιχτεί στον κόσμο, επέλεξε να δράσει με κάθε τρόπο προκειμένου να επανακτήσει την αυτονομία και την κυριαρχία της. Μία από τις στρατηγικές ήταν η απόκτηση δυτικής τεχνογνωσίας. Πράγματι, ήταν μια επιτυχημένη στρατηγική όπως φάνηκε από τον σινοιαπωνικό και ρωσοιαπωνικό πόλεμο. Παρόλα αυτά μια εκβιομηχανισμένη κοινωνία είναι άμεσα εξαρτημένη από πλουτοπαραγωγικούς πόρους. Έτσι, ο πόλεμος που διεξήγαγε η Ιαπωνία στην νοτιοανατολική Ασία από το 1930 ήταν για την εξασφάλιση των απαραίτητων πόρων και εν τέλει για την εξασφάλιση της πολυπόθητης αυτονομίας. Όταν επήλθε η στρατηγική καταστροφή του 1945 η αυτονομία μέσω της εξασφάλισης των απαραίτητων πόρων διεκδικήθηκε με το status ενός εμπορικού έθνους που έριξε όλο του το βάρος στην οικονομία υπό την αιγίδα των αμερικανικών όπλων.

Ένα ακόμα χαρακτηριστικό της Ιαπωνίας είναι η ευχέρεια με την οποία μπόρεσε να μεταλλαχθεί και να αφομοιώσει και να μιμηθεί πρακτικές χωρών με εντελώς διαφορετικό πολιτισμικό υπόβαθρο από το δικό της. Και σε αυτή την περίπτωση μπορούμε να εντοπίσουμε στην ιστορία της Ιαπωνίας τις σχετικές εξηγήσεις. Έτσι, κατά την περίοδο Tokugawa, περίοδο ειρήνης και μεγάλης οικονομικής άνθησης οι ιστορικοί εντοπίζουν ότι στο πλαίσιο του ανταγωνισμού μεταξύ των διαφόρων φέουδων οι daimyō δεν δίσταζαν να μιμηθούν τις επιτυχημένες πρακτικές των ανταγωνιστών τους. Επίσης, υπενθυμίζουμε τις κινεζικές επιρροές που είχαν αφομοιώσει κατά καιρούς οι Ιάπωνες χωρίς αυτό να θεωρείται υποτιμητικό. Ακόμη, στην Ιαπωνική, το ρήμα μαθαίνω (narau) έχει την ίδια ρίζα με την λέξη μιμούμαι και για την ιαπωνική παράδοση ο ιδανικός μαθητής είναι αυτός που αφού επιλέξει τον καταλληλότερο δάσκαλο και αφού τον μιμηθεί φτάνοντας στο επίπεδό του τελικά τον ξεπερνάει. Επίσης, για τις ιαπωνικές ελίτ που επιθυμούσαν μια παράκαμψη που θα τους επέτρεπε να φτάσουν τεχνολογικά τα προηγμένα κράτη, αυτή η καθυστέρηση είχε και τα πλεονεκτήματά της καθώς επέτρεπε τη μελέτη των λαθών στη διαδρομή προς την εκβιομηχάνιση και την αποφυγή αυτών. Επιπρόσθετα, ο ιαπωνικός πολιτισμός έχοντας διαμορφωθεί από πλείστες ξένες επιρροές ανέπτυξε παράλληλα και την ικανότητα να προσαρμόζει τις επιρροές αυτές στον ιαπωνικό χαρακτήρα. Το αποκορύφωμα αυτής της ικανότητας αφομοίωσης ήταν η ταχεία

εξοικείωση της ιαπωνικής κοινωνίας και ειδικότερα της οικονομίας και του στρατού με τις πρακτικές της Δύσης. Ενώ, επίσης, τάχιστη υπήρξε η προσαρμογή της μεταπολεμικής Ιαπωνίας οικονομικά και πολιτικά.

Μία τελευταία διαπίστωση όσον αφορά το πώς η Ιαπωνία αλληλεπιδρά με τον έξω κόσμο είναι η ιδιαίτερη αίσθηση και συνειδητοποίηση του status και του κύρους του κάθε πολιτικού δρώντα. Για τους Ιάπωνες αυτές οι έννοιες συσχετίζονται με τις παραδοσιακές αξίες του βαθμού και της τιμής. Αν και η ρεαλιστική παράδοση έχει προ πολλού εκτιμήσει την χρησιμότητα του κύρους για την επίτευξη στόχων στο διεθνές σύστημα, για την Ιαπωνία η τιμή και η διαβάθμιση ήταν καθιερωμένη και σεβαστή ήδη από, και καθόλη τη διάρκεια του μεσαίωνα. Πρόκειται για μια κοινωνία που ελεγχόταν και κυβερνούσαν από στρατιώτες αυστηρής πειθαρχίας και ακλόνητης υπακοής στους ανωτέρους τους. Επειδή ακριβώς αυτές οι αξίες ήταν που εξασφάλιζαν την οποιαδήποτε κοινωνική θέση, προφυλάσσονταν και με ακραίο τρόπο, συμπεριλαμβανομένων των βίαιων δολοφονιών. Κατά την Tokugawa περίοδο, όταν οι samurai μετατράπηκαν σε ronin, οι αξίες τους δεν εξέλειπαν. Αντίθετα, όταν αυτοί χρησιμοποιήθηκαν από τον κρατικό μηχανισμό ως διοικητικά στελέχη ο σεβασμός προς την ιεραρχία, την τάξη και το σεβασμό προς τους ανωτέρους διατηρήθηκε. Κατά την παλινόρθωση του Μείτζι, αυτή η αίσθηση της τιμής έλαβε συλλογική διάσταση και μετουσιώθηκε στον ιαπωνικό εθνικισμό. Η κακομεταχείριση των Ιαπώνων μεταναστών καθώς και η άρνηση της Συνδιάσκεψης στις Βερσαλλίες να αναγνωρίσει την ισότητα όλων των φυλών αποτελούσαν πλήγματα για το εθνικό αίσθημα των Ιαπώνων, οι οποίοι μετά από τρεις νικηφόρους πολέμους όπου κατήγαγαν περιφανείς νίκες εναντίον της Κίνας, της Ρωσίας και των ναυτικών δυνάμεων της Γερμανίας. Άλλωστε σύμφωνα με τα απομνημονεύματα του πρωθυπουργού Tojo η εκ πρώτης άποψης παράδοση απόφαση της αυτοκρατορικής Ιαπωνίας το 1941 να ξεκινήσει έναν πόλεμο εναντίον ενός αυτάρκους από πλουτοπαραγωγικούς πόρους κράτους με μέγεθος οικονομίας 8 με 10 φορές μεγαλύτερο οφείλεται στην αδυναμία της Ιαπωνίας να υποχωρήσει απέναντι στον αμερικανικό εκβιαστικό εμπάργκο καθώς κάτι τέτοιο θα την υποβίβαζε από το status χώρας πρώτης τάξης.

Οι παραπάνω παρατηρήσεις δείχνουν νόρμες των αντιλήψεων, της νοοτροπίας και των πρακτικών της Ιαπωνίας όταν αλληλεπιδρά με το διεθνές σύστημα. Ο τρόπος με τον οποίο αναγνωρίζει ευκαιρίες και απειλές στο εξωτερικό της περιβάλλον και η ταχύτητα με την οποία προσαρμόζεται σε αυτές τις καταστάσεις χωρίς ιδεολογικούς ή κοινωνικούς περιορισμούς καθιστούν την Ιαπωνία παράδειγμα προς μίμηση σύμφωνα με

τις διδαχές της ρεαλιστικής σχολής. Ένα, επίσης, σημαντικό χαρακτηριστικό της ιαπωνικής κουλτούρας είναι η συνεχής επιδίωξη βελτίωσης και εξειδίκευσης. Επομένως, αν και το παρελθόν προσφέρει κάποιο προσανατολισμό, η Ιαπωνία εξακολουθεί να παραμένει μία «άμορφη μορφή» πολιτισμού που επηρεάζεται από τις εξωτερικές επιδράσεις.

Οι στρατηγικές προκλήσεις της Ιαπωνίας.

Έχοντας κάνει μια πρώτη αναφορά στο ιστορικό πολιτικό παρελθόν αυτής της ιδιαίτερης χώρας της Νοτιοανατολικής Ασίας, συνεχίζουμε με την εξέταση της σύγχρονης Ιαπωνίας και των κυριότερων στρατηγικών προκλήσεων που έχει να αντιμετωπίσει. Χωρίς στην πραγματικότητα να αποτελούν ξεχωριστά θέματα με στεγανά μεταξύ τους, για λόγους μεθοδικότερης ανάλυσης τους, ξεχωρίζουμε τα εξής σημεία ενδιαφέροντος: Τη ραγδαία και χρονίζουσα επιδείνωση των δημογραφικών δεικτών της Ιαπωνίας, τη σχετική παρακμή της οικονομικής της θέσης και την αντιμετώπιση της συνεχώς δυνατότερης από κάθε άποψη Κίνας.

Οι Δημογραφικές Τάσεις

Η Ιαπωνία είναι το δέκατο μεγαλύτερο κράτος από άποψη πληθυσμού. Ο ιαπωνικός πληθυσμός απαριθμείται στα 110 εκατομμύρια, σύμφωνα με την αναφορά Αυγούστου 2014 του ιαπωνικού Υπ. Εσωτερικών και Επικοινωνιών, εκ των οποίων ένας στους τρεις είναι 65 χρονών ή γηραιότερος. Έχοντας κορυφωθεί ο δείκτης του πληθυσμού το 2010 με 128,057,352 κατοίκους, έκτοτε οι Ιάπωνες μειώνονται με ρυθμό περίπου ενός εκατομμυρίου το χρόνο, και αυτός ο ρυθμός μείωσης αναμένεται να συνεχιστεί τις επόμενες δεκαετίες μέχρι το 2060 όταν ο πληθυσμός της Ιαπωνίας θα ανέρχεται σε 87 εκατομμύρια κατοίκους εκ των οποίων μόνο το 60% θα είναι νεότεροι των 65 ετών. Σύμφωνα με τις ίδιες προβλέψεις το 2110 ο ιαπωνικός πληθυσμός θα ανέρχεται στα 43 εκατομμύρια με προφανείς επιπτώσεις στη δυνατότητα της Ιαπωνίας να επηρεάζει τα διεθνή τεκταινόμενα. Στην τάξη των πολυπληθέστερων κρατών, η Ιαπωνία υποχώρησε από την 7^η στην 8^η θέση τη δεκαετία του '90, στην 9^η θέση το 1998 και πλέον βρίσκεται στην 10^η θέση. Ειδικότερα, κατά τους πρώτους μήνες του τρέχοντος έτους ο ιαπωνικός πληθυσμός έτους μειώθηκε κατά 244.000 πολίτες³.

Πολλοί είναι οι παράγοντες που σχετίζονται με αυτές τις δημογραφικές τάσεις. Καταρχάς, στις εκβιομηχανισμένες οικονομίες όπως είναι και η ιαπωνική, υπάρχουν

³ Στοιχεία για την Ιαπωνία έχουν αντληθεί από: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ja.html>, http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-japan_20752288-table-jpn και <http://www.stat.go.jp/english/>

πολλά αντικίνητρα για την τεκνοποίηση. Έτσι, από τη στιγμή που οι γυναίκες έχουν δυνατότητες να ενταχθούν στην αγορά εργασίας και να καταξιωθούν ως επαγγελματίες, τα μητρικά καθήκοντα συχνά αντιμετωπίζονται ως τροχοπέδη για την επαγγελματική σταδιοδρομία. Επίσης, στις σύγχρονες αστικές κοινωνίες το κόστος ανατροφής των τέκνων είναι πολύ υψηλότερο από το αντίστοιχο παλαιότερων εποχών και μάλιστα σε αγροτικό περιβάλλον. Ακόμη, για τις αγροτικές κοινωνίες τα πολλά παιδιά ήταν ταυτόχρονα βιοποριστικό μέσο αλλά και εξασφάλιση για τους γηράσκοντες γονείς. Πιο συγκεκριμένα, όταν η κύρια απασχόληση είναι η γεωργία, ένας παραγωγικός τομέας δηλαδή εντάσεως εργασίας, τα περισσότερα εργατικά χέρια είναι πάντα ωφέλιμα. Επίσης, όταν οι γονείς, εν τη απουσία ικανοποιητικού κράτους πρόνοιας, επαφίενται στην περίθαλψή τους από τα παιδιά τους, τα περισσότερα παιδιά αυξάνουν τις πιθανότητες να τύχουν οι γονείς της προσδοκώμενης περίθαλψης. Επιπρόσθετα, αν και τα πολλά παιδιά, και συνεπώς κληρονόμοι, προκαλούν μείωση της περιουσίας, σε εποχές όπου η ζωή ήταν πιο επικίνδυνη από αυτή που έχουν γνωρίσει τα εύπορα έθνη μεταπολεμικά, κανείς δεν μπορούσε να αποκλείσει την πιθανότητα οι γονείς να θρηνήσουν πρόωρα κάποιο από τα παιδιά τους. Γενικότερα, οι σύγχρονες εκβιομηχανοποιημένες κοινωνίες αποθαρρύνουν τις μεγάλες οικογένειες.

Είναι επίσης σημαντικό να σημειώσουμε ότι αν και πολλά ιαπωνικά ινστιτούτα και δεξαμενές σκέψης επισημαίνουν τις επιπτώσεις των δημογραφικών τάσεων και από το 2005 έχει δημιουργηθεί διοικητική αρχή σε επίπεδο υπουργείου για να εξετάσει το θέμα της υπογεννητικότητας, οι Ιάπωνες στην καθημερινή τους διαβίωση φαίνεται να μην ανησυχούν και τόσο για την πληθυσμιακή αραίωση των πόλεων τους και σε δημοσκοπικές έρευνες μάλλον διάκρινται ευνοϊκά απέναντι στην πληθυσμιακή αραίωση των κατοικημένων περιοχών.

Αν και πολλά από τα παραπάνω ισχύουν γενικότερα για τον ανεπτυγμένο δυτικό κόσμο στον οποίο εν προκειμένω συμπεριλαμβάνουμε την Ιαπωνία και την Νότιο Κορέα, κάποια κράτη είναι σε περισσότερο μειονεκτική θέση από άλλα. Έτσι, θα πρέπει να έχουμε υπόψη μας ότι μία αρνητική δημογραφική κατάσταση έχει πολλές ανάλογες επιπτώσεις και σε πολλές πτυχές της ισχύος των κρατών. Ένας γηράσκων πληθυσμός έχει πολυδάπανες ανάγκες περίθαλψης. Στις σύγχρονες κοινωνίες ο πληθυσμός δεν εξαρτάται για την επιβίωσή του κατά την τρίτη ηλικία ούτε στις αποταμιεύσεις του, ούτε στα νεότερα μέλη της οικογένειας, αντίθετα είναι στην συντριπτική του πλειονότητα εξαρτημένος από τις κοινωνικές παροχές του κράτους. Αυτή η νοοτροπία έχει τις εξής επιπτώσεις. Αφενός υπάρχει τεράστια δημοσιονομική πίεση για να καλυφθούν οι

ανάγκες σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη καθώς και για την υποστήριξη των ασφαλιστικών ταμείων. Ειδικά για τον πολιτισμό της Ιαπωνίας, στον οποίο τα ηλικιωμένα μέλη της κοινωνίας παραδοσιακά χαίρουν ιδιαίτερου σεβασμού, θα είναι ιδιαίτερα κοστοβόρος η περίθαλψη των ηλικιωμένων λόγω και των γενναιόδωρων συντάξεων που προσφέρει – το γενικότερα γενναιόδωρο-ιαπωνικό σύστημα πρόνοιας. Ο προϋπολογισμός του τρέχοντος δημοσιονομικού έτους, ο μεγαλύτερος μέχρι σήμερα προβλέπει υψηλότερες δαπάνες για συντάξεις και πρόνοια. Ενδεικτικό είναι το παράδειγμα του μακροχρόνιου προγράμματος ασφάλισης που θεσμοθετήθηκε από τις ιαπωνικές αρχές το 2000⁴. Αν και εξ αρχής είχε προβλεφθεί ότι για τους σκοπούς αυτού του προγράμματος θα απαιτούνταν ιδιαίτερα υψηλή χρηματοδότηση τελικά οι πιστώσεις που χρειάστηκαν υπερδιπλασιάστηκαν από το δημοσιονομικό έτος 2000 μέχρι το 2011, ενώ αντίστοιχη θα είναι και η αύξηση μέχρι το 2025 οπότε και η χρηματοδότηση θα αντιστοιχεί στο 3-4% του ιαπωνικού ΑΕΠ.

Υπό συνθήκες δημοσιονομικής πίεσης τα ασφαλιστικά ταμεία επιδιώκοντας να καλύψουν όσο το δυνατόν μεγαλύτερο μέρος των δαπανών τους με ίδιους πόρους επενδύουν μέρος των κεφαλαίων τους στις αγορές κεφαλαίων με το αντίστοιχο ρίσκο φυσικά. Τα ιαπωνικά ταμεία διαθέτουν τεράστια χρηματικά αποθέματα αλλά η επένδυση τους απασχολεί την ιαπωνική κοινωνία. Έτσι υπό την πρωθυπουργία του δυναμικού Shinzo Abe, υπάρχει υποστήριξη για πιο επιθετικές και επικίνδυνες επενδυτικές επιλογές προκειμένου να υποστηριχθεί και η αναζωογόνηση της ιαπωνικής κοινωνίας. Από την άλλη πλευρά δε λείπουν όμως και τα επιχειρήματα εκείνων που επισημαίνουν ότι τα ασφαλιστικά ταμεία στελεχώνονται κυρίως από διοικητικό προσωπικό όπως οι περισσότερες δημόσιες υπηρεσίες και όχι από χρηματιστές όπως θα ανέμενε κανείς από μια χρηματιστηριακή εταιρεία που διαχειρίζεται κεφάλαια του ύψους των ασφαλιστικών ταμείων. Επίσης, οι τελικές επιλογές για τις επενδύσεις των ασφαλιστικών ταμείων είναι στη διακριτική ευχέρεια του επικεφαλής του ασφαλιστικού ταμείου. Η έκταση της δημόσιας συζήτησης έχει οδηγήσει διαδοχικές ιαπωνικές κυβερνήσεις να προχωρήσουν σε νομοθετικές ρυθμίσεις με σκοπό να εξελίξουν τη χρηματιστηριακή ικανότητα των ασφαλιστικών ταμείων αλλά ο ρυθμός των κοινοβουλευτικών διαδικασιών υπολείπεται της ταχύτητας των οικονομικών μεταβολών.

Επίσης, μια άλλη επίπτωση θα είναι ότι θα υπάρξουν εξίσου τεράστιες ανάγκες σε νοσηλευτικό προσωπικό και γενικότερα σε προσωπικό για την περίθαλψη των

⁴ <http://nationalinterest.org/commentary/japans-looming-demographic-disaster-9736>

διαρκώς πολυπληθέστερων Ιαπώνων υπερηλίκων. Μία χώρα που έχει ένα ρυθμό αναπαραγωγή σαφώς χαμηλότερο από το απαιτούμενο για τη διατήρησή του σε σταθερά επίπεδα, το ανθρώπινο κεφάλαιο καθίσταται ένας υπερπολύτιμος πόρος.

Αλλά και γενικότερα, η έλλειψη ανθρώπινων πόρων έγινε ιδιαίτερα αισθητή το έτος 2013 όπου η ιαπωνική οικονομία έδειξε αμυδρά σημάδια ανάκαμψης όταν από το χρονίως σταθερό επίπεδο ανάπτυξης του 1%, ανήλθε στο 2,3%. Έτσι, σύμφωνα με έκθεση του ιαπωνικού υπουργείου εργασίας ο λόγος των προσφερόμενων θέσεων εργασίας προς αυτούς που αναζητούν εργασία ανήλθε κατά μέσο όρο στο 1.1, το οποίο συνιστά ρεκόρ είκοσι δύο ετών. Ιδιαίτερα σε εταιρείες εντάσεως εργασίας, όπως οι οικοδομικές, η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού έχει επιπτώσεις στην ομαλή λειτουργία τους και οδηγεί σε χαμηλότερα επίπεδα παραγωγής. Τα αίτια αυτής της κατάστασης είναι κατεξοχήν δομικά καθώς από την κορύφωση του 1995 όπου η ιαπωνική εργατική δύναμη απαρτιθόταν από 87,2 εκατομμύρια εργαζόμενους, έκτοτε η πτώση είναι σταθερή. Μόνο το 2013 οι νέοι που εισήλθαν στην αγορά εργασίας ήταν 1,2 εκατομμύρια έναντι 2,2 εκατομμυρίων που αποχώρησαν από αυτήν, όπερ σημαίνει ότι χάθηκαν ένα εκατομμύριο εργαζόμενοι. Από τις προτεινόμενες λύσεις, ξεχωρίζει αυτή που προτείνει την αύξηση της ευελιξίας στην αγορά εργασίας η οποία σημαίνει και συχνότερες απολύσεις και – ελπίζεται – προσλήψεις. Αυτό που είναι ενδιαφέρον για αυτή την πρόταση είναι η αντίδραση που συναντά, καθώς για την ιαπωνική κοινωνία η ανεργία είναι μία υποτιμητική κατάσταση⁵ την οποία κανένα κόμμα δε φαίνεται ικανό να ανεχτεί προκειμένου να επιτευχθούν οικονομικά αποτελέσματα. Αντιθέτως, η κρατική υποστήριξη στην εργοδοσία προκειμένου να διατηρηθούν θέσεις εργασίας, παραμένει ένας δημοφιλής διάυλος κοινωνικής πολιτικής.

Επίσης, ενδιαφέρουσα είναι η πρόταση περί αύξησης του ποσοστού συμμετοχής στο ιαπωνικό εργατικό δυναμικό των γυναικών. Έτσι, οι σχετικές εισηγήσεις επισημαίνουν ότι για το 2013 το ποσοστό των γυναικών από 15 έως 64 χρονών που συμμετείχαν στην αγορά εργασίας ανερχόταν στο 60 %. Το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών είναι 80%. Πρόκειται για μία σημαντική διαφορά η οποία είναι πολύ μεγαλύτερη σε σύγκριση με τα αντίστοιχα ποσοστά σε Ευρώπη και Βόρεια Αμερική. Επιπρόσθετα, το γυναικείο φύλο υποαντιπροσωπεύεται ακόμα περισσότερο όσον αφορά τις γυναίκες εργαζόμενους που έχουν οικογένεια κατά την τρίτη και τέταρτη δεκαετία της ζωής τους όταν οι ανάγκες των παιδιών είναι μεγαλύτερες, οι κρατικές παροχές για την ανατροφή

⁵ <http://www.brookings.edu/research/articles/1999/09/fall-japan-lincoln>

τέκνων είναι ανεπαρκείς και οι εργασιακοί θεσμοί ασυμβίβαστοι με τον οικογενειακό βίο.

Στο πλαίσιο της δέσμης των κρατικών μέτρων παρέμβασης στην ιαπωνική οικονομία, η παρούσα κυβέρνηση του Shinzo Abe, δίνει έμφαση και στην πιο δραστήρια παρουσία των γυναικών στην αγορά εργασίας. Έτσι, προκειμένου να γίνει πιο συμβατός ο μητρικός ρόλος των γυναικών με τις επαγγελματικές τους υποχρεώσεις έχει προταθεί η επιμήκυνση της άδειας ανατροφής από τους δεκαοκτώ μήνες στα τρία χρόνια. Επίσης, με σκοπό να εξουδετερωθεί η νοοτροπία της λεγόμενης γυάλινης οροφής, με την οποία τίθενται άγραφα όρια στην επαγγελματική εξέλιξη των γυναικών, έχει τεθεί ο στόχος της στελέχωσης του 30% των διευθυντικών θέσεων από γυναίκες εργαζόμενους μέχρι το έτος 2020. Αν και οι δύο προτάσεις θεωρήθηκαν μία ελπιδοφόρα αλλαγή αντίληψης των δικαιωμάτων των γυναικών, ταυτόχρονα έχουν εκφραστεί επιφυλάξεις αναφορικά με την αποτελεσματικότητά τους. Πιο συγκεκριμένα, η αύξηση της άδειας ανατροφής προκαλεί δυσπιστία στα νοικοκυριά καθώς οι μειωμένες αποδοχές του γονέα που θα κάνει χρήση της άδειας του θα δυσκολέψουν τον οικογενειακό προϋπολογισμό. Όσον αφορά την κάλυψη του 30% των διευθυντικών θέσεων από γυναίκες μέχρι το 2020 για πολλούς δεν είναι ένας ρεαλιστικός στόχος καθώς σήμερα οι θέσεις ευθύνης που καλύπτονται από γυναίκες αντιστοιχούν στο 7,5 % του συνόλου. Εκτός αυτού, η αναγκαστική ανέλιξη εργαζομένων με κριτήριο το φύλο τους δημιουργεί νέες διακρίσεις και τελικά ζημιώνει το κύρος των γυναικών προϊσταμένων.

Μία από τις παγίδες της ανάγνωσης των δημογραφικών στοιχείων είναι ότι μπορούν να οδηγήσουν σε λανθασμένες προβλέψεις. Καθώς, αν και η στατιστική μελέτη των δημογραφικών δεδομένων παρέχει όλο και περισσότερο ακριβή περιγραφή της κατάστασης, ο καταλύτης στην εξίσωση είναι ο χρόνος. Σε μια χρονική περίοδο δεκαετιών, τα σύγχρονα αποτελεσματικά κράτη μπορούν να χρησιμοποιήσουν διάφορους μηχανισμούς και να βρουν λύσεις που να αντιμετωπίζουν τα προβλήματα της υπογεννητικότητας. Πολλές είναι οι φόρμουλες που έχουν δοκιμαστεί σε τέτοιες περιπτώσεις από διάφορα κράτη, όμως βασικό κριτήριο για την επιτυχία τους είναι η υποστήριξή τους από την κοινωνία στην οποία εφαρμόζονται και η συμβατότητά τους με την γενικότερη κουλτούρα της. Σε αυτό το πλαίσιο, οι Ιάπωνες ανατρέχουν στον τομέα που παραδοσιακά τους έχει κάνει να ξεχωρίσουν και οφείλουν μεγάλο μέρος της σύγχρονης ευημερίας τους. Πρόκειται για τον τομέα της τεχνολογίας⁶. Ιαπωνικές

⁶ http://www.indiana.edu/~hisdcl/h207_2002/japanagingsociety.pdf

δεξαμενές σκέψεις προτείνουν την ευρύτερη δυνατή εφαρμογή τεχνολογικών καινοτομιών στη φροντίδα των ηλικιωμένων προκειμένου να εξοικονομηθεί ανθρώπινο κεφάλαιο. Πρόκειται για μια λύση που είναι σε θέση να κινητοποιήσει αλλά και να υποστηριχθεί από την ιδιαίτερα εξελιγμένη βιομηχανική βάση της Ιαπωνίας. Μία άλλη πρακτική που προτείνεται και έχει υιοθετηθεί από πολλά δυτικά κράτη είναι η απόδοση της ιθαγένειας του κράτους υποδοχής σε μετανάστες από τρίτες χώρες που πληρούν συγκεκριμένα κριτήρια όπως υψηλό επίπεδο κατάρτισης, νεαρή ηλικία, οικονομική κατάσταση κλπ. Αυτή η πρόταση φαίνεται να έχει πολύ λίγους υποστηρικτές στην Ιαπωνία καθώς οι κρατικές αρχές παραμένουν ιδιαίτερα φειδωλές στη χορήγηση της ιαπωνικής ιθαγένειας σε αλλοδαπούς οποιωνδήποτε χαρακτηριστικών. Άλλωστε υπάρχουν έγκυρες μελέτες που υποστηρίζουν πως αφενός ο αριθμός μεταναστών που θα πρέπει να δεχθεί η Ιαπωνία απλά και μόνο για να διατηρηθεί πληθυσμιακά στα ίδια επίπεδα, είναι σημαντικός, περίπου εξακόσιες χιλιάδες άτομα το χρόνο μέχρι το 2050, η επιτυχία δεν είναι εξασφαλισμένη. Και αυτό γιατί και οι νέοι μετανάστες καθώς θα έχουν να αντιμετωπίσουν τις ίδιες δυσκολίες με τους Ιάπωνες, όπως είναι το υψηλό κόστος ανατροφής και εκπαίδευσης και η ανεπαρκής κρατική βοήθεια, θα αποφύγουν εξίσου την τεκνοποίηση. Η αίσθηση ιδιαιτερότητας που χαρακτηρίζει την ιαπωνική κοινωνία καθώς και το λαϊκό αίσθημα ανασφάλειας που παρατηρείται απέναντι στους αλλοδαπούς κρατά το θέμα της μετανάστευσης στο περιθώριο του δημόσιου διαλόγου. Έτσι, το κράτος παρόλο που αναγνωρίζει ότι η ιαπωνική κοινωνία έχει την ανάγκη της εργασίας των αλλοδαπών εργατών, ευφημισμός για τη λέξη μετανάστης, δεν έχει προβεί σε πάγιες ρυθμίσεις αλλά μάλλον σε επιτόπου διευθετήσεις. Σε τέτοιες διευθετήσεις οφείλεται η ύπαρξη ειδικών οικονομικών στρατηγικών ζωνών όπου ο αριθμός των μεταναστών είναι αυξημένος σε σχέση με την υπόλοιπη επικράτεια και η ύπαρξη προγραμμάτων τεχνικής κατάρτισης αλλοδαπών εργατών μέχρι και το δημοσιονομικό έτος 2020 οπότε και η ζήτηση για εργατικά χέρια αναμένεται να υποχωρήσει με το τέλος των Ολυμπιακών Αγώνων του Τόκιο. Άλλωστε ήδη το 2% των ξένων στην Ιαπωνία που είναι κυρίως Κινέζοι και Κορεάτες, πολλοί από τους οποίους έχουν εγκατασταθεί στην Ιαπωνία γενεές πριν, είναι συχνά θέμα προβληματισμού για τις περισσότερες ακραίες των δεξιών παρατάξεων και εφημερίδων.

Αντίθετα, μία άλλη μέθοδος στην εφαρμογή της οποίας η Ιαπωνία αναδεικνύεται πρωτοπόρος είναι αυτή της επιμήκυνσης του εργασιακού βίου των γεροντότερων εργαζομένων. Σε μία κοινωνία όπου το εργασιακό ήθος συνδέεται άμεσα με την τιμή του ατόμου και το κράτος υποστηρίζει την πλήρη απασχόληση των ανθρώπινων πόρων του,

οι Ιάπωνες φαίνονται να αποδέχονται την μετάθεση της ημερομηνίας συνταξιοδότησής τους.

Μία άλλη επίσης σημαντική πτυχή του δημογραφικού θέματος έχει να κάνει με τη συμπεριφορά της Ιαπωνίας, ενόσω θα έχει να αντιμετωπίσει τις δημοσιονομικές πιέσεις και την έλλειψη προσωπικού, όπως περιγράψαμε ανωτέρω, απέναντι σε άμεσες προοπτικές απειλών κατά της ασφάλειας της όπως αυτές προέρχονται από μια πιο δυναμική Κίνα και μια ανεξέλεγκτη Βόρειο Κορέα. Για αυτό το θέμα θα αναφερθούμε στο άρθρο του Mark L. Hass με τίτλο «A Geriatric Peace? The future of US power in a world of aging populations» που δημοσιεύθηκε στο International Security το 2007 και στο οποίο υποστηριζόταν ότι σε ένα κόσμο όπου οι μεγαλύτεροι δρώντες αντιμετωπίζουν συνεχώς επιδεινώμενες δημοσιονομικές προοπτικές ή πρόκειται να πληχθούν από δημογραφικές κρίσεις για τις οποίες είναι απροετοίμαστοι, οι ΗΠΑ οι οποίες είναι σε μία σχετικά καλή κατάσταση, θα έχουν ένα τεράστιο πλεονέκτημα για να διατηρήσουν την ίδια ειρηνική –και συμφέρουσα για τις ίδιες - διεθνή τάξη. Περιληπτικά το επιχείρημα του συγγραφέα είναι πως καθώς οι κύριοι ανταγωνιστές θα έχουν να αντιμετωπίσουν μία δυσμενή δημογραφική κατάσταση δεν θα έχουν ούτε τους οικονομικούς ούτε τους ανθρώπινους πόρους για αμφισβητήσουν στρατιωτικά τις ΗΠΑ οι οποίες είναι ήδη πολύ πιο εξελιγμένες από αυτούς. Γενικότερα, παρόλο που η συμβατική άποψη θέλει κράτη με γηράσκοντες πληθυσμούς να αποφεύγουν πολιτικές και στρατηγικές που μπορεί να οδηγήσουν σε πολεμικές επιχειρήσεις οι οποίες θα απορροφήσουν πολλούς ανθρώπινους πόρους (εκ των οποίων πολλοί θα πάνουν να υφίστανται σε σύντομο χρονικό διάστημα) υπάρχουν ιστορικά προηγούμενα όπου ακριβώς οι προοπτικές μείωσης της ισχύος των κρατών λόγω της γήρανσης του πληθυσμού προκάλεσε περισσότερο φιλοπόλεμες επιλογές προκειμένου να αποφευχθεί να αντιμετωπιστούν τα ανοιχτά μέτωπα υπό έτι δυσμενέστερες συνθήκες. Έτσι, η πρόβλεψη σύμφωνα με την οποία η Ιαπωνία θα είναι όλο και περισσότερο απρόθυμη να έρθει σε αντιπαράθεση με άλλα κράτη λόγω της συνείδησης των δημογραφικών της προβλημάτων δεν είναι χωρίς αντίλογο. Επίσης, με το πλευρό αυτών που πιστεύουν ότι μπορεί η Ιαπωνία αντιθέτως να φανεί πιο τολμηρή απέναντι σε μια - όπως την αντιλαμβάνεται - απειλητική Κίνα είναι το γεγονός ότι και η τελευταία, λόγω των στρεβλώσεων που έχει προκαλέσει η πολιτική «ενός παιδιού» βλέπει ένα ζοφερό δημογραφικό ορίζοντα. Συγκεκριμένα, η Κίνα η οποία παραδοσιακά κάνει χρήση της πληθυσμιακής υπεροχής των Χαν σε οποιαδήποτε περιοχή ενδιαφέροντος όπως πχ στην Ξινγιάνγκ των Ουιγούρων ή στο Θιβέτ, σε μερικές δεκαετίες θα έχει να αντιμετωπίσει μια απότομη πτώση του κινεζικού πληθυσμού λόγω

και της τεράστιας έλλειψης κοριτσιών λόγω της πολιτικής του ενός παιδιού και μάλιστα την ίδια ακριβώς περίοδο όταν η κύρια αντίπαλος της στην περιοχή της Νοτιοανατολικής Ασίας, η Ινδία θα βρίσκεται στην κορύφωση του πληθυσμού της.

Ασφαλώς η δημογραφική κατάσταση δεν έχει διαφύγει της προσοχής των Ιαπώνων επιτελών που ασχολούνται κατεξοχήν με την ασφάλεια (σε στρατιωτικούς όρους) της χώρας του ανατέλλοντος ηλίου. Το ιαπωνικό συμβούλιο για την ασφάλεια και τις αμυντικές δυνατότητες, για πρώτη φορά το 2004, συνέταξε αναφορά στην οποία διαγράφεται μία συνεκτική εθνική στρατηγική ασφαλείας. Στην έκθεση αυτή γινόταν η πρόβλεψη ότι οι ευθύνες τις Ιαπωνίας θα αυξηθούν τόσο περιφερειακά όσο και σε μακρινές περιοχές. Σε αυτό το πλαίσιο επισημάνθηκαν και παράγοντες που θα μπορούσαν να υπονομεύσουν την ικανότητα της Ιαπωνίας να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις ενός πιο δυναμικού ρόλου στο διεθνές προσκήνιο. Συγκεκριμένα, ο πολύ χαμηλός ρυθμός γεννήσεων τονιζόταν ως ο πρωταρχικός περιοριστικός παράγοντας. Η προαναφερθείσα αναφορά έδωσε τον τόνο για τη σύνταξη της έκθεσης⁷ για τον προσδιορισμό των κατευθυντήριων οδηγιών και για το αμυντικό πρόγραμμα. Και σε αυτό το κυβερνητικό κείμενο γινόταν αναφορά στη δημογραφική κατάσταση σε συνδυασμό με την δυσχερή δημοσιονομική κατάσταση. Το ίδιο πνεύμα κυριαρχούσε και στην επόμενη αναφορά του 2010 όπου για ακόμη μία φορά τονιζόταν η ασυμβατότητα των αναγκών σε ανθρώπινο δυναμικό μίας πιο εξωστρεφούς Ιαπωνίας με τον ταχέως γηράσκοντα πληθυσμό της.

Για ανεπτυγμένα κράτη όπως η Ιαπωνία που αντιμετωπίζουν πολύ χαμηλούς ρυθμούς αναπαραγωγής έχουν να επιλέξουν ανάμεσα σε δύο σενάρια αναφορικά με την εθνική τους ασφάλεια⁸. Το πρώτο σενάριο βασίζεται στην ψυχρή σύγκριση της ισχύος μεταξύ των κρατών. Σε αυτή τη σύγκριση οι δημογραφικές τάσεις βαρύνουν ιδιαίτερα και κυριαρχεί η διαμάχη μεταξύ των κρατών. Κατά το δεύτερο σενάριο, τα κράτη έχουν μία πιο ώριμη και ορθολογική αντίληψη των πραγμάτων και λόγω των δημογραφικών τους αδυναμιών τείνουν να αποφεύγουν ενέργειες που θα μπορούσαν να διασαλεύσουν την ήδη υπάρχουσα, ειρηνική τάξη πραγμάτων. Με βάση της προβλέψεις αυτού του σεναρίου η ασθμαίνουσα πληθυσμιακή ανάπτυξη συνιστά παράγοντα υπέρ της διατήρησης του υφιστάμενου status quo. Για την Ιαπωνία, πιο πιθανό φαίνεται το δεύτερο σενάριο δεδομένου ότι λόγω της γεωγραφικής της θέσης δεν απειλείται από την

⁷ http://www.mod.go.jp/e/d_act/d_policy/national.html

⁸ Toshi Yoshihara, *The setting sun? strategic implications of Japan's Demographic Transition*, στο *Population Decline and the Remaking of Great power Politics*, Potomac Books, 2012

εξάπλωση συνορευόντων κρατών στα εδάφη της⁹. Αντιθέτως, το δεύτερο σενάριο είναι όλο και πιο πιθανό να υιοθετηθεί από την Ιαπωνία, όσο οι υποχρεώσεις της για την εθνική της ασφάλεια αυξάνονται όλο και περισσότερο σε ένταση και γεωγραφική έκταση. Πάντως, τα δύο αυτά σενάρια δεν αλληλοαποκλείονται, καθώς αν η Ιαπωνία αποτύχει να ανταπεξέλθει στις προκλήσεις του δεύτερου σεναρίου είναι πιθανό να καταφύγει στη λογική του φιλοπόλεμου πρώτου σεναρίου.

Πιο αναλυτικά, στο πλαίσιο του πρώτου σεναρίου και σύμφωνα με τις ρεαλιστικές προσεγγίσεις των διεθνών σχέσεων οι μεγάλες πληθυσμιακές ανισοροπίες προκαλούν αντίστοιχες ανισοροπίες ισχύος ειδικότερα από στρατιωτική άποψη. Αυτές οι ανισοροπίες προκαλούν γεωστρατηγικούς υπολογισμούς και στις δύο πλευρές που είναι πιθανό να επιλέξουν ως βέλτιστη στρατηγική την αντιπαράθεση. Ένα κράτος με πολύ υψηλούς ρυθμούς αναπαραγωγής μπορεί να δει την πολεμική αναμέτρηση ως μία επικερδής επένδυση καθώς θεωρεί ότι το πλεονέκτημά του σε αριθμούς στρατιωτικού πληθυσμού θα κάμψει τον αντίπαλο. Από την άλλη πλευρά, ένα κράτος που μειονεκτεί πληθυσμιακά μπορεί να μπει στον πειρασμό να ξεκινήσει προληπτικά πολεμικές επιχειρήσεις προκειμένου να μην χειροτερέψουν οι όροι της αντιπαράθεσης¹⁰. Βέβαια υπάρχουν και άλλες συνιστώσες που συντελούν στη διαμόρφωση στρατηγικών και δεν επιτρέπουν τέτοιες υπεραπλουστευτικές θεωρήσεις.

Πρώτον, είναι πολύ σημαντικός ο γεωγραφικός παράγοντας. Όταν τα σύνορα δύο κρατών διαχωρίζονται από μεγάλες θαλάσσιες μάζες τότε η ανασχετική δύναμη της θάλασσας¹¹ συγκρατεί τις ενέργειές τους¹². Δεύτερον, ακόμα και αν τα σύνορα των χωρών είναι χερσαία, γεωμορφολογικοί παράγοντες που δυσκολεύουν την επίθεση και ευνοούν την άμυνα μπορεί να αποθαρρύνουν σκέψεις έναρξης επιχειρήσεων. Τέτοιες γεωμορφολογικές συνθήκες είναι το ορεινό περιβάλλον, οι τροπικές εκτάσεις, το στρατηγικό βάθος κλπ¹³. Τρίτον, η παρουσία των πυρηνικών όπλων είναι παράγοντας που ανατρέπει πολλές προβλέψεις που προκύπτουν από την ανισοροπία στο επίπεδο του πολέμου με συμβατικές δυνάμεις. Ακόμα και μία μέτριας έκτασης πυρηνική επίθεση

⁹ Ενδεικτική τέτοια περίπτωση είναι της εξάπλωσης των Κινέζων Χαν στην αχανή και αραιοκατοικημένη ρωσική επικράτεια.

¹⁰ Ενδεικτική περίπτωση αντίστοιχης στρατηγικής αντίληψης η Γερμανία απέναντι στη Ρωσία τις παραμονές του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου.

¹¹ J. Mearsheimer, *Η τραγωδία της πολιτικής των Μεγάλων Δυνάμεων*, Εκδόσεις Ποιότητα, 2011.

¹² Αν και οι ανισοροπίες μεταξύ Κίνας και Ταϊβάν είναι «άπειρες» η θαλάσσια παρεμβολή μεταξύ των δύο χωρών απέτρεψε οποιαδήποτε σύγκρουση για δεκαετίες.

¹³ Κλασικό ιστορικό προηγούμενο της αμυντικής επίδρασης ενός δυσχερούς γεωγραφικού περιβάλλοντος θεωρείται ο Σινοβιετναμεζικός πόλεμος του 1979.

μπορεί να προκαλέσει απαράδεκτα υψηλά ποσοστά απωλειών¹⁴. Τέταρτον, τα κράτη με μεγάλους πληθυσμούς θα πρέπει να είναι σε θέση να κινητοποιήσουν και να χρησιμοποιήσουν το πληθυσμιακό τους πλεονέκτημα με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι αποτελεσματικά σε μία διακρατική σύγκρουση. Στο σύγχρονο κόσμο των πολεμικών επιχειρήσεων ο οποίος χαρακτηρίζεται από ένταση τεχνολογίας, οι αριθμοί των στρατιωτών δεν είναι εγγύηση στρατιωτικών επιτυχιών. Αντίθετα, κράτη που διαθέτουν τεχνολογίες αιχμής με τις οποίες είναι εξοικειωμένες και προσωπικό με κουλτούρα και δεξιότητες που ταιριάζουν σε αυτό το είδος πολέμου είναι πολύ καλύτερα εφοδιασμένα¹⁵.

Πώς αυτό το σενάριο μπορεί να έχει εφαρμογή στο περιβάλλον ασφαλείας της Ιαπωνίας; Το μόνο κράτος που θα μπορούσε να απειλήσει την Ιαπωνία σε πληθυσμιακούς όρους είναι η Κίνα, η οποία αν και όπως αναφέραμε παραπάνω έχει να αντιμετωπίσει τα δικά της δημογραφικά προβλήματα, εξακολουθεί να έχει τον δεκαπλάσιο πληθυσμό από το νησιωτικό της γείτονα. Λόγω ιστορικών προηγούμενων, εδαφικών διαφορών και του ανταγωνισμού για την ηγεσία της Ανατολικής Ασίας, οι sinoϊαπωνικές σχέσεις τείνουν να φορτίζονται όλο και περισσότερο αρνητικά όχι μόνο μεταξύ των κυβερνώντων ελίτ αλλά και των λαών όπως δείχνουν πρόσφατες δημοσκοπήσεις¹⁶. Από τα παραπάνω θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι το πρώτο σενάριο είναι πολύ πιθανό να πραγματοποιηθεί. Όμως και οι τέσσερις περιοριστικοί παράγοντες που αναφέραμε παραπάνω ισχύουν σε αυτή την περιοχή. Πρώτο και κυριότερο υφίσταται το εμπόδιο της Ανατολικής Θάλασσας της Κίνας, όπου τα 511 μίλια που χωρίζουν την ηπειρωτική Κίνα από την νησιωτική Ιαπωνία αποτελούν εγγύηση ασφαλείας τη στιγμή μάλιστα που τα 90 μίλια θάλασσας έχουν αποτρέψει μέχρι σήμερα οποιαδήποτε σύρραξη μεταξύ Κίνας και Ταϊβάν. Επίσης, η ορεινή γεωγραφία των ιαπωνικών νησιών με τις λίγες και αραιοκατοικημένες αστικές εστίες δημιουργούν ένα ιδιαίτερα δυσμενές επιχειρησιακό περιβάλλον. Επίσης, το πυρηνικό οπλοστάσιο της Κίνας, το οποίο από καιρό έχει στο στόχαστρό του τις αμερικανικές βάσεις στην Ιαπωνία, εξισορροπείται αφενός από την κάλυψη της αμερικανικής αμυντικής ομπρέλας και αφετέρου από τη

¹⁴ Παρόλες τις κρίσεις μεταξύ Πακιστάν και Ινδίας, από το 1998 όπου και οι δύο χώρες είχαν αποκτήσει πυρηνικά, τελικά δεν έχει υπάρξει κάποια εκτεταμένη πολεμική σύρραξη. Το Ισλαμαμπάντ άλλωστε έχει υιοθετήσει το δόγμα του πρώτου πυρηνικού χτυπήματος προκειμένου να επιτύχει την αποτροπή ενός πολέμου που οι συμβατικές στρατιωτικές του δυνάμεις δε θα μπορούσαν να κερδίσουν.

¹⁵ Οι στρατιωτικές επιτυχίες του κράτους του Ισραήλ απέναντι στα πολυπληθέστερα γειτονικά αραβικά κράτη τονίζουν το ειδικό βάρος των τεχνολογιών έναντι των αριθμών.

¹⁶ <http://www.pewglobal.org/2013/07/12/anti-japan-sentiment-sharply-growing-in-china-south-korea-according-to-polls/> και http://ajw.asahi.com/article/behind_news/social_affairs/AJ201409100035

δυνατότητα της ίδιας της Ιαπωνίας να μεταβληθεί σε πυρηνική δύναμη εντός ενός χρονικού διαστήματος μεταξύ έξι μηνών και δύο χρόνων¹⁷. Επίσης, παρόλες τις εντυπωσιακές ενέργειες εκσυγχρονισμού του κινεζικού στρατιωτικού δυναμικού η Ιαπωνία διαθέτει εδώ και δεκαετίες ένα ιδιαίτερα εξελιγμένο ναυτικό και αεροπορία.

Σύμφωνα με το δεύτερο σενάριο, ένα κράτος με χαμηλούς αναπαραγωγικούς ρυθμούς μεταβάλλεται σε ένα πιο παθητικό κράτος λόγω τεσσάρων παραγόντων. Καταρχάς, από μία μικρότερη δεξαμενή αντλούνται λιγότεροι νέοι που είναι κατάλληλοι για κατάταξη και στρατιωτική υπηρεσία. Επιπλέον, οι δημοσιονομικές πιέσεις για τις ανάγκες του γηράσκοντα πληθυσμού στερούν τους αναγκαίους πόρους για τη στελέχωση, την εκπαίδευση και τη διατήρηση του στρατιωτικού προσωπικού. Τρίτον, ο ανταγωνισμός στην αγορά εργασίας για στελέχη, οδηγεί τον ιδιωτικό τομέα να απορροφήσει τους περισσότερους και παραγωγικότερους εργαζόμενους πλήττοντας με τον τρόπο αυτό το επίπεδο των στελεχών του στρατού. Τέλος, μία γηράσκουσα κοινωνία τείνει να αποφεύγει τους κινδύνους. Οι ηλικιωμένοι ψηφοφόροι τίθενται υπέρ ήπιων διευθετήσεων και οι μικρές οικογένειες αποφεύγουν να θέσουν τα τέκνα τους σε κίνδυνο.

Σε αυτό το πλαίσιο είναι πιθανό για μία χώρα να αναζητήσει στην τεχνολογία τις λύσεις στα προβλήματα του υποπληθυσμού. Έτσι, όπλα υψηλής τεχνολογία που απομακρύνουν τον στρατιώτη από το άμεσο πεδίο της μάχης μπορεί να κυριαρχήσουν. Έτσι, όμως δημιουργούνται νέες στρεβλώσεις καθώς οι λίγοι τόσο υψηλά εκπαιδευμένοι χειριστές πανάκριβων τεχνολογικών συστημάτων είναι υπερπολύτιμοι και ως εκ τούτου θα αυξήσουν το ρίσκο μίας πολεμικής αναμέτρησης. Άλλωστε στους πρόσφατους πολέμους στο Ιράκ και στο Αφγανιστάν φάνηκαν τα όρια της τεχνολογίας όταν ο εχθρός μπορεί να διεξαγάγει ανταρτοπόλεμο¹⁸. Ενώ μία ακόμα επίπτωση τους περιορισμένους ανθρώπινων πόρων είναι η αδυναμία αντίδρασης σε ορισμένα είδη απειλών. Πιο συγκεκριμένα, κράτη που έχουν στη διάθεσή τους μέσα είτε για πολύ στοχευμένες και περιορισμένες επιχειρήσεις είτε για ολοκληρωτικό πόλεμο δε θα μπορούν να αντιμετωπίσουν απειλές που απαιτούν ένα ενδιάμεσο επίπεδο χρήσης βίας.

Το δεύτερο αυτό σενάριο φαίνεται να ανταποκρίνεται καλύτερα στις συνθήκες που βιώνει η Ιαπωνία σήμερα. Όπως αναφέραμε αν και το δημογραφικό πρόβλημα παραμένει, παρόλα αυτά σε επιτελικά σχέδια των ιαπωνικών αρχών επιζητείται η

¹⁷ <http://www.nbcnews.com/storyline/fukushima-anniversary/japan-has-nuclear-bomb-basement-china-isnt-happy-n48976>

¹⁸ <http://www.defencejournal.com/2002/january/airpower.htm> και <http://americanreviewmag.com/opinions/The-limits-of-power>

ενεργότερη συμμετοχή της Ιαπωνίας στα διεθνή τεκταινόμενα¹⁹. Πιο συγκεκριμένα στην έκθεση του 2004, η ασφάλεια του εθνικού εδάφους ταυτίζεται με την ασφάλεια του διεθνούς περιβάλλοντος. Με αυτό στο νου ο ρόλος των ιαπωνικών δυνάμεων αυτοάμυνας επεκτείνεται σε πρωτόγνωρα, μεταπολεμικά, επίπεδα. Έτσι προκειμένου να ανταπεξέλθουν οι ιαπωνικές ένοπλες δυνάμεις, σύμφωνα με την ανωτέρω έκθεση, θα πρέπει α) να μπορούν να βασιστούν στις δικές τους δυνάμεις, β) να μπορούν να συνεργάζονται με τον κύριο στρατηγικό τους σύμμαχο, τις ΗΠΑ και γ) να συμμετέχουν σε διεθνικές ή πολυεθνικές επιχειρήσεις υπό την αιγίδα διεθνών οργανισμών όπως το NATO και ο ΟΗΕ. Επιπλέον, η Ιαπωνία καλείται να καταστεί ικανή να απαντήσει σε διάφορες απειλές όπως αυτές προκύπτουν από την τρομοκρατία, τη διάδοση των πυρηνικών όπλων, τις βαλλιστικές δυνατότητες των γειτόνων της, την προστασία απομακρυσμένων νησίδων της κλπ, ενώ είναι πιθανό να χρειαστεί να αντιδράσει ταυτόχρονα σε κάποιες από αυτές. Έτσι, σύμφωνα με τα ιαπωνικά σχέδια οι ιαπωνικές ένοπλες δυνάμεις θα πρέπει να αποκτήσουν τα μέσα για να αντιμετωπίσουν ένα πλήθος διαφορετικών καταστάσεων.

Σε αυτό το πλαίσιο, όσον αφορά το ανθρώπινο κεφάλαιο που χρειάζονται οι ιαπωνικές ένοπλες δυνάμεις, αν σκοπός ήταν να διατηρηθούν οι σημερινοί αριθμοί τότε με μια μικρή βελτίωση των δημογραφικών δεικτών δεν θα προέκυπταν ανυπέρβλητες δυσχέρειες. Επιχειρήσεις όμως, όπως αυτές που περιγράφονται από την προαναφερθείσα έκθεση, σύμφωνα και με την ευρωπαϊκή εμπειρία, απαιτούν τόσους πόρους που απαιτούνται δραστικές παρεμβάσεις. Κάποιες από αυτές θα πρέπει επίσης να επικεντρωθούν και στον ηλικιακό καταμερισμό των στελεχών. Στα ιαπωνικά σώματα ασφαλείας παρατηρείται το φαινόμενο να υπάρχουν λίγοι νέοι στρατεύσιμοι και όλο και περισσότεροι γηραιοί αξιωματικοί σε ανώτερους αλλά και σε κατώτερους βαθμούς. Ο μέσος όρος ηλικίας του ιαπωνικού στρατού είναι είκοσι χρόνια γηραιότερος από αυτόν των ΗΠΑ²⁰.

Με τόσες αναγνωρισμένες δυσκολίες προκύπτει η απορία για το πού στηρίζεται η πολιτική βούληση για την επέκταση του ρόλου των ιαπωνικών ενόπλων δυνάμεων. Η μεγάλη ελπίδα αυτών που αγωνιούν για την ιαπωνική ασφάλεια είναι η τεχνολογία. Πιο συγκεκριμένα η RMA (Revolution in Military Affairs), το δόγμα που καθιερώθηκε από τον πρώτο πόλεμο του Κόλπου και υποστηρίζει την συντριπτική επικράτηση της

¹⁹ http://www.mod.go.jp/e/d_act/d_policy/national.html

²⁰ Toshi Yoshihara, *The setting sun? strategic implications of Japan's Demographic Transition*, στο *Population Decline and the Remaking of Great power Politics*, Potomac Books, 2012

ποιότητας (εννοείται τεχνολογία) επί της ποσότητας. Για ιστορικούς και κοινωνικοοικονομικούς λόγους είναι λογικό να περιμένουμε τέτοιες λύσεις από την Ιαπωνία, όμως δε λείπουν αυτοί που πιστεύουν ότι η δύναμη της τεχνολογίας έχει υπερεκτιμηθεί. Έτσι, το κόστος των τεχνολογιών αιχμής στον στρατιωτικό τομέα είναι ιδιαίτερα υψηλό τη στιγμή που ήδη οι δημοσιονομικές πιέσεις στον ιαπωνικό προϋπολογισμό είναι έντονες. Επίσης, ένας λιγότερο εξελιγμένος τεχνολογικά αντίπαλος θα μπορούσε να εξαντλήσει τα περιορισμένα υπερσύγχρονα στρατιωτικά μέσα του αντιπάλου του, παρέχοντάς άφθονους αναλώσιμους στόχους, ενώ θα διαφυλάττει τις πιο μάχιμες δυνάμεις του για τη στιγμή της εξάντλησης των αποθεμάτων. Επιπρόσθετα, υπάρχει μία σειρά από επιχειρήσεις που απαιτούν την φυσική παρουσία στρατιωτών σε επικίνδυνα μέρη και τα τεχνολογικά μέσα δεν μπορούν να την υποκαταστήσουν. Έτσι, οι ανθρωπιστικές αποστολές και επιχειρήσεις σε failed states όπως nation building σίγουρα θα επιβάλλουν έναν αριθμό απωλειών στις τάξεις του ιαπωνικού στρατού.

Θα μπορούσαμε να δούμε τις στρατηγικές επιπτώσεις από την παρούσα κατάσταση, έτσι όπως αυτή παρουσιάστηκε. Καταρχάς βλέπουμε ότι υπάρχει μια ασυμμετρία μέσω και σκοπών. Δεδομένων των ελλείψεων σε στρατιωτικό προσωπικό που υφίστανται ήδη και αυτών που προβλέπονται ήδη ότι θα υπάρξουν οι ιαπωνικές ένοπλες δυνάμεις θα λειτουργήσουν στα όρια των δυνατοτήτων τους. Για την εξασφάλιση της ομαλής τους λειτουργίας θα πρέπει οι πολιτικοί να θέσουν κάποιες προτεραιότητες όσον αφορά τη εξασφάλιση της ασφάλειας του ιαπωνικού έθνους. Επίσης θα πρέπει να εξειδικεύσουν περισσότερο όρους όπως συμμετοχές σε πολυεθνικές ανθρωπιστικές αποστολές προκειμένου να αξιολογηθεί η κάθε περίπτωση ξεχωριστά και νηφάλια. Έτσι, θα δοκιμαστούν σε πολύ διαφορετικό βαθμό οι ιαπωνικές αντοχές από μία επιχείρηση διανομής ανθρωπιστικής βοήθειας και από μία επιχείρηση ανασύνταξης ενός failed state. Ακόμα και στο πλαίσιο της πολύτιμης για τα ιαπωνικά συμφέροντα αμερικανικής συμμαχίας η αδυναμία να ανταπεξέλθει σε στόχους που υποτίθεται πλέον θα βρίσκονται εντός της ακτίνας δράσης της, θα πλήξει την αξιοπιστία της. Άλλωστε η αμερικανική εξωτερική πολιτική ως η μόνη υπερδύναμη και κύρια υπεύθυνη για την ομαλή λειτουργία του διεθνούς συστήματος έχει πολλές απαιτήσεις από τον κύριο σύμμαχο των ΗΠΑ στην περιοχή της Ανατολικής Ασίας. Η Ιαπωνία δεν είναι σίγουρο ότι θα μπορέσει να ανταπεξέλθει στα αμερικανικά σχέδια.

Λόγω αυτών των δυσκολιών, είναι πιθανή η στενότερη προσέγγιση ιαπωνικών και αμερικανικών δυνάμεων καθιστώντας την Ιαπωνία ακόμα περισσότερο εξαρτημένη από τον ισχυρό σύμμαχό της. Αυτή η προσέγγιση έχει θετικά και αρνητικά σημεία.

Χωρίς αμφιβολία με αυξημένη συνεργασία μεταξύ των δύο στρατών η Ιαπωνία θα αύξανε θεωρητικά την στρατιωτική εξασφάλιση της ασφάλειάς της χωρίς να χρειαστεί να αυξήσει κατακόρυφα τις δαπάνες και το στρατιωτικό προσωπικό. Από την άλλη πλευρά ακριβώς λόγω αυτής της προσέγγισης σε τακτικό επίπεδο θα μπορούσαν να προκύψουν δεσμεύσεις περιττές για την Ιαπωνία σε στρατηγικό επίπεδο. Οι ΗΠΑ έχουν ενδιαφέροντα σε περιοχές όπου η Ιαπωνία δεν έχει και αλλού πχ πετρέλαιο του Ιράν, η Ιαπωνία έχει τόσο ζωτικά συμφέροντα που θα απέφευγε πάση θυσία οποιαδήποτε πολεμική εμπλοκή. Ενώ ακόμη θα υπήρχε κίνδυνος να υιοθετηθούν από τους Ιάπωνες πολιτικές free rider όταν η αμερικανική στρατιωτική εξασφάλιση θα ήταν τόσο πλήρης.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον ασφαλείας δε θα πρέπει να ξενίζει το γεγονός ότι στη μοναδική χώρα που έχει δεχθεί πυρηνική επίθεση υπάρχουν πολιτικοί που μιλούν ανοιχτά για την ανάγκη απόκτησης πυρηνικών όπλων. Αν και το ενδεχόμενο της απόκτησης πυρηνικών όπλων δεν είναι ένα σενάριο χωρίς πιθανότητες πραγματοποίησης, παραμένει πάντως απίθανο. Πιο πιθανές είναι ενέργειες των ιαπωνικών αρχών οι οποίες θα απεμπολήσουν μεταπολεμικούς θεσμοθετημένους ή άτυπους περιορισμούς που έχουν τεθεί και έχουν επίπτωση στην στρατιωτική δράση της χώρας. Τέτοιοι περιορισμοί είναι το ποσοστό του 1% του ΑΕΠ που διατίθεται για τις αμυντικές ανάγκες της χώρας, οι διάφορες ρυθμίσεις που έχουν τεθεί αναφορικά με τις εξαγωγές αμυντικού υλικού με αποτέλεσμα η βιομηχανία όπλων να μην έχει αναπτυχθεί όσο θα μπορούσε. Άλλωστε η ιστορία της Ιαπωνίας έχει να επιδείξει πολύ περισσότερο απότομες στροφές και μεταμορφώσεις. Ακριβώς λόγω αυτού του ιαπωνικού χαρακτήρα, ένα δραματικό περιστατικό που θα έκανε τους Ιάπωνες να νιώσουν ευάλωτοι ή εγκαταλελειμμένοι από συμμάχους θα μπορούσε να τους οδηγήσει στα άκρα όσον αφορά τις στρατηγικές τους επιλογές.

Είναι φανερό ότι οι πολιτικές που μπορεί να διαλέξει η Ιαπωνία για την αμυντική της εξασφάλιση είναι αρκετές αλλά η κάθε μία φέρει τα αντίστοιχα μειονεκτήματα και πλεονεκτήματα. Δεδομένου ότι το διεθνές περιβάλλον ασφαλείας της Ιαπωνίας παραμένει εξαιρετικά ρευστό και τα παλαιά σημεία αναφοράς και σταθερές τίθενται υπό αμφισβήτηση²¹ έχουν μεγάλο ενδιαφέρον οι ενέργειες των επόμενων κυβερνήσεων για το πώς θα εξασφαλίσουν την παρούσα ηγετική θέση της χώρας ενώ τα δημογραφικά δεδομένα είναι καταφανώς δυσμενή. Θα ήταν χρήσιμο να επισημάνουμε ότι το ιαπωνικό

²¹ Τα ιαπωνικά μέσα επισήμαναν ιδιαίτερα την ρητορική κατά του Ασάντ και την απουσία ενεργειών εναντίον του όπως επίσης και τις χλιαρές κυρώσεις κατά της Ρωσίας ενώ η κρίση στην Ουκρανία σοβεί. http://www.nytimes.com/2014/04/06/world/asia/us-response-to-crimea-worries-japanese-leaders.html?_r=0

κράτος είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικό και προέρχεται από μία κοινωνία με βαθιά συναίσθηση του καθήκοντος και της ιεραρχίας. Επομένως θα πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί σε αναφορές που προβλέπουν την απόλυτη δημογραφική καταστροφή τόσες δεκαετίες στο μέλλον όπου κάθε πρόβλεψη για το πως θα είναι ο κόσμος είναι παρακινδυνευμένη. Πιο πιθανό είναι, κατά τη γνώμη μας, να συνεχίσουμε να βλέπουμε μεταρρυθμιστικές προσπάθειες από τις ιαπωνικές κυβερνήσεις οι οποίες θα επιχειρούν να θεραπεύσουν την δημογραφικά αρνητική θέση της χώρας ή τουλάχιστον να προσαρμοστούν σε αυτή κατά το δυνατόν με λιγότερο κόστος για την ασφάλεια και το κύρος της χώρας.

Η οικονομική κατάσταση

Στο τέλος της δεκαετίας του '80 τα διεθνή μέσα ενημέρωσης επαινούσαν τις προόδους της ιαπωνικής οικονομίας και δεν δίσταζαν να θεωρήσουν ως αξιόπιστες και τις πιο ευφάνταστες προβλέψεις για την επερχόμενη επέκταση της ιαπωνικής οικονομίας. Μερικά χρόνια αργότερα όλοι μιλούσαν για την χαμένη δεκαετία όταν η ασθμαίνουσα αύξηση του ΑΕΠ, η περιορισμένη κερδοφορία των μεγάλων εταιρειών, η κρίση του πιστωτικού συστήματος και η ταχεία άνοδος του γιεν φαίνεται να καθησύχασε όλους αυτούς που φοβούνταν ένα ιαπωνο – αμερικανικό οικονομικό πόλεμο.

Κάνοντας μία σύντομη ιστορική σύνδεση με το μεταπολεμικό παρελθόν της Ιαπωνίας θα αναφέρουμε ορισμένα κομβικά σημεία²². Η γενική πορεία της ιαπωνικής οικονομίας τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια ήταν παράλληλη με αυτήν της παγκόσμιας οικονομίας. Επέτυχε όμως ταχύτερους ρυθμούς και αντιμετώπισε τις κεφαλαιακές κρίσεις αποτελεσματικότερα από τις ΗΠΑ, τη Βρετανία και άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Τα αίτια αυτής της ιδιαιτερότητας βρίσκονται στους εξής λόγους: Πρώτον, το ιαπωνικό κράτος απορρόφησε λιγότερους οικονομικούς πόρους από την αγορά και κατείχε λιγότερα μέσα παραγωγής σε σχέση με τα ευρωπαϊκά κράτη. Οι λόγοι της ύπαρξης του τόσο περιορισμένου ιαπωνικού κράτους έχουν να κάνουν με το ότι οι στρατιωτικές του δαπάνες είχαν «κλειδώσει» σε επίπεδο χαμηλότερο του 1% του ΑΕΠ και οι πιστώσεις για το κράτος προνοίας ήταν συγκριτικά πολύ χαμηλότερα. Ταυτόχρονα, το κράτος ανέλαβε ένα έντονα παρεμβατικό ρόλο υιοθετώντας στρατηγικές ενός αναπτυξιακού κράτους. Η οικονομική γραφειοκρατία παρόλες τις απομακρύνσεις που επέβαλαν οι νικητές του Β' Παγκοσμίου Πολέμου παρέμεινε κατά κύριο λόγο η ίδια που υπήρχε και κατά την πολεμική περίοδο. Ως εκ τούτου παρέμεινε και η τεράστια εμπειρία και δεξιότητα στη συνολική καθοδήγηση της οικονομίας που είχαν οργανισμοί όπως το Υπουργείο Διεθνούς Εμπορίου και Βιομηχανίας, το Υπουργείο Οικονομικών και το Πρακτορείο Οικονομικού Σχεδιασμού. Οι υπηρεσίες αυτές συνέτασσαν εκθέσεις οι οποίες χωρίς να θέτουν συγκεκριμένους στόχους παραγωγής όπως έκαναν οι αντίστοιχοι σοβιετικοί οργανισμοί, καθόριζαν ενδεικτικούς στόχους για βασικά μεγέθη της οικονομίας όπως ο ρυθμός ανάπτυξης, η κατανάλωση, ο πληθωρισμός κλπ. Με αυτό τον τρόπο διευκόλυναν και ενθάρρυναν την επενδυτική δραστηριότητα. Επίσης, μία άλλη μορφή παρέμβασης ήταν η υιοθέτηση μιας σειράς οικονομικών μέτρων που ευνοούσαν

²² Για τα ιστορικά στοιχεία της ιαπωνικής οικονομίας αντλώ κυρίως από το Κώστας Λαπαβίτσας, Η κρίση της ιαπωνικής οικονομίας, περιοδικό Ουτοπία Νοέμβριος Δεκέμβριος 1995

την συσσώρευση του ιδιωτικού κεφαλαίου. Τέτοια μέτρα ήταν οι αυστηρές ρυθμίσεις και παρεμβατισμός στο πιστωτικό σύστημα που διατήρησαν τα επιτόκια χαμηλά και διοχέτευσαν φθηνά κεφάλαια προς τις βιομηχανικές επενδύσεις. Επίσης, υπήρξε δρακόντειος έλεγχος των εισαγωγών και φορολογικές απαλλαγές για τις εξαγωγές. Η μεταφορά δυτικών τεχνολογικών συντονιζόταν από το κράτος μέσω του συστήματος παροχής αδειών και συναλλάγματος. Κρατικές αποξηράνσεις και έγγειες βελτιώσεις δημιούργησαν μεγάλο μέρος της στενής λωρίδας κατά μέρος του Ειρηνικού, επί της οποίας είναι συγκεντρωμένος ο όγκος της ιαπωνικής βιομηχανίας. Τέλος, η οικονομική γραφειοκρατία συστηματικά αποθάρρυνε τις επενδύσεις ξένου κεφαλαίου, επιδιώκοντας τη μονοπώληση της ιαπωνικής αγοράς από μεγάλες ιαπωνικές εταιρείες. Σε αντίθεση με τις ριζικές μεταρρυθμίσεις που επέφεραν στον κοινωνικό – οικονομικό τομέα, το αμερικανικό κεφάλαιο ελάχιστα επηρέασε τις ιαπωνικές εξελίξεις. Ο παράγοντας που άλλαξε τα δεδομένα ήταν η προϊούσα ενσωμάτωση του ιαπωνικού κεφαλαίου στην παγκόσμια αγορά, η οποία πλέον δεν άφηνε περιθώρια για λήψη τέτοιων προστατευτικών μέτρων. Ο έλεγχος των εισαγωγών και η ανοιχτή επιδότηση των εξαγωγών προκάλεσε ισχυρές αμερικανικές πολιτικές πιέσεις ήδη από τη δεκαετία του 1960. Η μεταφορά τεχνολογίας άρχισε να γίνεται όλο και πιο δύσκολη από τη δεκαετία του 1970 και μετά. Πιο πρόσφατα, ο κρατικός έλεγχος επί του πιστωτικού συστήματος έγινε σημαντικά ασθενέστερος. Στην ουσία, κανένας τομέας της οικονομίας δεν είναι σήμερα υπό άμεσο κρατικό έλεγχο, εκμηδενίζοντας έτσι τις παρεμβατικές δυνατότητες του κράτους προς περισσότερη ανάπτυξη. Επίσης, η κρατική παρέμβαση είχε λάβει τη μορφή της διοικητικής καθοδήγησης, με το κράτος να έχει το ηγετικό ρόλο και οι εταιρείες αυτών των ακολούθων. Ένας μεγάλος αριθμός του κεφαλαίου διατηρεί συνεχή επαφή με τον κρατικό μηχανισμό. Οι οργανώσεις αυτές περιλαμβάνουν την εθνική οργάνωση των εργοδοτών καθώς και πολλές άλλες κλαδικές εργοδοτικές οργανώσεις. Οι μεγάλες μονάδες του βιομηχανικού, εμπορικού και τραπεζικού κεφαλαίου επίσης έχουν τις δικές τους συστηματικές επαφές με τον κρατικό μηχανισμό. Η άλλη μεριά αυτής της σχέσης, δηλαδή το κράτος, στελεχώνεται στις ανώτερες θέσεις του από αποφοίτους λίγων ιδιαίτερα σεβαστών πανεπιστημίων με πιο γνωστό το Πανεπιστήμιο του Τόκιο των οποίων η πρόσληψη γίνεται κάθε χρόνο μετά από ιδιαίτερα απαιτητικές εξετάσεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα η ελίτ της εργοδοσία και της γραφειοκρατίας να έχουν γνωριστεί ήδη από τα φοιτητικά τους χρόνια. Οι σχέσεις κεφαλαίου και κράτους γίνονται ακόμα στενότεροι από τη συνήθη πρακτική της μεταπήδησης γραφειοκρατικών στελεχών σε

μεγάλες εταιρείες μετά τη συνταξιοδότησή τους προκειμένου να προσφέρουν γνώση των κρατικών δεδομένων και επαφές.

Η στενή διαπροσωπική σύνδεση μεταξύ του κεφαλαίου και της κρατικής γραφειοκρατίας, διευκολύνει το κράτος να επικοινωνήσει καλύτερα τις κατευθυντήριες οδηγίες που θέτει αλλά και να επιλύει άμεσα και χωρίς τυπικές διαδικασίες προστριβές μεταξύ εταιρειών που αφορούν στη διανομή των μεριδίων της εσωτερικής αγοράς. Στο παρελθόν έγινε προσπάθεια να συγκεντρωθούν οι διαθέσιμοι πόροι σε συγκεκριμένους κλάδους όπως η εξόρυξη ατσαλιού, η κατασκευή και εμπορία αυτοκινήτων και ηλεκτρονικών προκειμένου να επιτευχθούν οικονομίες κλίμακος και να αποκτηθεί σε συγκεκριμένους κλάδους συγκριτικό πλεονέκτημα στην παγκόσμια αγορά. Πολλοί πιστεύουν ότι το κράτος είναι η πηγή όλων των αλλαγών και προσανατολισμών της ιαπωνικής οικονομίας. Στην πραγματικότητα, πολλές πολιτικές που παρουσιάζονται ως κρατικές επιλογές είναι αιτήματα των μεγάλων εταιρειών. Και κάποιες φορές όταν τίθεται θέμα επιβίωσης μεγάλες εταιρείες έχουν τη δυνατότητα να αντισταθούν αποτελεσματικά σε κρατικές προθέσεις όπως πχ η πρόθεση συνένωσης εταιρειών αυτοκινήτων σε δύο όπου τελικά οι εταιρείες παρέμειναν ένδεκα, τη στιγμή που οι ΗΠΑ διαθέτουν τρεις. Από τα παραπάνω φαίνεται η στενή σχέση αλλά και η ρευστότητα των σχέσεων μεταξύ κράτους και μεγάλων εταιρειών.

Στο κέντρο της ιαπωνικής οικονομίας βρίσκονται τεράστια βιομηχανικά συγκροτήματα, τα οποία έχουν μεγάλη οικονομική, πολιτική και κοινωνική επιρροή. Προπολεμικά τέτοια ολιγοπωλιακά συγκροτήματα λέγονταν ζαϊμπάτσου και ήταν στην ουσία τράστ και μία εταιρεία γενικού εμπορίου. Οι αμερικανικές αρχές κατοχής διέλυσαν τα ζαϊμπάτσου λόγω της στήριξής τους στην πολεμική προσπάθεια και με τη χρήση αμερικανικών μεθόδων πχ συγκρότηση επιτροπής ανταγωνισμού προσπάθησαν να εμποδίσουν τη συγκέντρωση κεφαλαίου σε ελάχιστα κέντρα. Παρόλα αυτά, τα μεγάλα κεφαλαιακά συγκροτήματα γρήγορα επανεμφανίστηκαν και είναι γνωστά πλέον ως κεϊρέτσου στα οποία συμπεριλαμβάνονται κολοσσοί όπως η Μισσούι, Μισσουμίτσι και Σουμιτόμο. Τα κεϊρέτσου απαρτίζονται από εκατοντάδες λίγο πολύ ανεξάρτητες εταιρείες με κέντρο την ομώνυμη τράπεζα, η οποία παρέχει πιστώσεις στις εταιρείες – μέλη. Ακόμη το διευθυντικό προσωπικό των εταιρειών συχνά μεταφέρεται από τη μία εταιρεία στην άλλη και οι συνδετικοί δεσμοί ενισχύονται με την αμοιβαία ιδιοκτησία του μετοχικού κεφαλαίου των εταιρειών – μελών. Τα κεϊρέτσου γενικά είναι μία μορφή έκφρασης της λεγόμενης «διττής δομής» της ιαπωνικής βιομηχανίας. Δηλαδή της ύπαρξης λίγων γιγάντιων εταιριών οι οποίες τείνουν να σχηματίζουν συγκροτήματα και

μίας μεγάλης μάζας μικρομεσαίων εταιρειών ιδιαίτερα πολυάριθμων στη γεωργία, τη διανομή και τον κλάδο υφάσματος. Κατά κανόνα και χωρίς απαραίτητα να ανήκουν στο ίδιο κείρετσο, οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις συνδέονται με τις μεγάλες αλλά και μεταξύ τους με σχέσεις υπερεργολαβίας. Οι σχέσεις αυτές είναι μακροχρόνιες και αφορούν στην ποιότητα της παραγωγής, στον σχεδιασμό του προϊόντος, στον καθορισμό του χρόνου παράδοσης του προϊόντος και σε άλλες πλευρές της παραγωγής. Είναι επίσης αυστηρά ιεραρχικές και η ιεραρχία καθορίζεται από το μέγεθος των εταιρειών. Όσο ψηλότερα στην ιεραρχία είναι μία εταιρεία τόσο καλύτερες συνθήκες εργασίας, υψηλότερους μισθούς, σταθερότητα και παραγωγικότητα προσφέρει. Σε καιρούς κρίσεις οι μικρότερες εταιρείες απορροφούν δυσανάλογα μεγάλο μέρος της γενικής οικονομικής πίεσης. Οι μεγάλες εταιρείες μειώνουν το ποσοστό κέρδους επί των προμηθειών, δίνουν εμπορικές πιστώσεις με χειρότερους όρους και μεταβιβάζουν υπεράριθμο προσωπικό στο μισθολόγιο των μικρότερων εταιρειών.

Ο δυισμός του ιαπωνικού κεφαλαίου και η κυριαρχία των τεράστιων συγκροτημάτων δεν πρέπει να ερμηνευτεί ως έλλειψη ανταγωνισμού στην εσωτερική αγορά. Οι κατασκευαστές πλοίων, αυτοκινήτων, ηλεκτρονικών και άλλων αγαθών βρίσκονται υπό διεθνή πίεση να καινοτομήσουν, να μειώσουν το κόστος και να βελτιώσουν την ποιότητα, γεγονός που αντανακλάται και στην εσωτερική αγορά. Στην εσωτερική αγορά από την άλλη πλευρά οι εταιρείες συνεχώς επιδιώκουν να αυξήσουν το ποσοστό αγοράς ούτως ώστε να ανέβουν στην ιεραρχία του κλάδου τους και να εξασφαλίσουν καλύτερους όρους πιστώσεων και καλύτερους όρους πωλήσεων. Έντονος ανταγωνισμός επίσης πηγάζει και από τη μάζα των μικρών εταιρειών, Κατά κανόνα βέβαια, οι εταιρείες οι οποίες περιορίζονται στην εσωτερική αγορά έχουν χαμηλότερη παραγωγικότητα από αυτές με εξαγωγικές δραστηριότητες.

Στο πλαίσιο της μελέτης της ιαπωνικής εκδοχής του ιαπωνικού καπιταλισμού έχουν μελετηθεί ευρέως οι μέθοδοι εργασίας. Στην ιαπωνική οικονομία γίνεται δεκτό (παρά τις ενστάσεις από δυτικά ινστιτούτα) ότι η απασχόληση εφ' όρου ζωής²³, η ευλυγισία στον καθορισμό των καθηκόντων του εργαζόμενου, η διαμόρφωση ομάδων εργασίας, η ενδοεταιρική κατάρτιση²⁴ και ο επιχειρησιακός συνδικαλισμός, εξασφαλίζουν μακροπρόθεσμα καλύτερες συνθήκες ανάπτυξης. Πιο συγκεκριμένα, η απασχόληση εφόρου ζωής ισχύει για το 40% του εργατικού δυναμικού σε μεγάλες εταιρείες. Οι ειδικευμένοι άρρενες εργάτες προσλαμβάνονται συνήθως αμέσως μετά το

²³ http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/0/4/1/3/pages104138/p104138-1.php

²⁴ <http://www.jstor.org/discover/10.2307/1833083?uid=3738128&uid=2&uid=4&sid=21104692138973>

πέρας των πανεπιστημιακών τους σπουδών και τους παρέχονται σταθερές συνθήκες εργασίας μέχρι τη συνταξιοδότησή τους. Για τις εργαζόμενες γυναίκες στις μεγάλες εταιρείες και τους εργαζόμενους με συμβάσεις εργασίας περιορισμένης διάρκειας δεν υπάρχει εξασφάλιση, και το αυτό συμβαίνει και στις μικρομεσαίες εταιρείες.

Η εφόρου ζωής απασχόληση και η μεταβίβαση των οικονομικών πιέσεων προς τα κατώτερα κλιμάκια της εργατικής τάξης είναι τα αίτια της σταθερά χαμηλής ανεργίας. Άλλωστε η εφόρου ζωής απασχόληση συνδέεται με την μισθολογική αναβάθμιση σύμφωνα με την αρχαιότητα. Ο νεότερος υπάλληλος θα αμείβεται πολύ χαμηλά μέχρι να συμπληρώσει αρκετά χρόνια εργασίας. Η αύξηση και ο βασικός μισθός διαφέρει για τους χειρώνακτες εργάτες και για τους υπαλλήλους γραφείου. Επίσης, οι μεγάλες εταιρείες προσφέρουν πολλές παροχές όπως φθηνά ενοίκια σε οικίες της εταιρείας, επιδόματα ταξιδιού, θέρμανσης, εκπαίδευσης κοκ με σκοπό την διαφύλαξη της κοινωνικής ειρήνης και του συνεργατικού πνεύματος.

Προς ενίσχυση του πνεύματος του συνανήκειν στην εταιρεία υφίσταται και ο επιχειρηματικός συνδικαλισμός, η ιστορία του οποίου είναι συνυφασμένη με αυτή του σοσιαλιστικού και κουμμουνιστικού κόμματος. Στο ίδιο πνεύμα το διευθυντικό προσωπικό φοράει παρόμοια ρούχα με αυτά των υπαλλήλων και δίνεται η ευκαιρία στους εργαζόμενους να νιώσουν ότι συμμετέχουν από κοινού στη διαμόρφωση του προϊόντος. Βέβαια, για τους εργαζόμενους δεν υπάρχει διαχωρισμός ειδικοτήτων ούτε συγκεκριμένη θέση εργασίας ενώ συχνή είναι η μετάθεση σε διαφορετική εταιρεία. Οι Ιάπωνες εργαζόμενοι εργάζονταν πολύ περισσότερο από τους Ευρωπαίους και Βορειοαμερικανούς συναδέλφους τους²⁵ αν και πρόσφατα έχουν τεθεί διάφορα όρια μέσω νομοθετικών ρυθμίσεων²⁶ προκειμένου να αποτρέψουν τα συμπτώματα υπερκόπωσης που συχνά καταλήγουν θανατηφόρα για δεκάδες χιλιάδες Ιάπωνες εργαζόμενους²⁷. Στο ίδιο πλαίσιο ακόμα, μεταπολεμικά η παραγωγικότητα των Ιαπώνων εργαζομένων αυξήθηκε περίπου τέσσερις φορές τη στιγμή που οι πραγματικοί μισθοί μόνο δύο φορές.

Σε συνολικό επίπεδο η ιαπωνική οικονομία χαρακτηρίζεται από έντονο κρατικό παρεμβατισμό σε όλα τα επίπεδα και κυρίως με τη μορφή της πειθάρχησης και καθοδήγησης του ιδιωτικού τομέα προς το συμφέρον της ανάπτυξης και της συσσώρευσης κερδών και κεφαλαίων για επένδυση. Επίσης, χαρακτηρίζεται από δυισμό

²⁵ <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=ANHRS#>

²⁶ http://www.mhlw.go.jp/english/wp/wp-hw4/dl/working_conditions_labour_relations/2011071903.pdf και <http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/WEBTEXT/27776/64846/E95JPN01.htm>

²⁷ <http://www.economist.com/node/10329261>

στο ιδιωτικό κεφάλαιο, με κυρίαρχα τεράστια ολιγοπωλιακά συγκροτήματα στραμμένα προς τη διεθνή αγορά καθώς και πλήθος μικρότερων, λιγότερο αποτελεσματικών μονάδων από την άλλη. Τέλος, χαρακτηρίζεται από ένα πλέγμα εργασιακών σχέσεων που παρέχει σχετική ασφάλεια εργασίας στον πυρήνα της εργατικής τάξης, αλλά ταυτόχρονα επιβάλλει εξοντωτικούς ρυθμούς εκμετάλλευσης και κρατάει τους πραγματικούς μισθούς κάτω από την άνοδο της παραγωγικότητας. Αυτό το σύνολο ιδιομορφιών ήταν ιδιαίτερα αποτελεσματικό στην προώθηση της κεφαλαιακής συσσώρευσης όσο η τελευταία στηριζόταν στην παροχή άφθονων και φθηνών εργατικών χεριών, στη γρήγορη επέκταση του κεφαλαιακού δυναμικού και στις εξαγωγές. Η αποτελεσματικότητα του στις σημερινές παγκόσμιες συνθήκες συσσώρευσης είναι πολύ μικρότερη αλλά οι κοινωνικές σχέσεις οι οποίες εμπεριέχονται σε αυτές τις ιδιαιτερότητες, δεν επιδέχονται γρήγορη μεταβολή και αυτό επηρεάζει τη σημερινή κρίση της ιαπωνικής οικονομίας.

Τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες και συγκεκριμένα από το 1951 μέχρι το 1973 το ιαπωνικό ΑΕΠ παρουσίασε ρυθμό μεγέθυνσης λίγο πάνω από 9% και επταπλασιάστηκε. Ο πρώτος σημαντικός παράγοντας αυτής της επιτυχίας ήταν η γενικότερη ευεξία όλων των μητροπολιτικών χωρών σε αυτή την περίοδο. Στις δεκαετίες του '50 και '60 οι ανεπτυγμένες βιομηχανικές χώρες παρουσίασαν μέσους ρυθμούς μεγέθυνσης γύρω στο 5% και ο όγκος του παγκόσμιου εμπορίου γύρω στο 8%. Η συμφωνία Μπρέντον Γουντς εξασφάλισε τη σταθερότητα της ισοτιμίας δολαρίου – γιεν στο 1 προς 360. Πλήθος νέων τεχνολογιών, κυρίως από τις ΗΠΑ, βρέθηκαν στη διάθεση των ιαπωνικών εταιρειών στους τομείς του χάλυβα των ναυπηγοκατασκευών, χημικών αλλά και των ειδών μαζικής κατανάλωσης, όπως αυτοκίνητα και οικιακές συσκευές. Το υψηλό μορφωτικό επίπεδο της εργατικής τάξης και του πληθυσμού γενικότερα, έκανε δυνατή τη χρήση των τεχνολογιών αυτών. Οι όροι εμπορίου της περιόδου αυτής, με το φθινό πετρέλαιο και άλλες πρώτες ύλες, ευνόησαν τον ιαπωνικό κατασκευαστικό τομέα. Τέλος, η ύπαρξη άφθονου εργατικού δυναμικού στη γεωργία επέτρεψε το γρήγορο σχηματισμό μίας τεράστιας εργατικής τάξης.

Κρατικός προστατευτισμός και προώθηση των εξαγωγών ευνόησαν τη δημιουργία μεγάλων μονάδων κεφαλαίου με σταθερές βάσεις στην εσωτερική αγορά και με κατεύθυνση την παγκόσμια αγορά. Η εσωτερική ζήτηση, αντίθετα από ότι συχνά πιστεύεται ήταν και είναι πολύ σημαντικότερη για τις ιαπωνικές εταιρείες. Στην εσωτερική ζήτηση συνετέλεσε ο μανιώδης ρυθμός ιδιωτικών επενδύσεων. Στην περίοδο 1960 – 1974 το αυστηρά κρατικά ελεγχόμενο πιστωτικό σύστημα παρείχε πιστώσεις και

δάνεια για επενδύσεις. Οι γρήγοροι ρυθμοί επένδυσης, η ύπαρξη εσωτερικού ανταγωνισμού και ο προσανατολισμός προς την παγκόσμια αγορά επέτρεψαν την εντυπωσιακή άνοδο της παραγωγικότητας. Η περίοδος αυτή χαρακτηρίστηκε από συχνές κρίσεις που ξεκινούσαν από το ισοζύγιο πληρωμών. Οι επενδυτικές εκρήξεις οδηγούσαν σε υπερθέρμανση της παραγωγής άνοδο των εισαγωγών και εμφάνιση πιεστικού εξωτερικού ελλείμματος. Η οικονομία περνούσε σε μια σχετικά ρηχή ύφεση μέχρις ότου το ισοζύγιο πληρωμών επανέλθει σε ισορροπία και η διαδικασία αρχίσει ξανά.

Οι συνθήκες γρήγορης ανάπτυξης σταδιακά διαβρώθηκαν και η περίοδος αυτή έφθασε στο τέλος της το 1973. Η σταδιακή υποχώρηση της αμερικανικής ηγεμονίας, με την εμφάνιση του ελλειμματικού εξωτερικού ισοζυγίου, οδήγησε στην κατάρρευση της συμφωνίας Μπρέτον Γουντς και στην έναρξη της παρούσας περιόδου ελεύθερων και άκρως ευμετάβλητων ισοτιμιών. Εξάλλου η απρόσκοπτη παγκόσμια συσσώρευση στη βάση τεχνολογιών που απαιτούσαν αφθονία πρώτων υλών, οδήγησε σε γρήγορη άνοδο των τιμών του πετρελαίου.

Στη διάρκεια της κρίσης του 1973 – 75 έγινε προφανές ότι η ανάπτυξη δεν μπορούσε να βασιστεί στην επέκταση της βαριάς και χημικής βιομηχανίας με κυρίαρχη την αυτόνομη εσωτερική ζήτηση. Έτσι, το ιαπωνικό κράτος άρχισε να δίνει ώθηση σε επενδύσεις στη βιομηχανία αυτοκινήτων, μηχανολογικού εξοπλισμού και ημιαγωγών με σκοπό τις εξαγωγές. Ο εξορθολογισμός επιτεύχθηκε με ιδιαίτερα βίαιο τρόπο καθώς έκλεισαν παραγωγικές μονάδες και εισήχθησαν μικροηλεκτρονικές καινοτομίες. Ως αποτέλεσμα η αύξηση της παραγωγικότητας αυξήθηκε ραγδαία ενώ οι μισθοί παρέμειναν σχετικά σταθεροί. Οι εξαγωγές προς τις ΗΠΑ σημείωσαν τεράστια άνοδο ενώ το κράτος επιδίωξε την αύξηση της εσωτερικής ζήτησης με αύξηση του εσωτερικού δανεισμού. Η ανάκαμψη όμως δεν κράτησε πολύ καθώς ο τριπλασιασμός της τιμής του πετρελαίου το 1979 – 80 και η άνοδος της αξίας του γιεν αύξησαν το κόστος των εξαγωγών. Παράλληλα ο όγκος των εξαγωγών μειώθηκε όπως και οι μισθοί ενώ ελαφρά αυξήθηκε η ανεργία. Η ανάκαμψη της αμερικανικής οικονομίας μετά το 1982 επέτρεψε τη ραγδαία άνοδο των εξαγωγών, με την εμφάνιση τεράστιου εμπορικού πλεονάσματος.

Όσον αφορά την κατάσταση της ιαπωνικής οικονομίας από το 1991 θα αναφέραμε την κατάρρευση της εσωτερικής ζήτησης, την απουσία σημαντικών ιδιωτικών επενδύσεων και την σταθερότητα των μισθών. Ο βάλτος στον οποίο έχει κολλήσει η ιαπωνική οικονομία είναι τόσο βαθύς που συνεχή προγράμματα οικονομικής επέκτασης δεν έχουν φέρει αποτελέσματα. Από την άποψη επίσης της νομισματικής

πολιτικής²⁸ η παροχή χρήματος παρόλο που προσφέρεται αφειδώς και με επιτόκιο κεντρικής τράπεζας που τείνει στο μηδέν οι προσπάθειες πέφτουν στο κενό αφού φαίνεται ότι η όποια ρευστότητα αποθησαυρίζεται και δεν κινητοποιεί τις μηχανές της οικονομίας. Φαίνεται ότι τα αίτια της παρούσας κρίσης είναι περισσότερο δομικά από αυτά των προηγούμενων κρίσεων. Πιο συγκεκριμένα πλέον δεν αρκεί ο εξορθολογισμός της παραγωγής συνεπικουρούμενος από πακέτα ενίσχυσης της εσωτερικής αγοράς. Πλέον η διεθνοποιημένη παραγωγή και η απελευθέρωση του πιστωτικού συστήματος καθιστούν παρωχημένες και ακατάλληλες τις λύσεις που μπορεί να δώσει το κρατικό – εταιρικό σύμπλεγμα.

Η πρώτη μετακίνηση παραγωγικών μονάδων προς τις χώρες της Ασίας συντελέστηκε τη δεκαετία του 1970 προς απόκτηση πρόσβασης σε πηγές ενέργειας και σπάνιες πρώτες ύλες όπως πετρέλαιο, βωξίτης, σιδηρομέταλλευμα και ξυλεία. Ειδικά στη Μαλαισία, τις Φιλιππίνες και την Ινδονησία οι επενδύσεις των κειρέτσου ήταν ιδιαίτερα σημαντικές. Μικρότερου μεγέθους εταιρείες δραστηριοποιήθηκαν στην παραγωγή υφασμάτων και ένδυσης στην Κορέα και την Ταϊβάν όπου η γεωγραφική εγγύτητα και το χαμηλό κόστος της εργασίας έκαναν ιδιαίτερα προσοδοφόρες τις επενδύσεις.

Το δεύτερο μεγάλο κύμα μεταφορά του ιαπωνικού κεφαλαίου σε χώρες εκτός Ιαπωνίας προκλήθηκε κυρίως από τις ανησυχίες που προκάλεσε το ισχυρό γιεν, το ενδεχόμενο οικονομικού πολέμου με τις ΗΠΑ και οι προστατευτικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας. Επίσης, το φθηνότερο εργατικό κόστος σε πολλές χώρες της Ευρώπης και η επιδίωξη απόκτησης τοπικής βάσης στην τεράστια αγορά των ΗΠΑ οδήγησαν σε μεγάλες επενδύσεις, κυρίως της αυτοκινητοβιομηχανίας και των ηλεκτρονικών. Ακόμη, έγιναν τεράστιες αγορές αμερικανικών κρατικών ομολόγων που απορρόφησαν πολύ υψηλά ποσά γιεν ενώ για πρώτη φορά οι ιαπωνικές τράπεζες είχαν σημαντική παρουσία στις μεγάλες αγορές χρήματος και κεφαλαίου των χρηματοπιστωτικών κέντρων της Νέας Υόρκης και του Λονδίνου. Η ύφεση της αμερικανικής και της ευρωπαϊκής οικονομίας το 1990 – 92, ο αυξημένος ανταγωνισμός που αντιμετωπίζουν οι βιομηχανίες αυτοκινήτων και ηλεκτρονικών, η ισχυρή ανάκαμψη των αμερικανικών εταιρειών στην εσωτερική τους αγορά και η συνεχής άνοδος του γιεν έθεσαν τέλος στην μαζική εξόρμηση προς τα μεγάλα εμπορικά και χρηματοπιστωτικά κέντρα.

²⁸ <https://www.boj.or.jp/en/mopo/index.htm/>

Παρόλα αυτά το ιαπωνικό κεφάλαιο συνέχισε την εξωστρεφή του πορεία και από τη δεκαετία του 1990 υπάρχει και άλλο κύμα επενδύσεων σε χώρες του εξωτερικού. Έχοντας βάλει ως στόχο την Ασία και συγκεκριμένα τις ταχέως αναπτυσσόμενες χώρες της περιοχής, οι ιαπωνικές εταιρείες πραγματοποίησαν σημαντικές επενδύσεις στην Ταϊλάνδη, Ταϊβάν, Βιετνάμ, Μαλαισία αλλά κυρίως στην Κίνα όπου έχουμε μεταφορά κατασκευαστικού κεφαλαίου και διεθνοποίηση των τραπεζών με εγκατάσταση στο Χονγκ Κονγκ. Ως αίτια αυτής της οικονομικής μετακίνησης θα μπορούσαμε να αναγνωρίσουμε την έλλειψη φθηνού και άφθονου εργατικού δυναμικού στην Ιαπωνία. Οι ρυθμοί υπογεννητικότητας και η απουσία μεγάλων ατόμων χωρίς εργασία ή υποαπασχολούμενων έχουν συμβάλει στην άνοδο του συγκριτικού κόστους εργασίας, παρά την αδυναμία των πραγματικών μισθών να ακολουθήσουν την άνοδο της παραγωγικότητας.

Μία άλλη κοσμογονική αλλαγή για τη σύγχρονη ιαπωνική οικονομία υπήρξε η απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Κατά τη διάρκεια της γρήγορης ανάπτυξης το πιστωτικό σύστημα ήταν αυστηρά ελεγχόμενο και καθοδηγούμενο προκειμένου να χορηγεί φθηνά δάνεια σε βιομηχανικές εταιρείες. Από το 1975 και έπειτα λόγω των σημαντικών δανειακών αναγκών του κράτους και την ύπαρξη χρηματικών πλεονασμάτων ανάμεσα στις μεγάλες επιχειρήσεις, δημιουργήθηκε μία ουσιαστικά ελεύθερη αγορά μακροπρόθεσμων κρατικών ομολόγων και βραχυπρόθεσμων τραπεζικών ομολογιών.

Η τάση απελευθέρωσης εμφανίστηκε ιδιαίτερα έντονη στη δεκαετία του 1980 και με τα εξής χαρακτηριστικά: Άρση περιορισμών στα επιτόκια δανεισμού και καταθέσεων, σταδιακή χαλάρωση των περιορισμών στη λειτουργία των πιστωτικών ιδρυμάτων και πλήρη άρση των περιορισμών στην παροχή συναλλάγματος για επενδύσεις χαρτοφυλακίου και δανεισμό στο εξωτερικό. Ο σχηματισμός των τιμών αφέθηκε στην ελεύθερη αγορά, τα πιστωτικά ιδρύματα είχαν τη δυνατότητα να επεκτείνουν τις δραστηριότητές τους σε νέους τομείς, η εσωτερική πιστωτική αγορά συνδέθηκε στενά με την παγκόσμια. Ως αποτέλεσμα της απελευθέρωσης του πιστωτικού συστήματος ο ανταγωνισμός μεταξύ των πιστωτικών ιδρυμάτων κορυφώθηκε. Η άνοδος στα επιτόκια καταθέσεων δε συνοδεύθηκε από αντίστοιχη άνοδο στα επιτόκια δανεισμού λόγω του ισχυρού ανταγωνισμού και της χαλαρής νομισματικής πολιτικής του κράτους. Δεδομένου ότι στην έκρηξη του δανεισμού συμμετείχαν φερέγγυοι και μη φερέγγυοι φορείς και το χρηματιστήριο έγινε το κύριο πεδίο κερδοσκοπίας συντέλεσε στη δημιουργία οικονομικής φούσκας που όταν έσκασε δημιούργησε τεράστια προβλήματα

βιωσιμότητας σε πολλές τράπεζες και μόνο με τη στήριξη του κράτους αποφεύχθηκαν ευρείες τραπεζικές πτωχεύσεις και απότομη άνοδος της ανεργίας.

Η σημερινή οικονομική κατάσταση της Ιαπωνίας είναι πράγματι μίας οικονομίας σε ύφεση. Το δημοσιονομικό της χρέος της χώρας αντιστοιχεί στο 200% του ΑΕΠ της, έχοντας τετραπλασιαστεί από το 50% που ήταν το αντίστοιχο ποσοστό κατά τη δεκαετία του '80, σύμφωνα με το ιαπωνικό υπουργείο Οικονομικών²⁹. Προκειμένου να έχουμε μια σύγκριση, το ελληνικό χρέος αντιστοιχεί στο 160% του ΑΕΠ, το χρέος των ΗΠΑ στο 100% του ΑΕΠ και της Γερμανίας στο 80% του ΑΕΠ και ο μέσος όρος των μελών του ΟΟΣΑ είναι 111%³⁰. Λόγω της αναιμικής οικονομικής δραστηριότητας, οι ιαπωνικές αρχές για κάθε 10 γιεν φορολογικών εσόδων, ξοδεύουν 20 γιεν, αυτό το έλλειμμα καλύπτεται από την έκδοση ομολόγων που το τελευταίο διάστημα όλο και συχνότερα αγοράζονται από την Τράπεζα της Ιαπωνίας³¹. Ο βασικός λόγος για τον οποίο η οικονομία της Ιαπωνίας δεν είχε τη μοίρα της επίσης βαρύντατα χρεωμένης Αργεντινής είναι ότι οι δανειακές ανάγκες της Ιαπωνίας καλύπτονται από την εσωτερική ζήτηση και όχι από hedge funds του εξωτερικού.

Πιο αναλυτικά, από τις αρχές του 2010 υπήρχαν πολλές απαισιόδοξες προβλέψεις για το οικονομικό μέλλον της Ιαπωνίας³², οι οποίες προεξοφλούσαν πτώχευση ή τουλάχιστον αφόρητες δημοσιονομικές πιέσεις. Για πολλούς η Ιαπωνία ήταν σε χειρότερη οικονομική κατάσταση από χώρες της Ευρωζώνης για τις οποίες προετοιμάζονταν πακέτα διάσωσης. Οι αρνητικές αυτές εντυπώσεις ενισχύονται περαιτέρω από πηχυαίους τίτλους σχετικά με το ιαπωνικό χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ, το οποίο προσέγγιζε το 200%. Αυτή όμως η λογική έχει ορισμένα σφάλματα και πρώτα από όλα παρεξηγεί το ομολογουμένως εντυπωσιακό ποσοστό του χρέους ως μέρος του ΑΕΠ. Το ποσοστό αυτό είναι το ακαθάριστο χρέος, συνολικά δηλαδή το χρέος το οποίο πρέπει να εξυπηρετήσει κάθε κρατικός οργανισμός. Οι κρατικοί οργανισμοί όμως δανείζονται χρήματα από αλλήλους και συνεπώς καταγράφονται δύο φορές με αυτό τον τρόπο. Επίσης, δεν συνεκτιμά τα δάνεια που έχει λάβει η ιαπωνική κυβέρνηση από την Τράπεζα της Ιαπωνίας η οποία είναι στην ουσία ελεγχόμενη από την ίδια την κυβέρνηση. Στην πραγματικότητα λοιπόν το καθαρό χρέος το 2011 προσέγγιζε το 110% όταν το αντίστοιχο χρέος της Ιταλίας ήταν 103% και των ΗΠΑ 72% του ΑΕΠ τους.

²⁹ http://www.mof.go.jp/english/jgbs/publication/debt_management_report/2013/index.html

³⁰ http://www.oecd-ilibrary.org/economics/government-debt_gov-debt-table-en

³¹ <http://online.wsj.com/articles/boj-becomes-biggest-japan-government-bondholder-1403077610>

³² <http://www.forbes.com/2010/04/15/japan-default-global-debt-opinions-columnists-gordon-g-chang.html>
και <http://fortune.com/2010/10/13/betting-on-a-japanese-default/>

Επίσης, το 94% του χρέους το κατέχουν Ιάπωνες, φυσικά ή νομικά πρόσωπα. Τα ομόλογα του ιαπωνικού δημοσίου γίνονται ανάρπαστα από το ιαπωνικό επενδυτικό κοινό σε σχέση με τα εταιρικά. Με δεδομένη την προτίμηση των επενδυτών στα κρατικά ομόλογα το κράτος έχει καταφέρει να δανείζεται με χαμηλά επιτόκια, αν και στην πραγματικότητα το κόστος εξυπηρέτησής τους είναι υψηλότερο από το ονομαστικό επιτόκιο λόγω του μέχρι πρότινος αποπληθωρισμού των τιμών. Επίσης, έχοντας εξασφαλισμένη την εσωτερική αγορά που καλύπτει τις δανειακές της ανάγκες δε νιώθει την ανάγκη να ανταγωνιστεί εξωτερικές εκδόσεις ομολόγων που θα αύξαναν το επιτόκιο δανεισμού. Άλλωστε λόγω των συνεχών πακέτων τόνωσης της εσωτερικής ζήτησης όπως αναφέραμε παραπάνω και της συγκράτησης των μισθών σε επίπεδα πολύ χαμηλότερα από την αύξηση της παραγωγικότητας υπάρχει πολλή ρευστότητα με ελάχιστα αξιόλογες ευκαιρίες επένδυσης. Ως εκ τούτου το γεγονός ότι η συντριπτική πλειονότητα του ιαπωνικού χρέους βρίσκεται στα χέρια ιαπωνικών επενδυτών προσφέρει σημαντική οικονομική ασφάλεια.

Τρίτον, το ιαπωνικό χρέος είναι σε γιεν, στο εθνικό νόμισμα και ως εκ τούτου με νομισματικά μέσα θα μπορούσε να προκαλέσει τόσο υψηλό πληθωρισμό που να υποβαθμίσει την αξία του. Φυσικά αυτή είναι μία εναλλακτική που έχει πολλές παράπλευρες απώλειες για την πραγματική οικονομία αλλά ομολογουμένως είναι μία δυνατότητα που δεν έχουν οι χώρες της ευρωζώνης.

Άξιο αναφοράς είναι ακόμα το γεγονός ότι η ιαπωνική κοινή γνώμη δε φαίνεται ανήσυχη για τη σημαντική δανειακή έκθεση του ιαπωνικού δημοσίου. Από πολλούς αναλυτές δίνεται η εξήγηση ότι η ιαπωνική κοινωνία σε μεγάλο βαθμό γηράσκει και αυτό που θέλει είναι ασφαλείς αποταμιευτικούς προορισμούς και τα κρατικά ομόλογα ανταποκρίνονται σε αυτήν ακριβώς την επιθυμία. Έτσι, μία από τις λύσεις που προτείνονται είναι η συνέχιση με τον ίδιο ρυθμό δανειοδότησης του κράτους ενώ παράλληλα προχωρά σε διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις. Σε αυτή τη πρόταση ο αντίλογος εκθέτει δύο επιχειρήματα. Πρώτον, αν και το καθαρό χρέος δείχνει διαυγέστερα τον κίνδυνο χρεοκοπίας, το κόστος των τοκοχρεολυσίων όμως υπολογίζονται με βάση το ακαθάριστο χρέος. Και το κόστος εξυπηρέτησης του ακαθάριστου χρέους ανέρχεται περίπου στο 25% των φορολογικών εσόδων. Ως εκ τούτου η πρακτική αυτή δε μπορεί να συνεχίζεται επ'άπειρον χωρίς να θέτει σε κίνδυνο τη φερεγγυότητα του ιαπωνικού κράτους. Δεύτερον, μία χώρα με όλο και περισσότερους ηλικιωμένους πολίτες και μικρότερο πληθυσμό έχει και τα όρια της όσον αφορά την απορρόφηση ομολόγων από το εσωτερικό. Και μάλιστα αυτό συμβαίνει όταν οι κοινωνικές τάξεις σηματοδοτούν

αύξηση των κοινωνικών παροχών και λιγότερα φορολογικά έσοδα λόγω της αποχώρησης όλο και περισσότερων Ιαπώνων από την αγορά εργασίας λόγω συνταξιοδότησης και την μετακίνηση όλο και περισσότερων δραστηριοτήτων των εταιρειών σε χώρες με χαμηλό εργατικό κόστος.

Σε κάθε περίπτωση αποτελεί κοινό τόπο μεταξύ των αναλυτών ότι ο παρών ρυθμός δανειοδότησης δεν είναι βιώσιμος μακροπρόθεσμα. Οι δημογραφικές και μόνο προβλέψεις τονίζουν την ανάγκη ριζικών αναγκών εντός της δεκαετίας, χωρίς να συνεκτιμάται ο κίνδυνος κάποιου γεγονότος που θα αναστατώσει την διάθεση των επενδυτών. Το ερώτημα που θα πρέπει να απαντηθεί δεν είναι ένα συγκεκριμένο όριο δανειοδότησης αλλά το κόστος εξυπηρέτησής του σε σχέση με τις προσόδους του κράτους. Οι λύσεις που προτείνονται ποικίλουν. Κάποιες απόψεις προκρίνουν τη λήψη μέτρων λιτότητας και την αύξηση των φόρων, ειδικότερα τον ιδιαίτερα χαμηλό σε σχέση με τις άλλες χώρες ΟΟΣΑ, φόρο κατανάλωσης. Βέβαια, μία οικονομία χειμαζόμενη από την έλλειψη εσωτερικής ζήτησης θα μπορούσε να αντιδράσει αρνητικά σε τέτοιου είδους δημοσιονομικά μέτρα. Προς την αντίθετη κατεύθυνση κινούνται αυτοί που προτείνουν κεϋνσιανού τύπου πολιτικές με τις οποίες επιδιώκεται η τόνωση της ιδιωτικής κατανάλωσης και μέσω της συνεπαγόμενης ανάπτυξης προσδοκούνται αυξημένα φορολογικά έσοδα. Το αδύναμο σημείο με αυτή την πρόταση είναι ότι την ακολούθησαν τα είκοσι τελευταία χρόνια διαδοχικές κυβερνήσεις χωρίς να επιτύχουν βιώσιμη ανάπτυξη.

Μία τρίτη πρόταση είναι αυτή που υποστηρίζει την φορολόγηση όχι της οικονομικής δραστηριότητας που θα μπορούσε να την πλήξει, αλλά της περιουσίας στην οποία βρίσκονται αποθησαυρισμένα τεράστια χρηματικά αποθέματα σύμφωνα με το ιαπωνικό Γραφείο Στατιστικών³³. Το κράτος βέβαια εκμεταλλεύεται ήδη αυτά τα αποθέματα πλούτου μέσω της κάλυψης ομολόγων αλλά επιβαρύνεται με το κόστος εξυπηρέτησής τους. Για αυτού του είδους την φορολόγηση προτείνονται δύο τρόποι. Ο πρώτος είναι μέσω του πληθωρισμού. Με τον πληθωρισμό το χρήμα χάνει την αξία του και ως εκ τούτου υποβαθμίζεται και το χρέος που επιβαρύνει το κράτος. Επίσης, κινητροδοτεί την κατανάλωση και υποτιμώντας το γιεν βελτιώνει την ανταγωνιστικότητα των εξαγωγών. Το επικίνδυνο σημείο είναι ο πληθωρισμός να αυξήσει και τα επιτόκια δανεισμού του ιαπωνικού κράτους. Ο δεύτερος προτεινόμενος τρόπος είναι η φορολόγηση των περιουσιακών στοιχείων επί τη βάση της τρέχουσας αξίας τους. Είναι

³³ http://www.stat.go.jp/english/data/handbook/pdf/t4_9.pdf

μία πρακτική που έχει επιλεγεί από πολλές χώρες του κόσμου χωρίς όμως να στερείται και αυτή μειονεκτημάτων. Έτσι, η φορολόγηση αυτού του είδους σε επιχειρήσεις κάθε τύπου τείνει να καλύπτεται από τη μεταβίβαση της σχετικής δαπάνης από τους καταναλωτές.

Για την αντιμετώπιση αυτής της δεινής οικονομικής κατάστασης ο Shinzo Abe, παρουσίασε προεκλογικά την πολιτική αναζωογόνησης της ιαπωνικής οικονομίας κωδικοποιώντας την, ως πολιτική των «τριών βέλων»³⁴, στην οποία περιλαμβάνονται νομισματικά μέτρα επιδότησης της οικονομίας, δημοσιονομικής διόρθωσης και διαρθρωτικές παρεμβάσεις ελπίζοντας να ανατρέψει τη χαμηλή κατανάλωση και το χαμηλό αναπτυξιακό ρυθμό παρόλες τις διαδοχικές προσπάθειες των κυβερνήσεων από το 1992. Πιο συγκεκριμένα, η οικονομική πολιτική της υπηρετούσας κυβέρνησης είναι κεϋνσιανού προσανατολισμού και περιλαμβάνει μεταξύ άλλων ένα πακέτο της τάξης των 210 δις δολαρίων προς τόνωση της οικονομίας, τα μισά εκ των οποίων θα επενδυθούν από την κυβέρνηση για υποδομές³⁵. Η Τράπεζα της Ιαπωνίας έχει ως στόχο τον πληθωρισμό των τιμών στο 2% και τη δημιουργία 600.000 θέσεων εργασίας μέσα σε δύο χρόνια. Όσον αφορά τις θεσμικές αλλαγές αυτές αφορούν στην απελευθέρωση του βιομηχανικού τομέα της οικονομίας, εταιρικές φοροελαφρύνσεις καθώς και μεταρρυθμίσεις στην αγορά εργασίας³⁶.

Επί του παρόντος οι ειδικοί εντοπίζουν πρόοδο στους τομείς της αύξησης της κατανάλωσης και της έστω και αναιμικής αύξησης του ρυθμού ανάπτυξης στο 2%³⁷ καθώς και στην αύξηση του πληθωρισμού στο 2%. Αντιθέτως, η κατάσταση παραμένει χωρίς βελτίωση όσον αφορά τη συνεχή άνοδο του χρέους της Ιαπωνίας και τη πολιτική βούληση να υποστηριχθούν οι αναγκαίες θεσμικές μεταρρυθμίσεις πολλές από τις οποίες παραμένουν ιδιαίτερα αντιδημοφιλείς. Αν και βραχυπρόθεσμα η παροχή ρευστού στην ιαπωνική οικονομία βελτιώνει την οικονομική δραστηριότητα, πολλοί ανησυχούν για τις μακροπρόθεσμες προοπτικές της.

Μία από τις στρατηγικές για την επιδιωκόμενη αναζωογόνηση στις ιαπωνικές οικονομικές μηχανές είναι η συμμετοχή στην ΔιαΕιρηνική Εταιρική Σχέση Εμπορίου

³⁴ Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι ο Abe κέρδισε στις εκλογές κυρίως χάρη στο οικονομικό πρόγραμμα και όχι στις προτάσεις του για την εξωτερική πολιτική της χώρας.

³⁵ <http://www.bloomberg.com/news/2013-01-11/japan-s-abe-unveils-10-3-trillion-yen-fiscal-boost-to-growth.html>

³⁶ Για κάποιες από αυτές τις μεταρρυθμίσεις όπως την είσοδο περισσότερων γυναικών στην αγορά εργασίας καθώς και για την ενθάρρυνση μεγαλύτερης ευελιξίας στην αγορά εργασίας, είχαμε την ευκαιρία να αναφερθούμε στην προηγούμενη ενότητα με θέμα τη δημογραφική κατάσταση της Ιαπωνίας.

³⁷ http://databank.worldbank.org/data/DDP_Error.html?aspxerrorpath=/data/views/reports/tableview.aspx

(TPP)³⁸. Μέσω της συμμετοχής της Ιαπωνίας σε αυτό το μεγάλο οικονομικό εγχείρημα της περιοχής ελπίζεται ότι θα δοθεί ώθηση στις εξαγωγές της Ιαπωνίας και στο εμπόριο μεταξύ των ταχέων αναπτυσσόμενων ασιατικών χωρών και των ΗΠΑ³⁹. Παρόλα αυτά και αυτή η προσπάθεια συναντά σημαντικά προσκόμματα καθώς σημαντικές ομάδες πίεσης όπως οι εταιρείες του αγροτικού τομέα⁴⁰ οι οποίες αναμένεται να πληχθούν περισσότερο από την απελευθέρωση των εισαγωγών κρούουν το κώδωνα του κινδύνου για την διατροφική επάρκεια της χώρας, ενώ παραϊατρικές εταιρείες επίσης επισημαίνουν ότι λόγω του ανταγωνισμού από εισαγόμενα προϊόντα τα ασφαλιστικά ταμεία ίσως να μην είναι σε θέση να διατηρήσουν στον ίδιο βαθμό τις παρεχόμενες υπηρεσίες τους.

Όσον αφορά τη νομισματική πολιτική, με την υποτίμηση του γιέν⁴¹ ελπίζεται ότι τα ιαπωνικά προϊόντα θα είναι περισσότερο ανταγωνιστικά οδηγώντας σε αύξηση της παραγωγής και σε αυξήσεις στους μισθούς και τελικά σε αύξηση της κατανάλωσης. Μέχρι στιγμής τόσο τα χρηματιστήρια όσο και οι σχετικοί δείκτες επιχειρηματικής εμπιστοσύνης φαίνονται να καλωσορίζουν τις πρωτοβουλίες αυτές⁴².

Ασφαλώς δε λείπουν οι σχετικοί κίνδυνοι πίσω από αυτές τις πρακτικές. Έτσι, ένα τέτοιο τεράστιο πακέτο τόνωσης της οικονομίας αφενός αυξάνει το ήδη τεράστιο χρέος αφετέρου μπορεί να προκαλέσει την κατάρρευση της αξίας του γιεν. Επίσης, η μονομερής υποτίμηση του γιεν, δεν μπορεί παρά να προκαλέσει την αντίδραση άλλων μεγάλων εξαγωγέων χωρών όπως η Γερμανία και η Κίνα.

Αν και τα προαναφερθέντα μέτρα δεν είναι πρωτοφανή ως πολιτικές, τα χαρακτηριστικά που τα διαφοροποιούν είναι η ταυτόχρονη εφαρμογή τους και το μέγεθός τους.

Σε αντίθεση με το τι συμβαίνει στο πολιτικό επίπεδο η κατάσταση των σινοϊαπωνικών οικονομικών σχέσεων παρουσιάζει την εικόνα ιδιαίτερα θερμής συνεργασίας. Πρόκειται για συμπληρωματικές οικονομίες που έτερες φαίνεται να έχουν μεγάλο όφελος από το μεταξύ τους εμπόριο. Συγκεκριμένα, οι μεγάλες ιαπωνικές εταιρείες καταναλωτικών προϊόντων υψηλής τεχνολογίας λόγω της συρρικνούμενης πληθυσμιακής ιαπωνικής βάσης και κατά συνέπεια της εσωτερικής κατανάλωσης και του εργατικού δυναμικού, έχουν ανάγκη τη συνεχώς διευρυνόμενη μεσαία τάξη της

³⁸ <http://fas.org/sgp/crs/row/R42694.pdf>

³⁹ <http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2013/03/18-japan-joins-trans-pacific-partnership-meltzer>

⁴⁰ <http://www.eastasiaforum.org/2014/09/09/can-nishikawa-resolve-japans-tpp-agricultural-impasse/>

⁴¹ <http://www.businessweek.com/news/2013-03-28/yen-drops-on-bets-deflation-concern-to-spur-boj-easing>

⁴² <http://www.economist.com/news/asia/21587242-prime-minister-raises-controversial-tax-needs-be-bolder-yet-taxing-times>

Κίνας προκειμένου να αυξήσουν τα κέρδη τους και να αντιμετωπίσουν τον ανταγωνισμό εταιρειών του χώρου από γειτονικές ασιατικές χώρες και των ΗΠΑ. Από την άλλη πλευρά η οικονομία της Κίνας έχει μεγάλη ανάγκη τη μεταφορά τεχνολογίας από την ιαπωνική οικονομία προκειμένου αφενός να αυξήσει την παραγωγικότητά της ενόψει της αύξησης του εργατικού κόστους ανά μονάδος προϊόντος και αφετέρου να διατηρήσει τους ρυθμούς ανάπτυξης που απαιτούνται για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας και την διατήρηση της κοινωνικής ειρήνης. Παρόλα αυτά τα προφανή οικονομικά στοιχεία, τα εχθρικά συναισθήματα που επιτρέπουν οι ηγεσίες αναπτύσσονται όλο και πιο έντονα ανάμεσα στους δύο λαούς έχουν επιπτώσεις στο μεταξύ τους εμπόριο. Έτσι, το πρώτο μισό του 2013 ο τζίρος του μεταξύ τους εμπορίου μειώθηκε κατά 10% ⁴³ ενώ οι άμεσες ιαπωνικές επενδύσεις στην Κίνα την προηγούμενη μειώθηκαν σε ποσοστό περίπου 35% ενώ αντίστοιχη υπήρξε η αύξηση των άμεσων επενδύσεων σε γειτονικές χώρες όπως Μαλαισία, Ινδονησία, Ταϊλάνδη και Φιλιππίνες σύμφωνα με τον ιαπωνικό Διεθνή Οργανισμό Εμπορίου ⁴⁴. Σε αυτό το πλαίσιο πολλοί αναλυτές ελπίζουν στο διαχωρισμό της διαμάχης του πολιτικού επιπέδου από τους αμοιβαία επωφελείς οικονομικούς δεσμούς⁴⁵.

⁴³ <http://www.jetro.go.jp/en/news/releases/20130820558-news>

⁴⁴ <http://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics/>

⁴⁵ <http://carnegietsinghua.org/publications/?fa=54668> και

<http://www.foreignaffairs.com/articles/140615/richard-katz/why-chinese-japanese-economic-relations-are-improving>

Οι σινοϊαπωνικές σχέσεις

Στις σχέσεις Κίνας – Ιαπωνίας ξεχωρίζει η μεγάλη διαφορά μεταξύ της στενής οικονομικής συνεργασίας μεταξύ δύο συμπληρωματικών οικονομιών με αμοιβαία επωφελή αποτελέσματα και του πολιτικού πεδίου όπου κυριαρχούν οι συναισθηματικές οξύτητες που αναζωπυρώνουν τις φλόγες του εθνικισμού, η πίκρα για τα ιστορικά προηγούμενα, οι γεωπολιτικές ανησυχίες και οι κούρσες στους στρατιωτικούς εξοπλισμούς.

Από ιστορική άποψη⁴⁶ αναμφισβήτητη είναι η πολιτιστική επίδραση του κινεζικού πολιτισμού στη διαμόρφωση του ιαπωνικού η οποία φτάνει μέχρι και το 14^ο αιώνα μ.Χ. και είναι ακόμα υπαρκτή μέχρι και την περίοδο της κινεζικής δυναστείας Τσινγκ. Αλλά και ο ιαπωνικός εθνικισμός κατά το 19^ο αιώνα διαμόρφωσε το αντίστοιχο εθνικιστικό κίνημα Κουομιτάνγκ, η ετυμολογική ρίζα του οποίου προέρχεται από την ιαπωνική λέξη «Kukomin». Επίσης, η ταχεία εκδυτικοποίηση και εκβιομηχάνιση της χώρας του Ανατέλλοντος Ηλίου αποτέλεσε παράδειγμα για αντίστοιχες μεταρρυθμιστικές προσπάθειες από τον Ντεγκ Ξιαο Πινγκ.

Η ρίζα των πολιτικών προβλημάτων μεταξύ των δύο χωρών είναι το σινοκεντρικό μοντέλο της διεθνούς τάξης το οποίο στηρίζεται σε κομφουκιανές αρχές και επηρεάζει με ιδιαίτερα έντονο τρόπο τις αντιλήψεις της Κίνας όσον αφορά την εξωτερική της πολιτική. Από την άλλη πλευρά οι γεωπολιτικές ανησυχίες της Ιαπωνίας σχετίζονται με το νησιωτικό χαρακτήρα της επικράτειάς της και την έλλειψη πρώτων υλών.

Η χρυσή εποχή των σινοϊαπωνικών σχέσεων ήταν κατά την περίοδο της κινεζικής δυναστείας Τ'ang και της ιαπωνικής δυναστείας Nara όπου μέσα σε κλίμα μεγάλου θαυμασμού για την κινεζική κοινωνία και κουλτούρα οι αμοιβαίες πολιτισμικές ανταλλαγές ήταν έντονες και συχνές.

Η πολιτική και πολιτισμική απομάκρυνση προκλήθηκε από τη σταδιακή απομάκρυνση της ιαπωνικής κουλτούρας από την σφαίρα επιρροής του κινεζικού πολιτισμού. Σταδιακά το αμάλγαμα διαφόρων επιρροών – κυρίως κινεζικών – άρχισε να σχηματίζεται σε κάτι καθαρά ιαπωνικό στο θρησκευτικό τομέα με το συνδυασμό του κομφουκιανισμού και του σίντο και των νέων πολιτικών και κοινωνικών ηθών που

⁴⁶ Fernard Braudel, *Γραμματική των πολιτισμών*, MIET, 2010, Kenneth Pyle, *The Making of Modern Japan*, Cengage Learning, 1995 και Richard Samuels, *Securing Japan*, Cornell University Press, 2008.

προέκυψαν από τις μεγάλες θεσμικές αλλαγές με την φεουδαρχική οργάνωση της κοινωνίας τον 9^ο μΧ αιώνα. Επίσης, η απόπειρα της μογγολικής δυναστείας της Κίνας το 1274 και το 1281 κατά των ιαπωνικών νησιών αφενός απομάκρυνε τους Ιάπωνες από το πρώην ίνδαλμά τους και αφετέρου υποστήριξε την πολιτική ενοποίηση των Ιαπώνων.

Στρατηγική επιδίωξη της δυναστείας των Μινγκ ήταν η ηγεμονία της Κίνας στο ασιατικό περιφερειακό σύστημα, αφενός μέσω της ισχυρής οικονομίας που διέθετε χάρη στην παντοδύναμη εξαγωγική βάση της κινεζικής επικράτειας και αφετέρου χάρη στον έλεγχο των θαλασσιών οδών.

Το κομβικό σημείο των σινοιαπωνικών σχέσεων χρονολογείται στα μέσα του 19^{ου} αιώνα όπου παρατηρείται μια μεταστροφή των οικονομικών και γεωστρατηγικών δεδομένων προς όφελος της Ιαπωνίας για πρώτη φορά στη μακρά ιστορία των σχέσεων των δύο χωρών. Για την Κίνα ο 19^{ος} αιώνας ήταν γεμάτος από δεινά και ραγδαία παρακμή του σινικού πολιτισμού. Εξαιτίας φυσικών φαινομένων που προκάλεσαν λιμούς αλλά και των πολιτικών εξελίξεων όπως ο εμφύλιος σπαραγμός αλλά και η ευθεία ανάμειξη ξένων δυνάμεων στα εσωτερικά της χώρας, η αυτοκρατορική αξιοπρέπεια καταρρακώθηκε και η στρατιωτική ικανότητα χλευάστηκε.

Αντίθετα, η Ιαπωνία με τις μεταρρυθμίσεις που υιοθέτησε κατά την περίοδο Μείτζι κατόρθωσε να μεταμορφωθεί από ένα κράτος φεουδαρχικό σε ένα πλήρως εκσυγχρονισμένο βιομηχανικό κράτος με τεράστια τεχνολογική υπεροχή έναντι όλων των άλλων ασιατικών χωρών.

Η ανάγκη της εκβιομηχανισμένης Ιαπωνίας για πρώτες ύλες και ασφάλεια από την σινική περικύκλωση, την οδήγησε σε επεκτατικές πολιτικές, μιλιταρισμό και εθνικισμό. Με τον πρώτο σινοϊαπωνικό πόλεμο (1894-1895) καταδείχθηκε η στρατιωτική ανωτερότητα του σύγχρονου ιαπωνικού στρατού. Ο δεύτερος σινοϊαπωνικός πόλεμος (1931-1945) που συμπίπτει με τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο είναι αυτός που στιγματίσε τις σχέσεις των δύο χωρών καθώς αποτέλεσε το αποκορύφωμα του αιώνα των ταπεινώσεων. Επίσης, είναι η περίοδος που αναπτύσσεται το κινεζικό εθνικιστικό κίνημα του Κουομιντανγκ με αρχηγό τον Τσανγκ Καϊ Τσεκ και το Κουμμουνιστικό Κόμμα Κίνας με αρχηγό το Μάο Τσε Τούνγκ.

Κατά τις δεκαετίες του 1950 και του 1960 οι δύο χώρες επικεντρώθηκαν καταρχήν στην εσωτερική τους ανασυγκρότηση. Η Κίνα μετά το τέλος του πολέμου ήταν επιβαρυνμένη και από τον εμφύλιο πόλεμο μεταξύ των εθνικιστών και των κουμμουνιστών ενώ η Ιαπωνία ήταν κατεστραμμένη από τους εκτεταμένους βομβαρδισμούς. Πέραν αυτού, στο πολιτικό επίπεδο η Κίνα ακολούθησε πολιτική απομονωτισμού και

αποτροπής απέναντι και στις δύο υπερδυνάμεις ενώ η Ιαπωνία τέθηκε υπό την αμερικάνικη στρατιωτική αιγίδα.

Οι σχέσεις των δύο χωρών αποκαταστάθηκαν το 1972 μετά την απροσδόκητη επίσκεψη του Νίξον στο Πεκίνο και τις προτροπές των ΗΠΑ προς την ιαπωνική ηγεσία για αποκατάσταση των σινοϊαπωνικών σχέσεων και αφετέρου από την προθυμία της Κίνας να συσφίξει τις σχέσεις της με το δυτικό μπλοκ προκειμένου να αποτρέψει τη ρωσική επιθετικότητα. Η συνθήκη Ειρήνης και Φιλίας του 1978 έδωσε το ρυθμό για την εντατικοποίηση των εμπορικών σχέσεων και την αποφυγή της ανάμειξης στα εσωτερικά του άλλου κράτους. Με τη συνθήκη αυτή η μεν Κίνα του Ντενγκ Ξιαο Πινγκ συνέχισε τη στρατηγική της αποφυγής οποιουδήποτε προβλήματος με τα γειτονικά κράτη ενώ προχωρούσε στις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις προς την οικονομική της ανάπτυξη. Από την άλλη πλευρά η Ιαπωνία ασκώντας στρατηγική ήπιας ισχύος απέναντι σε όλα τα ασιατικά κράτη προσέφερε μία μεγάλη αναπτυξιακή βοήθεια με κύριο αποδέκτη την Κίνα.

Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και την εξάλειψη του κομμουνιστικού κινδύνου, το Τόκιο άρχισε να ανησυχεί για την στρατηγική επιρροή της Κίνας στην Ασία αλλά και για την επαμφοτερίζουσα αφοσίωση των ΗΠΑ στην συμμαχία, στην οποία τόσο υπολόγιζαν οι ιάπωνες επιτελείς. Η Κίνα παραμένοντας στο μονοπάτι της αποφυγής αντιπαραθέσεων και οικονομικής ανάπτυξης ευνοούσε την ιαπωνοαμερικανική συμμαχία καθώς αυτή περιόριζε τον επανεξοπλισμό της Ιαπωνίας.

Σε κάθε περίπτωση με το τέλος του διπολικού κόσμου επανήλθαν στο προσκήνιο οι γεωπολιτικές ανησυχίες της περιοχής. Η Ιαπωνία άρχισε να ανησυχεί για την στρατιωτική δύναμη της Κίνας, την άνοδο του κινεζικού εθνικισμού και της σχετικής οικονομικής παρακμής της οικονομίας της ίδιας. Η Κίνα από την άλλη πλευρά δεν βλέπει με καλό μάτι την εγκατάσταση της αντιπυραυλικής προστασία από τους Αμερικανούς στην Ιαπωνία και ερεθίζεται ιδιαίτερα από συμβολικές κινήσεις που υπονοούν αδιαλλαξία όσων αφορά τις ωμότητες που διεπράχθησαν κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.

Η σύγχρονη κατάσταση χαρακτηρίζεται από το υψηλό επίπεδο αλληλεπίδρασης στον οικονομικό τομέα παρά τις πρόσφατες αυξομειώσεις λόγω και των πολιτικών εντάσεων και της αμοιβαίας δυσπιστίας για τις προθέσεις του γείτονα.

Η σπίθα που άναψε τη φωτιά των τελευταίων αντιπαραθέσεων έχει να κάνει με τις επισκέψεις του πρώην πρωθυπουργού Κοϊζούμι στο ιερό όπου τιμάται η μνήμη όσων έχουν αποβιώσει υπηρετώντας την Ιαπωνία, στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και εγκληματίες πολέμου. Οι επισκέψεις αυτές συνεχίστηκαν και από τον παρόντα

πρωθυπουργό Shinzo Abe. Επίσης, η αναθεωρημένη έκδοση της αμυντικής βίβλου των ιαπωνικών ενόπλων δυνάμεων ανέφερε την Κίνα ως δυνητική απειλή κατά της ιαπωνικής εδαφικής ακεραιότητας. Από την πλευρά της, η Ιαπωνία καταλογίζει στην Κίνα, την αρνητική της στάση όσον αφορά την ένταξη της Ιαπωνίας ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και η διακήρυξη του εξοπλιστικού προγράμματος της ειδικά όσον αφορά τον εκσυγχρονισμό του πολεμικού της ναυτικού και του βαλλιστικού της οπλοστασίου. Τα κύρια σημεία τριβής μεταξύ των δύο χωρών είναι ο ανταγωνισμός για την επίτευξη της περιφερειακής ηγεμονίας, η αναζωπύρωση του εθνικισμού εκατέρωθεν, οι εδαφικές διαφορές και οι διεκδικήσεις, ο στρατιωτικός εκσυγχρονισμός των ενόπλων δυνάμεων και ο ανταγωνισμός των δύο χωρών για τις στρατηγικές πρώτες ύλες και τον έλεγχο των θαλασσίων διαδρομών τους⁴⁷.

Όσον αφορά την περιφερειακή ηγεμονία αυτή διεκδικείται από την Κίνα μέσω της περιφερειακής οικονομικής ολοκλήρωσης. Μέχρι τη δεκαετία του '90 το μοντέλο περιφερειακής ανάπτυξης που κυριαρχούσε στη Ανατολική Ασία ήταν οι κάθετες επενδύσεις και η μεταφορά τεχνολογίας από την Ιαπωνία. Το μοντέλο αυτό αντικαταστάθηκε από τις κινεζικές επενδύσεις στις περιφερειακές αλυσίδες παραγωγής και από την ανάδειξη της Κίνας σε παγκόσμιο παραγωγικό κέντρο. Επίσης, υπάρχει έντονη διαμάχη όσον αφορά τα μέλη που θα συμπεριλαμβάνει η περιφερειακή ολοκλήρωση. Η Κίνα προτιμά της ASEAN + 2 στην οποία συμπεριλαμβάνεται η Ιαπωνία και η Νότιος Κορέα ενώ η Ιαπωνία προκρίνει τη συμμετοχή και της Ινδίας, της Αυστραλίας και της Νέας Ζηλανδίας επιδιώκοντας να περιορίσει την επιρροή της Κινάς. Επίσης, η Ιαπωνία επιδιώκει να εξισορροπήσει την περιφερειακή οικονομική επιρροή της Κινάς μέσω της συμμετοχής της στην Διαειρηνική Οικονομική Συνεργασία (Trans Pacific Partnership) που αποτελεί την αμερικανική πρόταση για την οικονομική ολοκλήρωση της περιοχής. Εντασσόμενη όμως στο μπλοκ των Αμερικανών έρχεται αντιμέτωπη με τη δυσπιστία των λοιπών ασιατικών χωρών.

Ο εθνικισμός του κινεζικού λαού τρέφεται κυρίως από την εμπειρία του παρελθόντος και επιτείνεται από τις παραπάνω προαναφερθείσες συμβολικές ενέργειες που υποδηλώνουν μη αναγνώριση των ευθυνών για τις βαρβαρότητες που διαπράχθηκαν κατά το ιμπεριαλιστικό παρελθόν της Ιαπωνίας παρόλο που έχουν γίνει απολογητικές δηλώσεις από όλα τα επίπεδα της ιαπωνικής ηγεσίας ενώ η ιαπωνική αναπτυξιακή

⁴⁷ Κ. Λυμπερόπουλος, Οι Σχέσεις Κίνας Ιαπωνίας στο *Η Κίνα και οι Άλλοι*, Εκδόσεις Παπαζήση 2013

βοήθεια της δεκαετίας του '70 θεωρήθηκε από τους ίδιους ως αποζημίωση για τις καταστροφές του πολέμου.

Για την Ιαπωνία ο εθνικισμός είναι εκμεταλλεύσιμος στην στήριξη των πολιτικών για την εξισορρόπηση στις Κίνας και ως αντίδραση ενός λαού που ανησυχεί για την άνοδο της ισχύος ενός πολύ μεγαλύτερου και εχθρικού έθνους ενώ η ίδια του η χώρα αντιμετωπίζει σημαντικές προκλήσεις.

Οι γεωστρατηγικές αντιπαλότητες όμως παραμένουν σημαντικό κομμάτι των ανησυχιών και των δύο κρατών. Για την Κίνα η Ιαπωνία είναι επικίνδυνη για μία σειρά από σημαντικούς λόγους. Καταρχάς φιλοξενεί αμερικανικές στρατιωτικές βάσεις και φαίνεται να ευθυγραμμίζεται με τις στρατηγικές επιλογές των ΗΠΑ. Επίσης, είναι κρίσιμος ο ρόλος της σε ενδεχόμενη ανακήρυξη ανεξαρτησίας της Ταϊβάν. Στον αντίποδα η ιαπωνική στρατηγική έχει τις δικές της γεωπολιτικές ανησυχίες από τις οποίες ξεχωρίζουν αυτές που σχετίζονται με την έλλειψη στρατηγικού βάθους. Η απόσταση που χωρίζει την Ιαπωνία από την ηπειρωτική Ασία είναι 500 μίλια κάτι που σημαίνει ότι είναι εντός της εμβέλειας των κινεζικών βαλλιστικών πυραύλων μέσης εμβέλειας. Επίσης, η οικονομική της ομαλότητα μπορεί να εξασφαλιστεί μόνο από την συνεχή και κανονική προμήθεια πόρων από το εξωτερικό λόγω της δικιάς της έλλειψης πόρων. Αυτό σημαίνει ότι η ασφάλειά της είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις ανοιχτές θαλάσσιες οδούς. Λόγω αυτής των ανησυχιών, η Ιαπωνία έχει επενδύσει σε προηγμένα συστήματα αεράμυνας κατά βαλλιστικών πυραύλων όπως είναι τα SD – 3 και PAC – 3 και το σύστημα Aegis και το νέο μαχητικό F – 35.

Περαιτέρω αμοιβαία καχυποψία προκαλείται από τον ανταγωνισμό των δύο οικονομικών υπερδυνάμεων για τις πηγές ενέργειας και από την ενδεχόμενη στροφή της Ιαπωνίας στα πυρηνικά όπλα. Οι ενεργειακές πηγές είναι ο λόγος που και οι δύο χώρες ενισχύουν το ναυτικό τους ξεπερνώντας η κάθε μία ξεχωριστού είδους εμπόδια. Η Κίνα έχει να υπερπηδήσει την τεχνολογική καθυστέρηση της βιομηχανίας της σε σχέση με αυτή της Ιαπωνίας και των ΗΠΑ και η Ιαπωνία τους πασιφιστικούς περιορισμούς σε επίπεδο νομοθεσίας αλλά και την έλλειψη οικονομικών και ανθρώπινων πόρων. Όσον αφορά τα πυρηνικά όπλα όπως προαναφέραμε η Ιαπωνία μπορεί να τα κατασκευάσει εντός μηνών, δεδομένου του τεχνολογικού της επιπέδου και της κατοχής πυρηνικού υλικού όμως φαίνεται ότι η μη ύπαρξή τους την εξυπηρετεί διπλωματικά καθώς με αυτή διατηρεί την αμερικανική προστασία και για αυτό το λόγο γίνεται ανεκτή και από την Κίνα. Επίσης, είναι το μεγάλο της διαπραγματευτικό χαρτί για την ασκούμενη πίεση στη Βόρειο Κορέα.

Το πεδίο όπου έχει φανεί όλη η επικινδυνότητα της αντιπαλότητας των δύο πολύ ισχυρών κρατών είναι αυτό των νησιών Senkaku/Diaoyu. Πρόκειται για οκτώ βραχονησίδες έκτασης επτά τετραγωνικών χιλιομέτρων, ακατοίκητων, με πιθανώς πλούσιο υπέδαφος σε φυσικούς πόρους. Τα νησιά αυτά ήταν κινεζικής κυριότητας μέχρι το sinoϊαπωνικό πόλεμο του 1894-5 όπου με τη συνθήκη του Σιμονοσέκι 1895 περιήλθαν σε ιαπωνικό έλεγχο. Στη διάσκεψη του Καΐρου 1943 και του Πότσταμ 1945 οι νικήτριες δυνάμεις υποσχέθηκαν την επιστροφή των νησίδων στην Κίνα αλλά εν τέλει αποδόθηκαν από τις ΗΠΑ στην Ιαπωνία. Το 2012 το Τόκιο αγόρασε από τους ιδιώτες ιδιοκτήτες τις εν λόγω βραχονησίδες προκαλώντας δυναμική αντίδραση από την Κίνα με διαβήματα, αντιαπωνικές διαδηλώσεις σε όλη τη χώρα καθώς και παρουσία στρατιωτικών δυνάμεων στην περιοχή οι οποίες μάλιστα εγκλώβισαν ως στόχους ιαπωνικά σκάφη. Με την δήλωση των Ιαπώνων ότι είναι έτοιμοι να αντιδράσουν δυναμικά, φάνηκε η επικίνδυνη κλιμάκωση που είχε λάβει το θέμα. Οι αμερικανικές ενέργειες στην περιοχή ενίσχυσαν το κλίμα έντασης μέσω των σχεδίων για εγκατάσταση νέων αντιπυραυλικών συστημάτων στο ιαπωνικό έδαφος με πρόσχημα τις πυραυλικές δοκιμές της Βορείου Κορέας. Η κυβέρνηση Ομπάμα έχει λάβει την απόφαση της μεταφοράς του κυρίου όγκου το αμερικανικού ναυτικού στον Ειρηνικό, έχει συμφωνήσει στην πώληση νέων όπλων στην Ταϊβάν και αύξηση των αμερικανικών δυνάμεων στις Φιλιππίνες. Τα παραπάνω δημιουργούν ακόμα περισσότερη νευρική κατάσταση στις sinoϊαπωνικές σχέσεις.

Αν και είναι λογικό καμία χώρα να μην θέλει για τους δικούς της λόγους να εκτραχυνθούν οι εντάσεις μεταξύ τους είναι σίγουρο ότι η Ιαπωνία θα προσπαθήσει να εξισορροπήσει την επιρροή της Κίνας. Αλλά για να το κάνει αυτό θα πρέπει να υπερβεί κάποια θεσμικά κυρίως εμπόδια που οφείλονται στις πασιφιστικές μεταπολεμικές δεσμεύσεις της χώρας και για πολλούς την εμποδίζουν από το να είναι μία κανονική χώρα. Οι τρεις τομείς που μπαίνουν κυρίως στο στόχαστρο αυτών που επιθυμούν μία πιο δυναμική εξωτερική πολιτική είναι η αναθεώρηση του Συντάγματος, το ποσοστό του ΑΕΠ που διατίθεται στην άμυνα και οι απαγορεύσεις που έχουν τεθεί στην εξαγωγική δραστηριότητα της αμυντικής βιομηχανίας το θέμα της Βορείου Κορέας.

Ξεκινώντας με τις πολιτειακές ρυθμίσεις αναφέρουμε ότι το πιο εμβληματικό χαρακτηριστικό της ιαπωνικής μεταπολεμικής πολιτείας είναι το άρθρο 9 του Ιαπωνικού Συντάγματος⁴⁸ το οποίο απεμπολεί τον πόλεμο ως δικαίωμα του ιαπωνικού κράτους.

⁴⁸ http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html

Πρόκειται για έναν κανόνα δικαίου και δη συνταγματικής ισχύος που θυμίζει τη συμφωνία του 1928 «Kellogg-Briand» με την οποία ο πόλεμος πλέον αποκηρυσσόταν και έρχεται σε καταφανή αντίθεση με ότι φαίνεται να είναι η πραγματικότητα στον κόσμο των διεθνών σχέσεων. Αντίστοιχο είναι το πνεύμα του άρθρου 24 του Βασικού Νόμου της Δυτικής Γερμανίας⁴⁹, χωρίς όμως να υπάρχει τόσο ρητή και απόλυτη απαγόρευση του πολέμου.

Θέτοντας το ιστορικό πλαίσιο⁵⁰, η διατύπωση μίας τόσο αντιπολεμικής διάταξης θεωρήθηκε αναγκαία προκειμένου να διασκεδαστούν οι εντυπώσεις από τη μη δίωξη του αυτοκράτορα ως εγκληματία πολέμου, αν και δεν είναι ξεκάθαρο αν η διάταξη ήταν έμπνευση του Ιάπωνα πρωθυπουργού Kijūrō Shidehara ή συνεργάτη του στρατηγού Mac Arthur. Σε κάθε περίπτωση, το άρθρο 9 του Ιαπωνικού Συντάγματος θεωρήθηκε αναγκαίο για την επανένταξη της Ιαπωνίας στο διεθνές σύστημα. Είναι, πάντως, αλήθεια πως πολύ γρήγορα συγκροτήθηκαν ιαπωνικές ένοπλες δυνάμεις, όταν οι αμερικανικές δυνάμεις κατοχής στάλθηκαν στο μέτωπο του Πολέμου της Κορέας και η ερμηνεία της συνταγματικής διάταξης που δόθηκε από τα ανώτατα δικαστικά όργανα επέτρεψε τη συμμετοχή τους σε διεθνείς οργανισμούς, καθώς και τη σύναψη της ιαπωνοαμερικανικής αμυντικής συμφωνίας του 1960.

Επίσης, είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι από την πρώτη κιόλας μεταπολεμική δεκαετία υπήρχαν φωνές κατά των περιορισμών. Η υποστήριξη των αιτιάσεων κατά των περιορισμών όσον αφορά τη στρατιωτική δύναμη της Ιαπωνίας εδραζόταν σε δύο κυρίως θεωρήσεις. Πρώτον, υπήρχαν αυτοί που θεωρούσαν αφύσικο για μια ισχυρή δύναμη να μη διαθέτει στρατιωτικές δυνάμεις, όπως όλες οι άλλες χώρες διαθέτουν και είναι σύμφωνες βέβαια και με το διεθνές δίκαιο⁵¹. Δεύτερον, η απουσία στρατιωτικής υποδομής εκλαμβάνόταν ως μία ακόμα πτυχή της αμερικανικής επιβολής επί της Ιαπωνίας⁵².

Δε θα πρέπει, όμως, να θεωρήσουμε ότι το συνταγματικό άρθρο 9 δεν εξυπηρέτησε και ιαπωνικά συμφέροντα. Αντιθέτως, το μεταπολεμικό δόγμα της Ιαπωνίας (είναι γνωστό με το όνομα του Ιάπωνα πρωθυπουργού Shigeru Yoshida) δίνει προτεραιότητα στην οικονομική ανασυγκρότηση έχοντας εξασφαλισμένη την προστασία

⁴⁹ <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/GG.htm#24>

⁵⁰ <http://www.loc.gov/law/help/JapanArticle9.pdf>

⁵¹ Οι απόψεις υπέρ ενός «κανονικού κράτους» μόνιμοι καινοφανείς δεν είναι.

⁵² Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσονται και οι ιαπωνικές αιτιάσεις κατά των αμερικανικών βάσεων στα ιαπωνικά νησιά.

της από τον αμερικανικό παράγοντα⁵³. Ο μεγάλος κίνδυνος αυτού του στρατηγικού εναγκαλισμού των δύο δυνάμεων ήταν πάντα να παρασυρθεί η Ιαπωνία στις πολεμικές περιπέτειες των ΗΠΑ. Έτσι, με την πολιτειακή απαγόρευση η Ιαπωνία παρέμενε ασφαλής και αμέτοχη από τις αμερικανικές πολεμικές εμπλοκές ανά την υφήλιο λόγω της αδυναμίας της να ανταποκριθεί σε οποιαδήποτε επιχειρησιακή ανάγκη θα προέκυπτε σε περίοδο στρατιωτικών κρίσεων.

Ο πιο ένθερμος υποστηρικτής της ανάληψης περισσότερων πρωτοβουλιών από την ιαπωνική κυβέρνηση είναι οι ΗΠΑ. Η μεγαλύτερη συμμετοχή των ιαπωνικών δυνάμεων σε επιχειρήσεις όπου απαιτούνται και επιπλέον στρατιωτικές δυνάμεις αποτελεί διαχρονικό αίτημα των αμερικανικών κυβερνήσεων. Η πιο τραυματική εμπειρία για την ιαπωνική εξωτερική πολιτική ήταν ο Πόλεμος του Κόλπου όπου παράλληλα τη σημαντική οικονομική συνεισφορά της Ιαπωνίας (10 - 13 δις. δολάρια)⁵⁴, η απουσία της από την εμπόλεμη ζώνη, ακόμα και η διστακτικότητα της να συμμετάσχει σε υποστηρικτικές επιχειρήσεις της συμμαχίας θεωρήθηκε πλήγμα για το κύρος της Ιαπωνίας, αλλά ήταν παράλληλα μια νέα ώθηση προς την κατεύθυνση του επαναπροσδιορισμού του ρόλου των ιαπωνικών ΕΔ.

Στην πιο πρόσφατη εξέλιξη, η κυβέρνηση του Ιάπωνα πρωθυπουργού Shinzo Abe, αποτυγχάνοντας να εξασφαλίσει την απαραίτητη κοινοβουλευτική στήριξη για την συνταγματική αναθεώρηση του άρθρου 9, πέτυχε την αποδοχή της ερμηνείας του εν λόγω άρθρου⁵⁵ που θα επιτρέπει στις ένοπλες δυνάμεις της Ιαπωνίας να προστρέξουν σε υποστήριξη συμμαχικού κράτους που δέχεται επίθεση με την προϋπόθεση ότι διακυβεύονται ζωτικά συμφέροντα της Ιαπωνίας, το κράτος αυτό έχει ρητά ζητήσει βοήθεια, δεν υπάρχει άλλη προσφορότερη επιλογή και γίνεται χρήση της ελάχιστης δυνατής βίας. Πρόκειται για ένα ευαίσθητο πολιτικά θέμα για την ιαπωνική κοινωνία που αποδίδει στο αντιπολεμικό πολίτευμα την επιτυχία των 68 συνεχόμενων ετών ειρήνης και οικονομικής ανάπτυξης^{56,57}.

Ο σημερινός Ιάπωνας πρωθυπουργός Shinzo Abe, αντιπροσωπεύει τις πιο συντηρητικές απόψεις ενός κεντροδεξιού κόμματος που κυβερνά σχεδόν αδιάλειπτα στη

⁵³ Για να αντιληφθούμε το μέγεθος την εξοικονόμησης πόρων που απόλαυσε η ιαπωνική οικονομία αρκεί να σημειώσουμε ότι ακόμα και σήμερα η στρατιωτική απειλή της ανερχόμενης Κίνας παραμένει κλάσμα της σοβιετικής κατά τον Ψυχρό Πόλεμο.

⁵⁴ <http://www.nippon.com/en/features/c00202/> Η λεγόμενη διπλωματία των επιταγών. Αντίστοιχη στάση κράτησε και η Γερμανία η οποία αντιμετώπιζε αντίστοιχου είδους πολιτικούς και δικαστικούς περιορισμούς.

⁵⁵ <http://www.reuters.com/article/2014/07/01/us-japan-defense-idUSKBN0F52S120140701>

⁵⁶ <http://www.economist.com/blogs/banyan/2014/05/japans-pacifist-constitution>

⁵⁷ <http://thediplomat.com/2014/04/article-9-of-japans-constitution-nobel-peace-prize-laureate-material/>

μεταπολεμική Ιαπωνία. Αναδείχθηκε στη πρωθυπουργία κυρίως λόγω των δραστικών προτάσεών του για τη χρονίζουσα στασιμότητα της ιαπωνικής οικονομίας και λόγω των χαμηλών ποσοστών δημοφιλίας της προηγούμενης κυβέρνησης του Δημοκρατικού Κόμματος Ιαπωνίας. Πρόκειται για ένα πολιτικό που επιδιώκει να αγγίξει τις πατριωτικές χορδές της ιαπωνικής κοινωνίας και είναι υπέρ ενός ενεργότερου ρόλου της Ιαπωνίας στο διεθνές σύστημα, ενώ οι προθέσεις του να εξισορροπήσει την ανερχόμενη Κίνα θεωρούνται δεδομένες. Θα ήταν σημαντικό, ίσως, να πούμε ότι κατά τη διάρκεια της προηγούμενης πρωθυπουργικής του θητείας η Υπηρεσία Άμυνας αναβαθμίστηκε σε Υπουργείο, ενέργεια η οποία προκάλεσε πολλαπλές επιπτώσεις τόσο ως προς το κύρος των ΕΔ στην ιαπωνική κοινωνία αλλά κυρίως ως προς τους συσχετισμούς ισχύος εντός του ιαπωνικού πολιτικού συστήματος και συγκεκριμένα της παρουσίας του εκάστοτε Υπουργού Άμυνας στα ανώτερα κρατικά συμβούλια⁵⁸ όσο και στην ενδυνάμωση της γραφειοκρατίας του Υπουργείου αυτού που μέχρι τώρα ήταν υποβαθμισμένη σε σχέση με αυτή των υπολοίπων υπουργείων⁵⁹.

Σε σχέση με τις ιαπωνικές ένοπλες δυνάμεις επικρατεί η εντύπωση πώς είναι χαμηλών δυνατοτήτων και χρηματοδοτούνται με ελάχιστες πιστώσεις – το περίωνομο 1% του ΑΕΠ. Η πραγματικότητα όμως είναι διαφορετική. Η Ιαπωνία διαθέτει πολεμικό εξοπλισμό που από τεχνολογικής πλευράς δεν συγκρίνεται με καμία από τις άλλες γειτονικές της χώρες. Επίσης, η βιομηχανία της είναι σε θέση να παράγει εφόσον της δοθούν τα δικαιώματα οπλικά συστήματα εφάμιλλα των αμερικανικών. Και επίσης, λόγω της συμμαχίας της με τις ΗΠΑ έχει προμηθευτεί αντιπυραυλικά συστήματα που είναι ότι πιο σύγχρονο υπάρχει στην αντιαεροπορική προστασία. Επίσης, τα τελευταία χρόνια πολλά έχουν αλλάξει όσον αφορά το status των ιαπωνικών ενόπλων δυνάμεων.

Από κοινωνιολογικής πλευράς είναι πολύ σημαντική η αλλαγή της αντίληψης για τις ένοπλες δυνάμεις. Πλέον αντιμετωπίζονται με πολύ λιγότερη καχυποψία και τα στελέχη γίνονται πιο ευπρόσδεκτα σε διάφορες περιστάσεις. Αν και οι Ίαπωνες παραμένουν ο πιο απρόθυμος λαός να πολεμήσει, πρόκειται για μία σημαντική αλλαγή από τον καιρό που ήταν αδύνατον να δει κάποιος ένστολο στέλεχος των σωμάτων ασφαλείας στο δρόμο αν δεν ήταν σε ώρα υπηρεσίας. Από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια μέχρι και την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης οι ένοπλες δυνάμεις κυμαίνονταν από αναγκαίο κακό έως συμμαχική υποχρέωση για τους Ιάπωνες. Και αυτή η κοινωνική υποβάθμιση αντανάκλούσε και στο πολιτικό – διοικητικό προσωπικό του κυβερνητικού

⁵⁸ <http://thediplomat.com/2013/12/japans-evolving-security-architecture/>

⁵⁹ R. Samuels, *Securing Japan*, Cornell University Press, 2007

τομέα της άμυνας. Όπου αντί για υπουργείο υπήρχε «Υπηρεσία» και τα γραφειοκρατικά στελέχη της δεν είχαν τις ίδιες προοπτικές σταδιοδρομίας όπως τα στελέχη των άλλων υπουργείων και επιπλέον και σε αυτή ακόμα την υπηρεσία προϊστάμενοι τοποθετούνταν ανώτεροι δημόσιοι υπάλληλοι από άλλα Υπουργεία. Φυσικά, για αυτές τις αλλαγές πολλά οφείλονται και στην πάροδο του χρόνου καθώς με το πέρασμα των δεκαετιών τα νέα στελέχη δεν διακρίνονται για την εχθρότητά τους απέναντι στους δημοκρατικούς θεσμούς και οι νεότεροι πολιτικοί τους εντάσσουν με λιγότερη διστακτικότητα στα σχέδια τους για την ενίσχυση της διεθνούς θέσης της χώρας τους. Η ευμενής διάθεση απέναντι στις δυνάμεις αυτοάμυνας έχει ευεργετική επίδραση κατά την στρατολόγηση νέων από μία ταχέως γηράσκουσα κοινωνία. Μία ιδιαίτερα σημαντική αλλά ελάχιστα γνωστή μετάλλαξη των τελευταίων χρόνων που αφορά τις ιαπωνικές ένοπλες δυνάμεις είναι η ενίσχυση του λιμενικού σώματος σε τέταρτο κλάδο των ιαπωνικών ενόπλων δυνάμεων. Η αλλαγή των αρμοδιοτήτων του έγινε στο πλαίσιο της θέσπισης αντιτρομοκρατικής νομοθεσίας. Αν και η επίσημη αποστολή του είναι η διατήρηση της τάξης και οργανικά ανήκει στο Υπουργείο Γης, Υποδομών και Μεταφορών⁶⁰ εκτός από την περίπτωση συναγερμού όπου τίθεται στην ιεραρχία του Υπουργείου Άμυνας, στην πραγματικότητα έχει τους λιγότερο περιοριστικούς κανόνες εμπλοκής από όλους τους άλλους κλάδους του ιαπωνικού στρατού. Πολιτικά η ενίσχυση σε μέσα και προσωπικό του Λιμενικού Σώματος υπήρξε εξαιρετικά αποτελεσματική καθώς πολιτικές παρατάξεις που δίσταζαν να εγκρίνουν εξοπλισμούς για τον λοιπό ιαπωνικό στρατό δεν είχαν πρόβλημα να εγκρίνουν προϋπολογισμούς για την ενίσχυση της θαλάσσιας ασφάλειας και της διεθνούς συνεργασίας.

Το ιαπωνικό λιμενικό σώμα έχει ενισχυθεί τόσο πολύ που ισοδυναμεί με περίπου το μισό στόλο επιφανείας της Κίνας ενώ οι προϋπολογισμοί του τείνουν συνεχώς να αυξάνονται⁶¹. Άλλωστε το ιαπωνικό λιμενικό σώμα δρα σε περιοχές που δεν περιορίζονται εντός των ιαπωνικών χωρικών υδάτων αλλά στο πλαίσιο πολυεθνικών αποστολών με σκοπούς ανθρωπιστικούς ή επιβολής της τάξης μπορεί να έχει παρουσία σε όλο τον πλανήτη. Επίσης, η παροχή μεγάλων σκαφών για την ενίσχυση του λιμενικού τους σε άλλες χώρες έχει ενισχύσει την προσπάθεια προσεταιρισμού συμμάχων.

⁶⁰ http://www.kaiho.mlit.go.jp/e/shigoto/index_e.htm

⁶¹ <http://www.japantimes.co.jp/news/2014/08/27/national/japan-coast-guard-see-double-budget-expand-senkaku-patrols/#.VBvFTJSSxDQ>

Αντίστοιχες, προμήθειες σκαφών από την Ιαπωνία έχουν κάνει η Ινδονησία και Μαλαισία και επίκειται η προμήθεια από το Βιετνάμ⁶².

Μία άλλη πτυχή της εξωτερικής πολιτικής της Ιαπωνίας σχετίζεται με τις θεσμικές απαγορεύσεις που αφορούν την εξαγωγή όπλων. Πιο συγκεκριμένα, ο έλεγχος των εξαγωγών οπλικών συστημάτων διέπεται από τρεις αρχές οι οποίες καθιερώθηκαν το 1967⁶³. Οι αρχές αυτές απαγορεύουν τις εξαγωγές όπλων α) σε χώρες του κομμουνιστικού μπλοκ, β) σε χώρες που υφίστανται ως κύρωση την απαγόρευση προμήθειας στρατιωτικού εξοπλισμού σύμφωνα με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ και γ) σε όσες χώρες έχουν εμπλακεί ή είναι εξαιρετικά πιθανό να εμπλακούν σε πολεμικές συγκρούσεις. Στο ίδιο πνεύμα είναι πολύ αυστηρή η νομοθεσία που σχετίζεται με επενδύσεις σε άλλες χώρες στην πολεμική βιομηχανία αλλά και στην συμμετοχή σε κοινοπραξίες εταιρειών για την από κοινού ανάπτυξη οπλικών συστημάτων. Φυσικά, πολιτικές ηγεσίες που επιθυμούν μία πιο δυναμική εξωτερική πολιτική αναζητούν τρόπους να υπερβούν αυτά τα εμπόδια. Άλλωστε ήδη έχουν γίνει πολλές εξαιρέσεις των παραπάνω αρχών κυρίως με μεταφορά τεχνογνωσίας στις ΗΠΑ. Στο πλαίσιο πάντως της δημιουργίας συμμαχιών εξισορρόπησης της κινεζικής επιρροής στην περιοχή η δυνατότητα μεταφοράς πολεμικής τεχνολογίας σε σύμμαχα κράτη αποτελεί σίγουρα ένα συγκριτικό πλεονέκτημα. Προς αυτή την κατεύθυνση υπήρξαν διάφορες μεταρρυθμίσεις που χαλαρώνουν τον αυστηρό έλεγχο των εξαγωγών όπλων⁶⁴. Ακόμα και μετά από αυτές τις μεταρρυθμίσεις βέβαια αποκλείεται η αγορά όπλων να κατακλυστεί από ιαπωνικής κατασκευής άρματα και αεροσκάφη. Στην διεθνή αγορά η ιαπωνική παρουσία θα σχετίζεται κυρίως με κάποια μέρη κινητήρων ή τεχνολογίες στις επικοινωνίες όπου μεγάλες ιαπωνικές εταιρείες έχουν να προσφέρουν ανταγωνιστικά προϊόντα. Από τις μεταβολές στο νομοθετικό πλαίσιο μπορούμε να εντοπίσουμε οικονομικά και διπλωματικά οφέλη. Στον οικονομικό τομέα, ο αποκλεισμός των ιαπωνικών εταιρειών από την παγκόσμια αγορά αφενός τους στερούσε αγορές αλλά στον αντίποδα ήταν και προστατευμένες ως κλάδος από το ιαπωνικό κράτος το οποίο πλήρωνε για τα προϊόντα τους πολύ ακριβότερα από ότι μπορούσε να προσφέρει ο διεθνής ανταγωνισμός. Με την προσφορά μεγαλύτερης ελευθερίας στις αμυντικές βιομηχανίες, τους δίνεται κίνητρο να κάνουν περισσότερες επενδύσεις και να κάνουν πιο ανταγωνιστικές τις τιμές τους αυξάνοντας την κερδοφορία τους από τις αγορές του

⁶² <http://www.reuters.com/article/2014/06/01/us-asia-security-vietnam-idUSKBN0EC13R20140601>

⁶³ <http://www.mofa.go.jp/policy/un/disarmament/policy/>

⁶⁴ <http://www.reuters.com/article/2014/04/01/us-japan-defence-idUSBREA2U1VF20140401>

εξωτερικού. Επίσης, οι ιαπωνικές εταιρείες θα ωφεληθούν από τη συμμετοχή τους σε πολυεθνικές συνεργασίες που για την αμυντική βιομηχανία σε παγκόσμιο επίπεδο είναι ο κανόνας⁶⁵. Οι συμμετοχές σε πολυεθνικά projects δεν είναι επωφελή μόνο όσον αφορά την εμπορική προώθηση των εξοπλισμών αλλά και για την ανταλλαγή τεχνογνωσίας που μακροπρόθεσμα εξασφαλίζουν την ανταγωνιστικότητα των ιαπωνικών προϊόντων – η μεταφορά τεχνολογιών που αναπτύχθηκαν στον αμυντικό τομέα για εμπορικούς σκοπούς και αντιστρόφως είναι ιδιαίτερα ευχερής σε μία χώρα με πλούσια παράδοση στη βιομηχανική έρευνα όπως είναι η Ιαπωνία – αλλά της εξασφαλίζει και διπλωματικά κέρδη αφού η συνεργασία στην ανάπτυξη στρατιωτικών τεχνολογιών αιχμής όπως τα αντιβαλλιστικά συστήματα υπήρξε μόνιμο αίτημα των ΗΠΑ και αφετέρου είναι ένα πολύ καλό μέσο για τη σύσφιξη διακρατικών σχέσεων⁶⁶. Τέλος, το άνοιγμα των αμυντικών βιομηχανιών στη παγκόσμια αγορά μπορεί να εξυπηρετήσει και τη διατήρηση του ίδιου πολύ χαμηλού ποσοστού του ΑΕΠ που διατίθεται για τον αμυντικό τομέα. Το 1% του ΑΕΠ με το οποίο καλύπτεται εν πολλοίς ο προϋπολογισμός του ιαπωνικού υπουργείου άμυνας έχει αποκτήσει μία συμβολική σημασία για τον ιαπωνικό κοινό. Αν και στην πραγματικότητα οι πιστώσεις για την άμυνα είναι πολύ μεγαλύτερες αλλά συμπεριλαμβάνονται στους προϋπολογισμούς άλλων τομέων πχ διατήρηση της τάξης βλέπε λιμενικό σώμα ή έρευνας και ανάπτυξης βλέπε ανάπτυξη καινοτομιών για στρατιωτικές εφαρμογές, η ευθεία αύξηση του 1% του ΑΕΠ θα απορροφούσε πολιτικό κεφάλαιο από οποιαδήποτε κυβέρνηση το επιχειρούσε.

Όσον αφορά στις σχέσεις Ιαπωνίας - Βορείου Κορέας αυτές χαρακτηρίζονται από έντονη δυσπιστία για ιδεολογικούς και ιστορικούς λόγους. Από την οπτική γωνία της Πιονγκγιανγκ η ευθυγράμμιση της Ιαπωνίας με τις ΗΠΑ καθώς και το ιμπεριαλιστικό της παρελθόν δεν αφήνουν περιθώρια βελτιώσεις των διακρατικών τους σχέσεων. Από την πλευρά του Τόκιο, η Βόρειος Κορέα λόγω του απολυταρχικού της καθεστώτος, του милитарισμού που την χαρακτηρίζει αλλά και ειδικά λόγω του ζητήματος των απαχθέντων Ιαπώνων πολιτών από βορειοκορεάτες κατά τα τέλη της δεκαετίας του '70 και τις αρχές της δεκαετίας του '80 την καθιστούν έναν απροσάρμοστο γείτονα. Αν και η

⁶⁵ Για την ευρωατλαντική συνεργασία μεταξύ των εταιρειών στον αμυντικό τομέα <http://www.flightglobal.com/blogs/the-dewline/2009/05/lockheed-martin-partners-with/> και για την ινδορωσική http://in.rbth.com/economics/2014/08/07/hypersonic_missiles_are_the_future_for_india_and_russia_new_brahmos_37249.html

⁶⁶ Τον τελευταίο καιρό υπάρχει έντονη κινητικότητα όσον αφορά την προμήθεια ιαπωνικών υποβρυχίων από την Αυστραλία, <http://online.wsj.com/articles/australia-nears-deal-to-buy-up-to-10-japanese-submarines-1410166854>

Βόρειος Κορέα είναι πάμφτωχη σε σχέση με την Ιαπωνία παρόλα αυτά από τους επιτελείς των Υπουργείων Εξωτερικών και Άμυνας θεωρείτε ως μία από τις πιο επικίνδυνες απειλές κατά της ασφάλειας των Ιαπώνων. Φυσικά οι προκλητικές συμπεριφορές της Βορείου Κορέας ενισχύουν τα ιαπωνικά αισθήματα εχθρότητας σε σημείο μάλιστα που οι ενέργειες της βορείου Κορέα προσφέρουν περισσότερη βοήθεια και στρέφουν το εκλογικό σώμα σε περισσότερο συντηρητικές κυβερνήσεις. Απέναντι στην Κίνα τα εχθρικά αισθήματα υποβιβάζονται από αυτούς που τονίζουν τη σημασία των οικονομικών σχέσεων τους. Αντίθετα στην περίπτωση της Βορείου Κορέας δεν υπάρχουν τέτοιες δεύτερες σκέψεις. Ακόμη, οι όποιες υπαρκτές απειλές πηγάζουν από την παρανοϊκή εξωτερική πολιτική της Βορείου Κορέας έχουν πολύ προσοδοφόρα χρησιμοποιηθεί από τις ιαπωνικές ηγεσίες για να δικαιολογήσουν την αγορά νέου πολεμικού εξοπλισμού και τη μεταβολή των κανόνων εμπλοκής και του αμυντικού δόγματος.

Ενδεικτική περίπτωση είναι αυτή της εκτόξευσης του πυραύλου Taepodong τον Αύγουστο του 1998 όπου ακόμα και οι ΗΠΑ επιβεβαίωσαν ότι επρόκειτο για αποτυχημένη εκτόξευση δορυφόρου και οι επιτελείς του ιαπωνικού υπουργείου άμυνας δεν έδειξαν καμία ανησυχία. Παρόλα αυτά η τροχιά ενός βορειοκορεάτικου πυραύλου μέσα από τον ιαπωνικό εναέριο χώρο προκάλεσε τέτοια δυναμική που ψηφίστηκε νομοθεσία η οποία επιτρέπει την κατασκευή και χρήση κατασκοπευτικού δορυφόρου, κάτι που παραβιάζει την αρχή της μη στρατιωτικής χρήσης του διαστήματος. Επίσης, δόθηκε το πράσινο φως στην ιαπωνική κυβέρνηση να συνεργαστεί με τις ΗΠΑ για την έρευνα στην αντιπυραυλική άμυνα. Επίσης, η κοινή γνώμη φαίνεται να μην ερεθίζεται όταν άρχισαν να καταρτίζονται σχέδια προληπτικών επιθέσεων ενόψει άμεσου κινδύνου ή όταν διατυπώθηκαν πρόταση υπέρ της εξαίρεσης των ΗΠΑ από την απαγόρευση των εξαγωγών των οπλικών συστημάτων.

Επίσης, τον Ιούλιο του 2006 η Βόρειος Κορέα σε δοκιμή των πυραύλων της έριξε στην θάλασσα της Ιαπωνίας επτά πυραύλους διαφόρου βεληνεκούς. Στην ιαπωνική δημόσια συζήτηση κυριάρχησε κυρίως η υποτιθέμενη εξοπλιστική αδυναμία της Ιαπωνίας παρά το θέμα της αρμοδιότητας των υπηρεσιών της να απαντήσουν. Έτσι, σε αυτό το πλαίσιο, συζητήθηκε αν θα πρέπει να παραχθούν πύραυλοι τύπου cruise και αν το δόγμα της αμυντικής πολιτικής από «άρνηση» πρέπει να μεταλλαχθεί σε «τιμωρία».

Οι σχέσεις Ιαπωνίας – Βορείου Κορέας κατά καιρούς έχουν φθάσει και σε ένα καλό επίπεδο όπως στη συνάντηση Κοϊζούμι – Κιμ το 2003 όταν η Βόρειος Κορέα παραδέχθηκε ότι είχε απαγάγει Ιάπωνες πολίτες και θα επέτρεπε την επιστροφή τους. Σε

πολύ σύντομο όμως χρονικό διάστημα η ιαπωνική γνώμη μπορούσε πολύ εύκολα να φορτιστεί αρνητικά απέναντι σε οποιαδήποτε προσέγγιση με το κουμουνιστικό κράτος και ως εκ τούτου η κατάσταση παραμένει σταθερά αρνητική. Επί του παρόντος έχουν επιβληθεί μία σειρά πολυμερών αλλά και μονομερών οικονομικών κυρώσεων στο καθεστώς της Πιόνγκ Γιάνγκ λόγω των πυρηνικών της δοκιμών ενώ ο παρών πρωθυπουργός διαπραγματεύεται πιθανή άρση τους προκειμένου να ενθαρρύνει την πρόοδο στις διαπραγματεύσεις για το θέμα των αγνοούμενων.

Ένα άλλο θέμα που σχετίζεται με τη Βόρειο Κορέα είναι το θέμα των πυρηνικών. Το θέμα παραμένει ψηλά στην επικαιρότητα λόγω των συνεχών και αποτυχημένων διαπραγματεύσεων μεταξύ των μεγαλύτερων χωρών στην περιοχή για την διευθέτηση του θέματος των πυρηνικών δοκιμών από την Πιονγκγιανγκ. Για αναθεωρητικούς πολιτικούς όπως ο Shinzo Abe. Η ύπαρξη πυρηνικών όπλων από τη Βόρειο Κορέα χωρίς να έχει στην κατοχή του το Τόκιο αντίστοιχα όπλα είναι απαράδεκτη. Η μόνη εγγύηση που μπορεί να καθυστερήσει την Ιαπωνία από το να αναπτύξει πυρηνικά όπλα είναι αυτή της αμερικανικής ομπρέλας. Μιας και όλοι συμφωνούν ότι μία πυρηνική Ιαπωνία θα ήταν αιτία αναστάτωσης για όλη την περιοχή, η αμερικανική προστασία γίνεται ως ένα βαθμό ανεκτή και από άλλες χώρες, συμπεριλαμβανομένης της Κίνας.

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι οι σχέσεις της Ιαπωνίας με την Νότιο Κορέα είναι επίσης σε άσχημο σημείο και μάλλον χειροτερεύουν μετά την εκπεφρασμένη πρόταση της ιαπωνικής κυβέρνησης να επανεξεταστεί ιστορικά το θέμα της σεξουαλικής εκμετάλλευσης γυναικών από την Κορέα από τον αυτοκρατορικό στρατό κατά την αποικιακή περίοδο της Ιαπωνίας. Επίσης, η Νότιος Κορέα ως μία από τις ασιατικές τίγρεις αποτελεί οικονομικό ανταγωνιστή της Ιαπωνίας αν και υστερεί σημαντικά δημογραφικά. Επίσης, όσον αφορά το θέμα της επανένωσης των δύο χωρών, η Ιαπωνία απολαμβάνει κάποιο όφελος από την παρούσα κατάσταση καθώς σε περίπτωση επανένωσης είναι πολύ πιθανό η Κορεατική χερσόνησος για λόγους ιστορικούς, γεωπολιτικούς κλπ να ενταχθεί στη σφαίρα επιρροής της Κίνας και όχι του δυτικού κόσμου. Και αυτό είναι ένα ενδεχόμενο που φυσικά απασχολεί ιδιαίτερα την ιαπωνική ηγεσία.

Συμπεράσματα

Από τη σύντομη παραπάνω επισκόπηση πιστεύουμε ότι συνάγεται μία κεντρική διαπίστωση. Καμία εκ των ανωτέρω προκλήσεων δε μπορεί να εξεταστεί και να αντιμετωπιστεί ξεχωριστά αλλά απαιτείται μία «ολιστική» αντιμετώπιση. Με άλλα λόγια υπάρχει ανάγκη για μία υψηλή στρατηγική η οποία θα πρέπει να είναι αρκετά εξειδικευμένη αλλά και ρηξικέλευθη για να διαμορφώσει ένα νέου πολιτικό – κοινωνικό - οικονομικό σύστημα που θα είναι ικανό να αντιμετωπίσει με επιτυχία διαφορετικές καταστάσεις από αυτές που αντιμετώπισε τόσο αποτελεσματικά τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες.

Στην παρούσα εργασία ξεχωρίσαμε και αναλύσαμε τρεις λόγους που κάνουν τους Ιάπωνες επιτελείς να ανησυχούν για τη μακροπρόθεσμη προοπτική της ισχύος του πράγματι ισχυρού κράτους τους. Οι λόγοι αυτοί είναι οι δημογραφικές τάσεις, η σχετική οικονομική παρακμή και ο τρόπος αντιμετώπισης των απειλών από το άμεσο περιβάλλον της.

Όσον αφορά το δημογραφικό πρόβλημα της Ιαπωνίας πράγματι οι αναφορές που συντάσσονται από έγκυρους φορείς σκιαγραφούν ένα μη βιώσιμο μακροπρόθεσμα ρυθμό αναπαραγωγής του ιαπωνικού πληθυσμού. Ετησίως οι Ιάπωνες μειώνονται κατά ένα εκατομμύριο, στοιχείο πρωτοφανές για σύγχρονο κράτος. Ο ρυθμός αυτός υπογεννητικότητας αναμένεται να συνεχιστεί και τα επόμενα χρόνια. Επίσης, αυτό που κάνει την Ιαπωνία μία ιδιαίτερη περίπτωση είναι και ο γοργότατος ρυθμός με τον οποίο γηράσκει. Ουσιαστικά είναι το αποτέλεσμα του πολύ χαμηλού αριθμού νέων γεννήσεων σε συνδυασμό με το πιο εκτεταμένο προσδοκώμενο όριο ζωής. Η κατάσταση αυτή έχει πολλές επιπτώσεις σε διάφορα επίπεδα της ιαπωνικής πολιτείας. Πολύ σημαντικές είναι οι δημοσιονομικές πιέσεις που προκαλούνται από ένα γηράσκοντα πληθυσμό καθώς αφενός οι πολίτες της τρίτης ηλικίας έχουν πια αποσυρθεί από την αγορά εργασίας και ως εκ τούτου δε συνεισφέρουν στην παραγωγική διαδικασία και δεν καταβάλουν εισφορές πλέον στα ασφαλιστικά τους ταμεία και αφετέρου μετά από δεκαετίες καταβολής υψηλών ασφαλιστικών εισφορών πλέον αναμένουν γενναιόδωρες συντάξεις σύμφωνα και με τα ιαπωνικά ειωθότα που επιφυλάσσουν μία ιδιαίτερη θέση για τα σεβαστά υπερήλικα μέλη της κοινωνίας. Ο τομέας όμως που απορροφά περισσότερους πόρους είναι το κράτος προνοίας. Οι συνταξιούχοι Ιάπωνες έχουν αυξημένες ανάγκες ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης οι οποίες καλύπτονται από το ιαπωνικό κράτος. Για την

παροχή των εν λόγω υπηρεσιών ασφαλώς απαιτούνται και οι επαγγελματίες του ιατρικού και παραϊατρικού χώρου. Σε μία χώρα με εργατική δύναμη που συνεχώς μειώνεται θα είναι μία απαιτητική διαδικασία για τις αρμόδιες υπηρεσίες να προσλάβουν το ανάλογο προσωπικό και μάλιστα σε συνθήκες όπου το κόστος εργασίας θα είναι αυξημένο λόγω της έλλειψης άφθονου εργατικού δυναμικού. Η έλλειψη ανθρώπινου δυναμικού γίνεται εμφανής γενικότερα και στην οικονομία όπου παρά τις καινοτόμες τεχνολογικές εφαρμογές πολλοί κλάδοι είναι έντασης εργασίας. Τα προβλήματα που παρατηρούνται στον ιδιωτικό τομέα είναι εμφανή και η πορεία τους καταγράφεται. Πιο σημαντικό για τους Ιάπωνες στρατηγιστές είναι ότι η δεξαμενή από την οποία γίνεται η στρατολόγηση προσωπικού των ενόπλων δυνάμεων συνεχώς συρρικνώνεται. Αυτό έχει μέτρια επίδραση στη μαχητική ικανότητα των ιαπωνικών ενόπλων δυνάμεων εφόσον ο ρόλος τους περιορίζεται στην υπεράσπιση του πατρίου εδάφους. Στην πραγματικότητα όμως σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες του ιαπωνικού κράτους, οι ένοπλες δυνάμεις θα πρέπει να αποκτήσουν δεξιότητες, ικανότητες και εξοπλισμό ώστε να μπορούν να αντιμετωπίσουν ταυτόχρονα πολύπλοκες απειλές, να συμμετάσχουν σε πολυεθνικές επιχειρήσεις και να αντιμετωπίσουν το εκτεταμένο πρόγραμμα αναβάθμισης των κινεζικών ενόπλων δυνάμεων. Εν τέλει, ο πραγματικός κίνδυνος για την Ιαπωνία που προκύπτει από την επιδεινούμενη δημογραφική κατάσταση είναι η έλλειψη των απαιτούμενων μέσων για να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων όταν απαιτείται πλέον μία πιο ενεργή εξωτερική πολιτική. Όταν δεν υπάρχουν αρκετοί εργαζόμενοι για τις υπηρεσίες υγείας των ηλικιωμένων Ιαπώνων, όταν οι ιαπωνικές εταιρείες δεν μπορούν να προσλάβουν όλο το αναγκαίο προσωπικό και οι ένοπλες δυνάμεις δυσκολεύονται όλο και περισσότερο για να στρατολογήσουν αυξημένο αριθμό προσωπικού και μάλιστα υπό συνθήκες δημοσιονομικής πίεσης, υπάρχει ο κίνδυνος να περιθωριοποιηθεί η Ιαπωνία από τις εξελίξεις όντας στερημένη από τα μέσα για να επηρεάσει τις εξελίξεις.

Το ενθαρρυντικό σημείο των δημογραφικών εκθέσεων που προβλέπουν δυσμενείς προοπτικές σε μερικές δεκαετίες είναι ότι οι προβλέψεις αυτές είναι πολύ πιθανόν να αλλάξουν καθώς τα σύγχρονα κράτη μπορούν αφενός να βρουν τρόπους να καλύψουν τις ανάγκες τους με λιγότερους πόρους και αφετέρου να υιοθετήσουν πολιτικές που να αυξήσουν το ρυθμό υπογεννητικότητας. Έτσι, στον τομέα της αγοράς εργασίας δεδομένων των μη ευέλικτων μορφών εργασίας που έχουν ένα μεγάλο μέρος των εργαζομένων προτείνεται η αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην αγορά εργασίας με συνθήκες που αφενός θα διευκολύνουν την επαγγελματική καταξίωσή τους και αφετέρου θα τους επιτρέπουν να γίνουν μητέρες και να συμβιβάσουν την

επαγγελματική με τις οικογενειακή τους ζωή. Επόμενη εναλλακτική πρόταση για την μειούμενη εργατική δύναμη είναι η παράταση του εργασιακού βίου των Ιαπώνων. Καθώς το προσδοκώμενο όριο ζωής συνεχώς βελτιώνεται, προτείνεται να επιμηκυνθούν και τα χρόνια εργασίας που θα είναι απαραίτητα για την συνταξιοδότηση του εργαζόμενου. Μία άλλη πρόταση που παραδοσιακά ακούγεται θετικά στα αυτιά της ιαπωνικής κοινωνίας είναι η ανάπτυξη τεχνολογικών εφαρμογών. Με αυτές τις καινοτομίες ελπίζεται ότι η αύξηση της παραγωγικότητας των Ιαπώνων θα αναπληρώσει το κενό που προκύπτει από την υπογεννητικότητα. Η ίδια λύση φαίνεται πιο πιθανή και για το στρατιωτικό τομέα όπου απέναντι στην ποσότητα η Ιαπωνία θα προσπαθήσει να αντιπαραβάλλει τεχνολογίες αιχμής με ποιοτικά χαρακτηριστικά. Σε κάθε λύση μπορούμε να βρούμε θετικές πλευρές αλλά και σημεία που να προκαλούν την αμφιβολία μας. Πάντως το σίγουρο είναι ότι το ιαπωνικό κράτος έχει επενδύσει στην αντιμετώπιση του δημογραφικού προβλήματος με υπηρεσίες υψηλού επιπέδου όσον αφορά στην τάξη τους στην υπηρεσιακή ιεραρχία αλλά και στη στελέχωση των ερευνητικών προγραμμάτων, επομένως πιστεύουμε ότι θα υιοθετηθούν πολιτικές που δεν πρόκειται να επιτρέψουν την επαλήθευση των πιο απαισιόδοξων σεμιναρίων.

Όσον αφορά τον οικονομικό τομέα παρουσιάσαμε σύντομα το σύστημα το οποίο μεταπολεμικά λειτούργησε τόσο αποτελεσματικά ώστε να χαρακτηριστεί ιαπωνικό θαύμα. Από πολλές απόψεις αξιοποιήθηκε η εμπειρία στην κεντρική διαχείριση της οικονομίας που είχε αποκτηθεί από τον καιρό του πολέμου και πρωτύτερα. Τα μεγάλα επιχειρηματικά συγκροτήματα, προπολεμικά «ζαϊμπάτσου» και μεταπολεμικά «κείρέτσου», λειτουργούσαν και διευκολύνονταν από τις ενδεικτικές κατευθύνσεις που δίνονταν από το κράτος. Επίσης, υπό τον έλεγχο του κράτους ήταν και το χρηματοπιστωτικό σύστημα μέσω του οποίου μπορούσε να ελεγχθεί η ποσότητα ρευστότητας στην αγορά. Με αυτόν τον τρόπο έγιναν πάρα πολλές επενδύσεις σε καθορισμένους κλάδους με βάση τις προοπτικές τους σύμφωνα με επίσημες μελέτες του ιαπωνικού κράτους στις οποίες συμμορφώνονταν άμεσα οι εταιρείες. Έτσι, από την βαριά και χημική βιομηχανία, η οικονομία άλλαξε ρότα πολύ γρήγορα την δεκαετία του 1970 προς την τεχνολογία και τις ηλεκτρονικές συσκευές. Παρόλα αυτά από τα τέλη της δεκαετίας του 1980 πολλά άλλαξαν για τις ιαπωνικές εταιρείες. Η μεταφορά τεχνολογίας από τις ΗΠΑ έγινε ιδιαίτερα αυστηρή, η δασμολογική προστασία των ιαπωνικών εταιρειών με την οποία καταστεί δυνατή η δημιουργία εθνικών πρωταθλητών υποβαθμιζόταν στο πλαίσιο της ενσωμάτωσης της Ιαπωνίας στις διεθνείς αγορές, συναλλαγματικά το γιεν μετά και την κατάρρευση του Μπρέτον – Γουντς δεν ήταν τόσο

ευνοημένο ενώ και οι χρηματοπιστωτικές φούσκες έχουν υπονομεύσει την ιαπωνική οικονομική ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα η οικονομία της χώρας του ανατέλλοντος ηλίου σχετίζονται με την αναιμική ετήσια αύξηση του ΑΕΠ της – ο μέσος όρος ανάπτυξης από το 1980 μέχρι το 2014 είναι 0,5 – τον αποπληθωρισμό και το πολύ υψηλό δημόσιο χρέος. Επίσης, γειτονικά της κράτη αναπτύσσονται από οικονομική σκοπιά ταχύτατα, οι «ασιατικές τίγρεις» και κυρίως η Κίνα και αυτό έχει επιπτώσεις στην προσέλκυση των επενδύσεων και στην αύξηση του ανταγωνισμού όσον αφορά το κόστος εργασίας. Παρόλο που από πολλές απόψεις φαίνονται να υπάρχουν πολλά προβλήματα για την οικονομική ευημερία της Ιαπωνίας, η προσεκτικότερη ανάλυση των δεδομένων δείχνουν μία λιγότερη αρνητική εικόνα. Έτσι, το χρέος αν και εντυπωσιακό σε σχέση με όλες τις άλλες χώρες του ΟΟΣΑ ανήκει σε ιαπωνικά χέρια, φυσικά πρόσωπα, ιαπωνικούς επιχειρηματικούς ομίλους και κρατικούς οργανισμούς. Τα κρατικά ομόλογα εξακολουθούν να είναι δημοφιλή και απορροφήσιμα στην εσωτερική αγορά και ως εκ τούτου προσφέρουν χαμηλό επιτόκιο. Επίσης, δεδομένου ότι το χρέος είναι στο εθνικό νόμισμα της Ιαπωνίας είναι εύκολο να υποβαθμιστεί η αξία του με νομισματικά μέσα. Επίσης, αν και από τη δεκαετία του '80 η Ιαπωνία έχει χάσει το πλεονέκτημα των φθηνών εργατικών χεριών διαθέτει ιδιαίτερα εκπαιδευμένο εργατικό δυναμικό, παράδοση στη βιομηχανική οικονομία και στην έρευνα και ανάπτυξη καθώς και τις ανάλογες υποδομές. Ακόμη, εξαιτίας των πολλών κινδύνων ακούσιας απώλειας τεχνογνωσίας τα μεγάλα ιαπωνικά συγκροτήματα μεταφέρουν μόνο εγκαταστάσεις τους που σχετίζονται με την συναρμολόγηση ή άλλη δραστηριότητα εντάσεως εργασίας και κρατούν τα ερευνητικά τους τμήματα και όποια άλλη δραστηριότητα σχετίζεται με υψηλή τεχνολογία στην Ιαπωνία προκειμένου να μην υποκλαπούν τα χαρακτηριστικά που δίνουν υψηλή προστιθέμενη αξία στα ιαπωνικά προϊόντα. Τέλος, υπό συνθήκες τόσο απότομη μείωσης του ενεργού πληθυσμού η έστω και υποτονική ανάπτυξη κοντά στο 1% είναι μία ικανοποιητική εξέλιξη. Οι παραπάνω παρατηρήσεις μπορεί να απομυθοποιούν την προβλεπόμενη άμεση δημοσιονομική κατάρρευση της Ιαπωνίας αλλά δεν αρνούνται την ανάγκη μεταρρυθμίσεων. Σε ένα οικονομικό περιβάλλον όπου το κράτος δεν ελέγχει πλέον πλήρως τις τράπεζες, δωρεάν τεχνολογίες από τις ΗΠΑ δεν είναι δυνατόν να υιοθετηθούν, ο βασικός εμπορικός εταίρος οι ΗΠΑ βρίσκονται σε φάση οικονομικής ανασυγκρότησης και ο πληθυσμός γηράσκει με ραγδαίο ρυθμό είναι αναγκαίο να αλλάξουν πολλά. Η παρούσα κυβέρνηση του πρωθυπουργού Shinzo Abe, θέτει σε εφαρμογή ένα κεϋνσιανής έμπνευσης οικονομικό πρόγραμμα στο οποίο έχει δοθεί το κωδικό όνομα «τρία βέλη» που

συμπεριλαμβάνει πρόγραμμα τόνωσης της οικονομίας με την επένδυση ενός κολοσσιαίου ποσού σε υποδομές, νομισματική ενίσχυση της ανάπτυξης και διαρθρωτικές παρεμβάσεις. Αρχικά τα μέσα προκάλεσαν ευφορία και φάνηκε βελτίωση σε όλους τους οικονομικούς δείκτες. Αυτή η τάση όμως φαίνεται να εξασθενεί και η πολιτική βούληση για διαρθρωτικές αλλαγές να κάμπτεται λόγω των αντιδράσεων από συγκεκριμένες πολιτικές ομάδες που θίγονται. Έτσι, δεν είναι σίγουρο αν η οικονομική δραστηριότητα η οποία ενισχύθηκε και προκάλεσε την πολυαναμενόμενη αύξηση του πληθωρισμού σε ένα ποσοστό κοντά στο 2% θα αντέξει την αύξηση του φόρου κατανάλωσης που σχεδιάζει η ιαπωνική κυβέρνηση προκειμένου να αντιμετωπίσει το τεράστιο δημόσιο χρέος της.

Όσον αφορά τις σχέσεις της Ιαπωνίας με την ανερχόμενη δύναμη Κίνα αυτές έχουν ένα κεντρικό χαρακτηριστικό. Ενώ για ιστορικούς και γεωπολιτικούς λόγους υπάρχει έντονη φόρτιση στο πολιτικό επίπεδο που δεν δείχνει σημάδια ύφεσης, στον οικονομικό τομέα οι σινοϊαπωνικές σχέσεις είναι αμοιβαία επωφελείς. Όσον αφορά το οικονομικό πεδίο, οι δύο οικονομίες είναι σε μεγάλο βαθμό συμπληρωματικές, η Ιαπωνία έχει ανάγκη την ανερχόμενη μεσαία τάξη της Κίνας για να απορροφήσει τα ιαπωνικά καταναλωτικά προϊόντα αλλά και η Κίνα έχει ανάγκη από επενδύσεις που θα της προσφέρουν τεχνογνωσία για να αυξήσει την παραγωγικότητα της οικονομίας της αλλά και για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας προκειμένου να απορροφηθεί το πλεονάζον εργατικό δυναμικό που συρρέει από τις αγροτικές περιοχές στις μεγάλες πόλεις. Παρόλες τις θετικές προοπτικές οι εμπορικές σχέσεις μεταξύ της δεύτερης και της τρίτης οικονομίας του κόσμου μειώνονται, γεγονός το οποίο για πολλούς οφείλεται στις πολιτικές διαμάχες μεταξύ τους. Υπάρχουν πολλοί πολιτικοί και γεωπολιτικοί λόγοι για τους οποίους θα μπορούσε η Ιαπωνία να έρθει σε σύγκρουση με την Κίνα. Ο πολυθρύλητος κινεζικός αιώνας των ταπεινώσεων σηματοδεύτηκε από την αποικιακή – ιμπεριαλιστική πολιτική της Ιαπωνίας. Για πολλούς αναλυτές το κουμμουνιστικό κόμμα της Κίνας έχει κάθε λόγο να αγγίζει τα εθνικιστικά αισθήματα του λαού όταν η κουμμουνιστική ιδεολογία φαίνεται να έχει μικρή σύνδεση με μία ημικαπιταλιστική οικονομία όπως είναι αυτή της Κίνας. Από την άλλη πλευρά οι επισκέψεις Ιαπώνων πολιτικών στο μνημείο Γιασουκούνι όπου τιμάται η μνήμη των Ιαπώνων που έπεσαν για την χώρα τους και σε αυτούς περιλαμβάνονται στρατιωτικοί που αποδεδειγμένα διέπραξαν εγκλήματα πολέμου σε Κινέζους και Κορεάτες πριν και κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ερεθίζουν περισσότερο τα πνεύματα. Επίσης, από γεωπολιτικής πλευράς η Ιαπωνία λόγω της νησιωτικής της θέσης και της έλλειψης φυσικών πόρων έχει

απόλυτη ανάγκη από ελεύθερες διόδους προς τις πηγές ενέργειας. Ενδεχόμενη κατάληψη στρατηγικών περασμάτων θα μπορούσε να αποκλείσει την Ιαπωνία. Κάτι τέτοιο φυσικά είναι απαράδεκτο για τις ιαπωνικές ελίτ. Ο κυριότερος όμως λόγος για τον οποίο κατά την άποψη μας η Κίνα και η Ιαπωνία διαγκωνίζονται είναι η διεκδίκηση της ηγετικής θέσης στην Ανατολική Ασία. Μέχρι την άνοδο της Κίνας το μοτίβο που ακολουθείτο ήταν εκείνο της προπορεύουσας χήνας όπου η Ιαπωνία με κάθετες επενδύσεις και χορηγία βοήθειας στις χώρες της ανατολικής Ασίας ήταν η πρωταθλήτρια χώρα. Με την άνοδο της Κίνας το μοντέλο αυτό άλλαξε και πλέον η Κίνα αναδεικνύεται στο μεγάλο εξαγωγέα στις ΗΠΑ και την ΕΕ αλλά και μεγάλο εισαγωγέα για τα προϊόντα των χωρών της ανατολικής Ασίας καθώς και παγκόσμιο εργαστήριο. Για το ποιός θα επικρατήσει σε αυτή τη μάχη έχει μεγάλη σημασία ο τρόπος με τον οποίο θα συντελεστεί η οικονομική ολοκλήρωση της περιοχής. Η Κίνα επιθυμεί αυτή να επιτευχθεί μέσω της ASEAN + 2 στις οποίες συμπεριλαμβάνεται και η Ιαπωνία. Όμως προκειμένου να εξισορροπηθεί η παρουσία της Κίνας η Ιαπωνία προτιμά την συμπερίληψη της Ινδίας και της Αυστραλίας ενώ βέλτιστη επιλογή αναδεικνύεται αυτή της Transpacific Partnership που είναι αμερικανική έμπνευσης και ηγεσίας. Σημαντικό να σημειώσουμε είναι ότι το πρόβλημα της αντιμετώπισης της Κίνας δεν έχει να κάνει τόσο με τον στρατιωτικό τομέα όπου η Ιαπωνία έχει να επιδείξει στρατιωτικές δυνάμεις ιδιαίτερα υψηλού επίπεδου από άποψης οργάνωσης και εκπαίδευσης και τεχνολογικού εξοπλισμού. Οι προκλήσεις για την Ιαπωνία είναι κυρίως θεσμικές και σχετίζονται με τη δυνατότητα δράσης των ενόπλων δυνάμεων όπως προκύπτουν από το ιαπωνικό σύνταγμα αλλά και τον άγραφο κανόνα της διατήρησης του ποσοστού ΑΕΠ που διατίθενται για την άμυνα στο 1%. Το ιαπωνικό πολιτικό σύστημα έχει βρει διάφορους τρόπους για να υπερπηδήσει αυτά τα εμπόδια αφενός καταγράφοντας πιστώσεις του αμυντικού τομέα σε προϋπολογισμούς άλλων τομέων πχ τεχνολογίας ή ενισχύοντας αντί των παραδοσιακών τριών κλάδων των στρατιωτικών δυνάμεων το λιμενικό σώμα. Επίσης, λόγω των ιδιαίτερα αυστηρών διαδικασιών αναθεώρησης του Συντάγματος έχει επιδιωχθεί η επανερμηνεία του.

Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από την μεταφορά του κέντρου βάρους της παγκόσμιας ισχύος από την ευρωπαϊκή και αμερικανική ήπειρο προς την ανατολική πλευρά της Ασίας. Οι προκλήσεις για την ειρήνη που προκύπτουν από αυτή την κοσμοϊστορική εξέλιξη είναι σημαντικότερες και συγκεντρώνουν την προσοχή της διεθνολογικής κοινότητας. Εκφράζουμε την αισιόδοξη άποψη ότι για μία σειρά από

λόγους, όπως είναι η παρουσία των πυρηνικών όπλων, οι ευκαιρίες διακρατικού συντονισμού και διαπραγματεύσεων μέσω του δικτύου διεθνών οργανισμών και η πρόοδος στην τεχνολογία που επιτρέπει την άμεση επικοινωνία και κατόπτευση καταστάσεων μειώνοντας την πιθανότητα πρόκλησης ακούσιων εντάσεων, με την άνοδο της Κίνας θα επιτευχθεί ένας βιώσιμος διακανονισμός ο οποίος θα εξασφαλίζει την ειρηνική συμβίωση των λαών και το σεβασμό των πιο ζωτικών συμφερόντων τους.

Στο ίδιο πνεύμα, αναγνωρίζοντας ότι η ιαπωνική κοινωνία είναι ιδιαίτερα υψηλού τεχνικού και πολιτισμικού επιπέδου αλλά και ταυτόχρονα διακατέχεται από ειλικρινή φιλειρηνικά αισθήματα πιστεύουμε ότι θα καταφέρει να ανταπεξέλθει στις πολυδιάστατες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

Ιστορικά στοιχεία εκτός από τις παρακάτω αναφερόμενες πηγές αντλήθηκαν επιλεκτικά και από κείμενα που πραγματεύονταν κάποια από τις ενότητες τις εργασίας.

Fernard Braudel, *Η Γραμματική των Πολιτισμών*, ΜΙΕΤ 2010

Richard Samuels, *Rich Nation, Strong Army*, Cornell University Press 1996

Kenneth Pyle, *The making of modern Japan*, Cengage Learning 1995

ΟΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΑΣΕΙΣ

Ιστοσελίδες

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ja.html>,

http://www.oecd-ilibrary.org/economics/country-statistical-profile-japan_20752288-table-jpn

<http://www.stat.go.jp/english/>

http://www.mod.go.jp/e/d_act/d_policy/national.html

Βιβλία

Susan Yoshihara, *Population Decline and the Remaking of Great power Politics*, Potomac Books, 2012

Άρθρα

<http://nationalinterest.org/commentary/japans-looming-demographic-disaster-9736>

<http://www.brookings.edu/research/articles/1999/09/fall-japan-lincoln>

<http://www.pewglobal.org/2013/07/12/anti-japan-sentiment-sharply-growing-in-china-south-korea-according-to-polls/>

http://ajw.asahi.com/article/behind_news/social_affairs/AJ201409100035

<http://www.nbcnews.com/storyline/fukushima-anniversary/japan-has-nuclear-bomb-basement-china-isnt-happy-n48976>

<http://www.defencejournal.com/2002/january/airpower.htm> <http://americanreviewmag.com/opinions/The-limits-of-power>

http://www.mod.go.jp/e/d_act/d_policy/national.html

http://www.nytimes.com/2014/04/06/world/asia/us-response-to-crimea-worries-japanese-leaders.html?_r=0

http://www.indiana.edu/~hisdc1/h207_2002/japanagingsociety.pdf

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Στατιστικά στοιχεία - εκθέσεις

<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DatasetCode=ANHRS#>

http://www.mhlw.go.jp/english/wp/wp-hw4/dl/working_conditions_labour_relations/2011071903.pdf

<http://www.ilo.org/dyn/natlex/docs/WEBTEXT/27776/64846/E95JPN01.htm>

<https://www.boj.or.jp/en/mopo/index.htm/>
http://www.mof.go.jp/english/jgbs/publication/debt_management_report/2013/index.html
http://www.oecd-ilibrary.org/economics/government-debt_gov-debt-table-en
http://databank.worldbank.org/data/DDP_Error.html?aspxerrorpath=/data/views/reports/tableview.aspx
<http://fas.org/sgp/crs/row/R42694.pdf>
http://www.eiu.com/index.asp?layout=country&geography_id=1580000158
<http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2013/cr13253.pdf>

Βιβλία

Nakamura T. Η μεταπολεμική οικονομία της Ιαπωνίας, University of Tokyo Press, 1981

Άρθρα

Κώστας Λαπαβίτσας, Η κρίση της ιαπωνικής οικονομίας, περιοδικό Ουτοπία Νοέμβριος Δεκέμβριος 1995
http://citation.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/1/0/4/1/3/pages104138/p104138-1.php
<http://www.jstor.org/discover/10.2307/1833083?uid=3738128&uid=2&uid=4&sid=21104692138973>
<http://www.economist.com/node/10329261>
<http://online.wsj.com/articles/boj-becomes-biggest-japan-government-bondholder-1403077610>
<http://www.forbes.com/2010/04/15/japan-default-global-debt-opinions-columnists-gordon-g-chang.html>
<http://fortune.com/2010/10/13/betting-on-a-japanese-default/>
http://www.stat.go.jp/english/data/handbook/pdf/t4_9.pdf
<http://www.bloomberg.com/news/2013-01-11/japan-s-abe-unveils-10-3-trillion-yen-fiscal-boost-to-growth.html>
<http://www.brookings.edu/blogs/up-front/posts/2013/03/18-japan-joins-trans-pacific-partnership-meltzer>
<http://www.eastasiaforum.org/2014/09/09/can-nishikawa-resolve-japans-tpp-agricultural-impasse/>
<http://www.businessweek.com/news/2013-03-28/yen-drops-on-bets-deflation-concern-to-spur-boj-easing>
<http://www.economist.com/news/asia/21587242-prime-minister-raises-controversial-tax-needs-be-bolder-yet-taxing-times>

ΟΙ ΣΙΝΟΪΑΠΩΝΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Στατιστικά στοιχεία - εκθέσεις

http://japan.kantei.go.jp/constitution_and_government_of_japan/constitution_e.html
<http://www.iuscomp.org/gla/statutes/GG.htm#24>
<http://www.loc.gov/law/help/JapanArticle9.pdf>
http://www.kaiho.mlit.go.jp/e/shigoto/index_e.htm
<http://www.mofa.go.jp/policy/un/disarmament/policy/>

Βιβλία

R. Samuels, *Securing Japan*, Cornell University Press, 2007
K. Pyle, *Japan rising*, Public Affairs, 2008
Χ. Παπασωτηρίου, *Η Κίνα από την ουράνια αυτοκρατορία στην ανερχόμενη υπερδύναμη του 21^{ου} αιώνα*, Ποιότητα 2013
Συλλογικό, *Η Κίνα και οι Άλλοι*, Παπαζήση 2013

Άρθρα

Κ. Λυμπερόπουλος, Οι Σχέσεις Κίνας Ιαπωνίας στο Η Κίνα και οι Άλλοι, Εκδόσεις Παπαζήση 2013
<http://www.nippon.com/en/features/c00202/>
<http://www.reuters.com/article/2014/07/01/us-japan-defense-idUSKBN0F52S120140701>
<http://www.economist.com/blogs/banyan/2014/05/japans-pacifist-constitution>

<http://thediplomat.com/2014/04/article-9-of-japans-constitution-nobel-peace-prize-laureate-material/>
<http://thediplomat.com/2013/12/japans-evolving-security-architecture/>
<http://www.japantimes.co.jp/news/2014/08/27/national/japan-coast-guard-seek-double-budget-expand-senkaku-patrols/#.VBvFTJSSxDQ>
<http://www.reuters.com/article/2014/06/01/us-asia-security-vietnam-idUSKBN0EC13R20140601>
<http://www.reuters.com/article/2014/04/01/us-japan-defence-idUSBREA2U1VF20140401>
<http://www.flightglobal.com/blogs/the-dewline/2009/05/lockheed-martin-partners-with/>
http://in.rbth.com/economics/2014/08/07/hypersonic_missiles_are_the_future_for_india_and_russia_new_brahmos_37249.html
<http://online.wsj.com/articles/australia-nears-deal-to-buy-up-to-10-japanese-submarines-1410166854>

Σημείωση: Όλες οι ιστοσελίδες ελέχθησαν ότι οδηγούν στο αναφερόμενο περιεχόμενο την 21-9-2014.